

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА АСОЦИАЦИЯ

БИБЛИОТЕКИТЕ – КЛЮЧ КЪМ МИНАЛОТО – ПОРТАЛ КЪМ БЪДЕЩЕТО

Доклади от
XXIX Национална конференция на ББИА
София, 6 – 7 юни 2019 г.

София, 2019

Докладите се публикуват без редакторска намеса. Отговорността за съдържанието им е изцяло на авторите.

Сборникът се публикува с подкрепата на Фондация „Глобални библиотеки – България“.

ISBN 978-954-9837-33-9

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Каталогизация в публикацията

Библиотеките – ключ към миналото – портал към бъдещето : Сборник с доклади от XXIX Национална конференция на ББИА, София, 6 – 7 юни 2019 г. –
София : Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2019.

ISBN 978-954-9837-33-9
021/025 (063)

1. Библиотеки – конференции
2. Иновативни библиотечни практики – конференции
3. Дигитализация – конференции

СЪДЪРЖАНИЕ

Библиотеките – хранилище на знание

<i>Силвия Найденова.</i> Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и общественото развитие“ и участието на Централна библиотека на БАН.....	5
<i>Габриела Вапцарова, Дарина Илиева.</i> Източници на познание, съхранявани в Научния архив на БАН	9
<i>Пламен Милтенев.</i> Отворени образователни ресурси – история и опит на щата Минесота	15
<i>Аница Милева.</i> Библиотеките – хранилище на знание	21
<i>Елизабета Георгиев.</i> Библиотекар изследовател и пазител на местната култура.....	25

Дигитализация и изграждане на дигитални колекции

<i>Красимира Александрова, Ваня Аврамова.</i> Иновативни подходи за разкриване на библиотечните колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Зала „История на книгата“	30
<i>Георги Петров.</i> Модели и практики за дигитализация на колекции от обекти на движимото и нематериалното културно наследство в България	34
<i>Даниела Недялкова, Мануела Енчева.</i> С историческа памет към Европейски хоризонти.....	41
<i>Калина Иванова.</i> Нови тенденции в дигитализирането на писменото наследство в сродни културни институции	47
<i>Биляна Яврукова.</i> Онлайн и офлайн дигитални колекции на Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“	52

Библиотеките като „третото място“ и „четвърто място“ в живота на общностите

<i>Димка Михайлова.</i> Модерните пространства в библиотеките – нова визия за работа с тийнейджърите	60
<i>Надежда Дякова, Борислава Маноилова.</i> Библиотеката на НАТФИЗ – „трето място“ и „четвърто място“ в живота на изкушените от театъра и киното	65
<i>Жечка Кираджиева.</i> Приключението „четене“ в библиотеката или библиотеката като приключение	72
<i>Тотка Станчева.</i> Библиотеката – посредник между книгата и детето	76

Иновативни библиотечни практики. Устойчиви библиотечни партньорства и проекти

<i>Даниела Канева, Деница Чолакова. Ден на читателя във Варненската библиотека</i>	<i>80</i>
<i>Мария Гуленова. Виртуална и добавена реалност в библиотеките</i>	<i>84</i>
<i>Ваня Грашкина-Минчева. Регистърът на академичния състав като съвременна информационна система и ролята на научните библиотеки при поддържането му</i>	<i>88</i>
<i>Таня Пилева. Състояние и развитие на училищните библиотеки в Пловдивски регион в периода 1990 – 2018</i>	<i>94</i>
<i>Ангелина Ставрева. Експертно-консултантската дейност – реалности и предизвикателства</i>	<i>102</i>
<i>Николай Поппетров. Ретроспективната библиография с и без алгоритъм. Наблюдения на потребителя</i>	<i>106</i>
<i>Искра Цветанска. Деацидификацията – обещаваща стратегия за опазване на хартиени колекции</i>	<i>111</i>

БИБЛИОТЕКИТЕ – ХРАНИЛИЩЕ НА ЗНАНИЕ

Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ и участието на Централна библиотека на БАН

Силвия Найденова

Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ (КИННПОР) се създава в изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в България 2017 – 2030. Програмата се финансира от Министерството на образованието и науката (МОН) в изпълнение на Решение № 577 от 17 август 2018 г. за одобряване на национални научни програми на Министерския съвет. Средствата за осигуряване изпълнението на дейности по програмата се разпределят съгласно сключено между участниците партньорско споразумение с приложен работен и финансов план.

Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ отговаря на необходимостта от целенасочена работа за изследване, описание, каталогизиране, съхраняване, структуриране в колекции и масиви, поддържане и популяризиране на българското културно-историческо наследство за запазване на националното самосъзнание и родовата памет на българите в глобализиращия се свят. Изучаването и популяризирането на българското културно-историческо наследство като част от това на Европа и света е важна предпоставка за развитието на обществото и ключов фактор за насърчаване на социалната активност, за създаване на пиетет към националните традиции и на съзнание за значимостта на националните културни ценности.

Разработването на дигитални инструменти за изследване, представяне и популяризиране на българското културно-историческо наследство, в това число и създаване на информационни системи и платформи с включена геолокация на културно-историческото наследство в България, с цел неговото изучаване, опазване и популяризиране и превръщането му в обществено-полезен ресурс, е същността на тази научна програма. Чрез изграждане на нови съвременни и общодостъпни форми, ще бъдат представени научните постижения на хуманитаристиката пред българското общество в областта на културно-историческото наследство и то ще бъде разкрито пред широката общественост.

Дейностите, върху които е съсредоточена работата по националната програма са:

1. Дейности по преглед на наличната и създаване на нова научна инфраструктура за изследване на българското културно и историческо наследство.
2. Дейности по разработването на научноизследователски програми в областта на културно-историческото наследство.
3. Създаване на образователни програми в областта на културно-историческото наследство.
4. Дейности по разработка на научни и научно-приложни продукти.

Водеща институция е Софийският университет „Св. Климент Охридски“, а партньори са Българска академия на науките, Югозападен университет „Неофит Рилски“, Пловдивски уни-

верситет „Паисий Хилендарски“, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ и Технически университет – София.

Участието на Българската академия на науките в програмата е чрез направлението „Културно-историческо наследство и национална идентичност“, което е уникална интердисциплинарна структура, обединяваща седем института и един център за научни и научно-приложни разработки в областта на хуманитаристиката:

- Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“;
- Институт за литература;
- Институт за балканистика с Център по тракология;
- Институт за исторически изследвания;
- Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей;
- Институт за изследване на изкуствата;
- Национален археологически институт с музей;
- Кирило-Методиевски научен център.

В Националната научна програма КИННПОР участват още Институтът за математически изследвания и Централната библиотека на БАН (ЦБ на БАН), които ще допълват важни аспекти от тематиката, заявена от хуманитарните институти на БАН. Централната библиотека на БАН участва в изпълнението на две задачи:

1. РПЗ.2 Образователни продукти. Създаване на образователни програми в областта на културно-историческото наследство чрез създаване на библиография по Кирилометодиевистика в библиотечно-информационната система ALEPH500.
2. РП 4.1 Дигитализация и виртуализация на културното наследство. Дейности по разработката на научни и научно-приложни продукти като Централната библиотека на БАН ще дигитализира литературни периодични издания от 20-те години на XX век, т. 6 от поредицата „Периодика и литература“.

До момента са интегрирани и редактирани 2124 броя библиографски записи на Кирилометодиевския център към библиотечно-информационната система ALEPH500. Обособена е специална библиографска база данни. Достъпът до библиографските данни е свободен. Аналитично са разработени сборници, монографии, периодични издания, които съдържат литература, посветена на кирилометодиевистиката. Информацията, която читателят получава, е за наличността на тези издания в библиотеката на БАН, а чрез сводния каталог НАБИС стават достояние на още по-голям кръг читатели, както у нас, така и в чужбина.

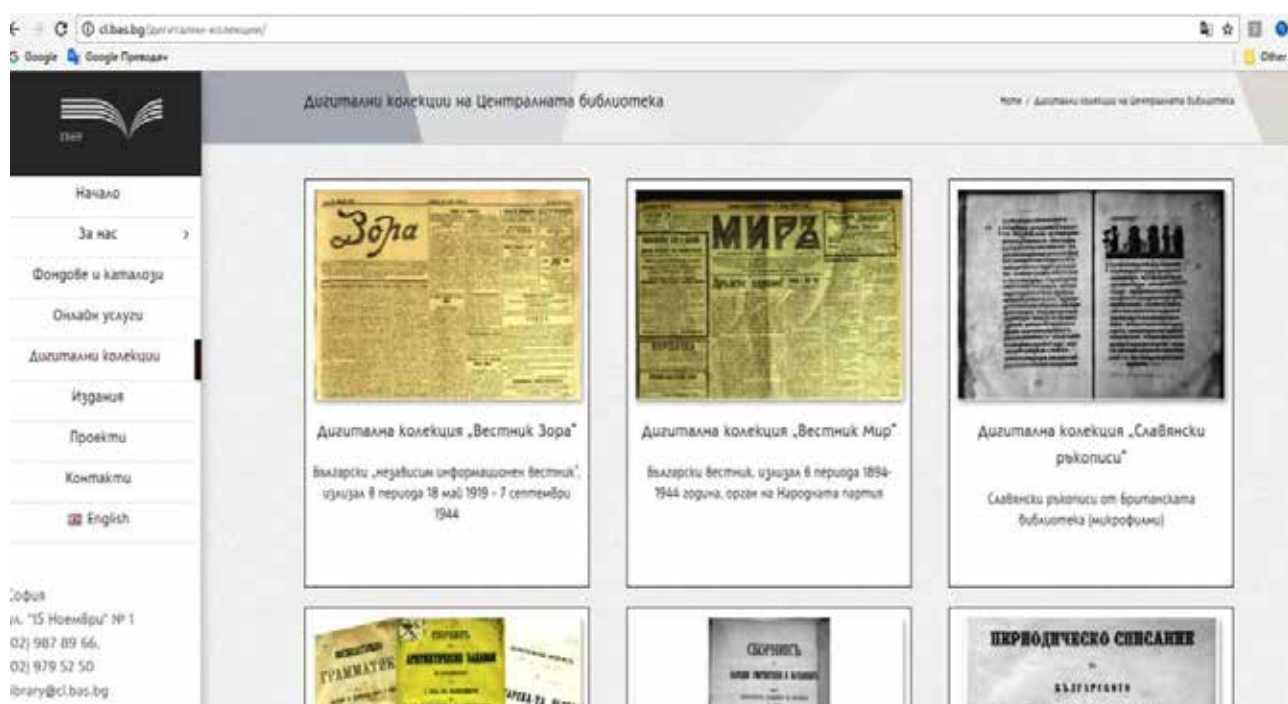
Централната библиотека на БАН дигитализира литературни периодични издания от началото на XX век, обединени в колекция „Периодика и литература“, т. 6. Поредицата „Периодика и литература“. Това е първи опит за цялостно научно изследване на литературния периодичен печат от Освобождението до 1944 г. Изданието е богат източник на непознати факти от българската културна история. Съдържа научно-аналитични студии и статии за литературни списания и вестници, смесени и хумористични издания. Всяка статия запознава читателите с историята на изданието, социокултурната ситуация, в която то излиза, естетическата му програма, композиционното му структуриране.

По този начин следваме линията на поредицата, но в нова дигитална среда, допълване с изображения на цялостното съдържание на изданията. Постигнатите резултати са свободен достъп до дигиталната колекция на тези периодични издания, които са изключителна библиографска рядкост. Чрез тази платформа те стават достояние до голям кръг ползватели. Обработените издания са от НБКМ, Институт за литература – БАН и от ЦБ на БАН. Към сканираните файлове са направени съответните мета данни в платформата Dspace.¹

¹ NALIS Repository. Централна библиотека на БАН. Периодика и литература. Том 6 [онлайн]. Достъпно на: <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/30827>

Периодичните издания от този период са със статут на книжовно-документално наследство. Във фондовете, както на ЦБ на БАН, така и на специалните библиотеки от академичната библиотечна мрежа на БАН има ценни колекции, които трябва да бъдат дигитализирани. В последните години ЦБ на БАН съсредоточава своите усилия в тази насока, като до момента са показани над 3800 заглавия, а участието ни в този проект и създаването на колекция „Периодика и литература“ т. 6, е част от тези усилия.

Не на последно място трябва да се отбележи положителният резултат от съвместната работа между различни институции. Доброто партньорството и сътрудничеството между ЦБ на БАН, Института за литература и НБКМ е пример за добра практика в реализирането както на този проект, така и на бъдещи такива.

Фиг. 1. Дигитални колекции на Централна библиотека на БАН

От 2011 г. ЦБ на БАН работи по проект за дигитализация и участва със своите колекции в НАБИС репозиториум с 3815 заглавия (240 298 файла). Колекциите, които могат да се разгледат на нашия сайт са:

- Колекция „Списание на Българската академия на науките“;
- Книжовното наследство на Марин Дринов;
- Библиотека на Феликс Каниц – титулни страници;
- Възрожденски книги;
- Из личната библиотека на Феликс Каниц;
- Колекция „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина (1889 – 1963)“;
- Колекция „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“;
- Славянски ръкописи от Британската библиотека (микрофилми);
- Колекция „Училищен преглед“;
- Чужди старопечатни, редки и ценни издания;
- Периодика и литература. Т. 6;

- Вестник „Мир“;
- Вестник „Зора“.

Повече от десетилетие една от основните дейности на Централната библиотека на БАН е дигитализацията на българското културно-историческо наследство. Библиотеката участва в редица международни проекти, финансирани от Европейската комисия като: Athena (2008 – 2011), Carare (2010 – 2013) и Linked Heritage (2011 – 2014). Важно значение има участието на библиотеката в проекта AthenaPlus (2013 – 2015). Той включва 40 участници от 21 държави членки на ЕС и основната му цел е предоставяне на онлайн достъп до над 3,6 млн дигитални обекта в Европеана – както от обществения, така и от частния сектор. Централната библиотека на БАН предоставя достъп до над 10 000 дигитални обекта. Предоставените дигитални обекти в „Световна дигитална библиотека“ (World Digital Library) са част от колекцията „Възрожденски книги 1806 – 1878 г“. В Европеана чрез проекта AthenaPlus (2013 – 2015) – II етап бяха експонирани Библиотеката на Феликс Каниц и част от колекцията „Възрожденски книги 1806 – 1878“.

Изключително добро е нашето сътрудничество в разработване на съвместни тематични проекти с Националната библиотека, Института за литература, Кирило-Методиевския научен център, Университетска библиотека, библиотеката на НБУ, УниБИТ, Фондация НАБИС и др. За успешното реализиране на проектите, по които работим и за осъществяването на тези, които сме планирали, е необходимо съвместно сътрудничество и взаимна помощ.

Източници на познание, съхранявани в Научния архив на БАН

Габриела Ванцарова, Дарина Илиева

Преди 150 години благодарение усилията на родолюбиви българи в Браила се създава Българското книжовно дружество (БКД), днешната Българска академия на науките (БАН), като *всенародно учреждение, обединяващо умствените български сили с главна цел да разпространява всеобщото просвещение у българския народ и да му показва пътя към неговото вещественно обогатяване* (чл. 2 от Устава на БКД, 1869).¹ Възникването му извън пределите на отечеството, без постигната национална идентичност и държавност, прави това събитие безпрецедентно в историята на Европа и е естествен завършек на национално-освободителното ни движение. Основатели и първи членове на дружеството са най-просветените български синове, завършили образованието си в Европа и Русия. Сред тях са учени, писатели, общественици, революционери, учители, които виждат в знанието сила, освобождаваща духа и способстваща за културното издигане на нацията ни и приобщаването ѝ към европейските ценности.

През всичките трудни, но богати по съдържание етапи от съществуването си, академията се развива и утвърждава като следва демократичните и родолюбиви завети на своите основатели, запазвайки първоначалния си характер на духовно средище и храм на българското просвещение. Главната ѝ цел е да създаде потенциал, който да равни българите с развитите и свободни европейци и да съгради след Освобождението институциите на научния и културен живот в страната.

Всяка благодарност към нашите основатели би била непълна, но нека бъдем признателни и всеки от нас според силите си да допринесе за такова бъдеще на академията, което да е достойно за нейното забележително минало.

Историята на Научния архив на БАН свързваме със създаването на БКД в Браила преди век и половина. Още в първия Устав на дружеството от 1869 г. се предвижда създаването на сбирки от *стари български и чужди книги, ръкописи, пари и други подобни знаменитости, които да съставляват старинний кабинет*.² В резултат на повишения интерес към българските старини за кратко време се събират ценни ръкописи и документи на Александър Екзарх, Йордан Х. Константинов – Джинот, Михаил Попович, Неофит Бозвели, които образуват ядрото на бъдещия архив. БКД смята за свой дълг да подтиква ученолюбивите българи (учители, свещеници, търговци, занаятчии) да издирват, събират и пазят документални материали за историята на българския народ. В първа книжка на „Периодическо списание“ се отправя апел към съотечествениците за събиране на исторически, фолклорен и друг материал, необходим за обработването на българския език, народната словесност и изобщо на българската история.³ Този опит да се активизира събирането на документи е подкрепен чрез изпращането на отделни лица из страната, както и с преписка с притежатели на отделни ръкописи. На страниците на печатния орган на БКД се публикуват десетки непознати дотогава извори за нашата история, открити в различни европейски архивохранилища и библиотеки.

¹ Устав на БКД. Браила, 1869 г.

² Пак там.

³ Периодическо списание на БКД. Браила, 1870, кн. 1.

В Браилския период на БКД се образува архив и от неговата административна и научно-организационна дейност, грижливо съхранен от деловодителите Васил Д. Стоянов, Васил Друмев и Тодор Пеев. Последният прави препис на всички протоколи от общите годишни събрания, заседанията на настоятелството и дори от кореспонденцията на дружеството. Така е поставена здрава основа за образуване на общонационален исторически архив.⁴ Събраният в течение на седем години архивен масив наброява няколкостотин документа: дневници, пълномощни, писма, покани и др.

При преместването дейността на Книжовното дружество в освободеното отечество Настоятелството на БКД изпраща чрез Тодор Икономов в България архивите, сбирките и библиотеката, които се побират в два сандъка. Те остават на съхранение в Народната библиотека в София до 1882 г., когато се предават на новоизбрания Привременен комитет на БКД. В следващите две години комитетът подрежда архива на дружеството, като отделя голямо внимание и на събирането на нови ръкописи.⁵

В новоприетия Устав на БКД от 1884 г. по препоръка на Константин Иречек изрично се предвижда създаването на *една архива, която да съдържа преимуществено документи из старата и новата българска история, политическа и духовна*.⁶ Под ръководството на Марин Дринов и Константин Иречек дружеството си поставя за задача да уреди такъв исторически архив. Постъпват архивните фондове на българските учени и общественици Сава Филаретов, Спиридон Палаузов, митрополит Натанаил Охридски, Райно Попович, д-р Димитър Моллов, Стоян Панаретов, Никола Михайловски, д-р Димитър Начов, Кръстю Мирски, както и архивът на Дружеството на българите във Виена след неговата ликвидация.

Провъзгласяването на БКД в БАН през 1911 г. открива нови възможности за развитието и обогатяването на нейния фонд. В член 33 от новия устав се предвижда да се уреди сбирка от ръкописи и старопечатни книги, от художествени старини, от живописни и скулптурни образи на заслужили българи.⁷ Но едва след войните (1912 – 1918) Управителният съвет на БАН започва да проявява по-сериозни грижи за събиране на архивни фондове и документи. С годините сбирката постепенно нараства. Откупени са фондовете на Константин Иречек и Васил Златарски, както и отделни документи на други учени. В архива чрез племенника на Феликс Каниц постъпват четири сандъка с фотографии, антични предмети, ръкописи и книги. Някои български учени също завещават на академията своите архивни материали, убедени, че в нея те ще бъдат добре запазени и използвани за развитието на българската наука. Ценно дарение прави Йордан Иванов – около 40 ръкописа и старопечатни книги. Взет е на съхранение и архивът на Андрей Ляпчев.

Постепенно в БАН чрез дарения и закупуване на документи се образува архив от разнообразни материали (лични фондове, учрежденски архиви, единични документи), който се споменава в годишните отчети като „научен архив“. Законът за академията от 1940 г. посочва, че БАН трябва *...да събере и обнародва изворите за историята на българския народ*.⁸ С това се поставят определени задачи във връзка с издирването и обработването на архивни документи и материали. Като цяло архивната сбирка е неподредена, неинвентирана и неописана. Едва в края на 1943 г. във връзка с подготовката на академията за евакуация, специална комисия преглежда всички ръкописни материали, разделя ги в три групи по ценност и съставя общ списък. Това е първият опис на архива на академията, направен от Стоян Романски с 860 номера и

⁴ НА БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 1.

⁵ Пак там.

⁶ Устав на БКД. София, 1884.

⁷ НА БАН, ф. 1к, оп.2, а.е. 293.

⁸ Уставите на БАН 1869 – 1984 г. София, 1989.

кратки анотации на съдържанието им. През зимата на 1943 – 1944 г. най-ценните документи са предадени на съхранение в БНБ, а друга част е изнесена извън София. Направени са фотокопия на най-важните ръкописи и документи. По решение на УС за архивохранилище е приспособена част от подземния етаж на сградата с огнеупорни стени и врати. Благодарение на взетите предпазни мерки архивът на академията е запазен при последвалите бомбардировки над София, когато е разрушена и част от академичната сграда.⁹

След Втората световна война ръководството на академията определя за своя важна задача събирането и критичното издаване на извори за българската история. Основата за това вече е поставена и се пристъпва към организирано поддръждане и използване на архивната база. На 16 януари 1947 г. академик Андрей Протич изнася доклад за правилното устройство на архивното дело в България пред Историко-филологичния клон. Нарасналото количество документи налага създаването на специален орган, който да се занимава с опазването, комплектуването и обработването им. Управителният съвет на БАН излиза с решение през септември 1947 г. да се създаде Архивен отдел, за уредник на който е назначен д-р Петър Миятев.¹⁰ Фактически с това решение Архивният отдел получава своето признание като структурна единица в рамките на академията. За главна негова задача се определя събирането на оригинални писмени документи за стопанската, културната и политическата история на българския народ, издирване на документи на учени, общественици и политици.¹¹

В началото на 1948 г. архивът се обособява като самостоятелен отдел с ръководител акад. Андрей Протич, научен съвет, разширен личен състав и правилник. На 11 април 1949 г. отделът се преименува в Архивен институт с разширени задачи: да издирва, събира, обработва, обнародва архивни материали, които са извори за историята на българския народ и на науката, да изследва въпросите на архивистиката у нас, да следи и проучва архивното дело в други страни.¹² За директор на института е избран академик Петър Динеков, който поставя задача да се издирят, приберат и изследват архивните материали на всички личности, играли важна роля в обществения и културен живот на България.

В следващите години се извършват редица структурни промени. Архивният институт е включен като самостоятелен отдел към Президиума на БАН като „Архив на БАН“, а по-късно се изгражда Център за научна информация с Централна библиотека и Научен архив, в който последният влиза като самостоятелно звено. Постепенно от исторически архив с общ характер той се превръща в строго профилиран академичен архив. Обсегът му е да събира, съхранява и обработва материалите на БАН и на българските учени – нейни членове.

През всички тези години в Научния архив на БАН продължават да постъпват изключително ценни архивни фондове и документи, между които на Иван Шишманов, Стефан Баламезов, братята Евлоги и Христо Георгиеви, Иван Вазов, Пейо Яворов, П. Р. Славейков, Рафаил Попов, Цани Гинчев, Стоян Романски, Георги Караславов, Димитър Кацаров, Андрей Протич, митрополит Симеон Варненски, Стефан Младенов, Николай Лилиев, Тодор Павлов, Михаил Арнаудов и много други, които формират богатата документална база на тази най-стара архивна институция у нас.

С решение на Общото събрание на БАН от януари 1994 г. Научният архив (НА) става самостоятелно специализирано звено на бюджетна издръжка със статут на юридическо лице.

⁹ Вапцарова, Габриела, Дарина Илиева. Спасяването на книжовното богатство и имуществото на БАН по време и след бомбардировките над София. – В: СпБАН, 2015, кн. 5, с. 39 – 46.

¹⁰ НА БАН, ф. 1с, оп. 1, а.е. 399.

¹¹ Снегаров, Иван. Съветският опит като основа в работата на Архивния институт. – В: Известия на Архивния институт, 1959, кн. 2.

¹² НА БАН, ф. 1с, оп. 1а, а.е. 400.

Без да измества основните задачи от областта на специфичните архивни дейности, Научният архив търси начин да формира облика си на една модерна културна и научна институция. Очевидно е, че НА на БАН има своето място и значение в националната архивна мрежа.

Днес Научният архив на БАН, следвайки традициите, има за задача да издирва, съхранява, обработва и предоставя за ползване всички документи за развитието на научната мисъл в България, за историята на БАН, както и за националната политическа история. Мястото и статутът на НА на БАН като ведомствен архив определят неговите източници на комплектуване. В нашето изложение ще се спрем само на основните групи източници, без да засягаме организацията и методиката на работа по тяхното издирване, научна обработка и използване на документите.

На първо място това са документите, възникнали като резултат от дейността на БАН от нейното основаване до днес. В академичния фонд се съхраняват протоколите от годишни събрания, Управителен съвет и Общото събрание, устава и други учредителни документи; сведения за структурни промени и личен състав; решения по издателската дейност; документи по създаването и използването на паричните фондове на дарителите на БАН; биографични материали за български и чуждестранни членове на академията, доклади по избора им и пр.

Друг източник на комплектуване и изворова база за историята на науката са поделенията на БАН (институти, лаборатории и самостоятелни научни звена). Това са документи по тяхното създаване, реорганизация, структурни промени и научноизследователска дейност, съдържащи конкретни данни за развитието и постиженията на отделните отрасли на знанието.

Съществена част и богатство за архива на БАН са личните фондове, съхранявани в него. Те са твърде разнообразни по вид и съдържание и са свързани с живота и дейността на членовете първо на БКД, а по-късно и на БАН. Българските учени са участвали активно и в обществено-политическия живот на страната, което е дало отражение в техните документи. Според характера и дейността на фондообразувателите личните фондове в Научния архив на БАН могат да бъдат разпределени в няколко групи. Основна част от архивните документи се отнасят към фондовете на учени – членове на академията. Това са главно извори за историята на науката.

В областта на историческата наука, археологията и географията като ценни източници на знания могат да се посочат фондовете на Марин Дринов и Васил Друмев, едни от основателите и първите председатели на академията, чиято многопосочна дейност ги нарежда сред представителите на първото поколение управленци на страната; на Константин Иречек, взел активно участие в управлението и изграждането на младата българска държава след Освобождението на България през 1878 г. и оставил ценни трудове за историята, географията и етнографията на балканските страни; на Феликс Каниц – унгарски пътешественик, етнограф, археолог, учен и художник с големи заслуги за развитието на българската култура и наука и приобщаването на България към европейския културен модел; на големия наш историк Васил Златарски, чиито трудове и до днес представляват богати извори на исторически факти за българското средновековие; фондовете на археолозите Рафаил Попов, Гаврил Кацаров и Кръстю Миятев; на географите Д. Илков и Ат. Бешков и др.

В областта на езикознанието и литературознанието ще се спрем на две големи имена – Боян Пенев и Иван Шишманов, изследователи на българската, славянската и западната литература.

Научните области, в които работи Боян Пенев са литературната история и критика. Съхранени са ръкописи на негови монографии и лекции по история на новата българска литература до и след Освобождението; ръкопис на университетски курс по българска литература, четен

във Варшава и Краков; материали върху полския романтизъм на Адам Мицкевич, Ю. Словацки и З. Красински; статии върху литературните връзки между българи и поляци в миналото с цел популяризиране полската литература у нас и българската в Полша. Има богата кореспонденция с български, полски и други чужди учени и писатели като Георг Адам, Ям Гжегожевски, Йозеф Голомбек, Тадеуш Грабовски, Мария и Ян Каспрович, Казимир Нич и др. Фондът на Боян Пенев е богата илюстрация на българо-полските литературни и културни връзки в миналото.

Друг голям учен в областта на литературата, културен деец и общественик е Иван Шишманов. Неговите идеи и научни изследвания са обект на постоянен интерес от страна на специалисти от различни области на науката. Заслужава висока оценка приносът му като основоположник на българската фолклористика и етнография, като изследовател на Българското възраждане, литературен критик, първият ни специалист по въпросите на западноевропейската литература и Ренесанса. Шишманов организира издирването, проучването, събирането и публикуването на архивни документи за изследвания по история след Освобождението на България, когато у нас липсват специализирани архивни учреждения. Благодарение на него са запазени ръкописите на големите български писатели Иван Вазов, Алеко Константинов, Пею К. Яворов, Кирил Христов, Неофит Рилски и Константин Фотинов; документи по създаването на просветни и културни институции като Художественото и Музикалното училища в София, Търговското училище в Свищов, Народните театри в София и Пловдив и др. Едва ли друг български учен от началото на века е имал толкова широки връзки с чуждия научен и културен свят като Шишманов. Между кореспондентите му можем да споменем имената на Густав Майер, Харолд Бъкстон, Густав Вайганд, Лео Винер, Ф. К. Волков, Едуард Волтер, Фридрих Краус, Фр. Чайлд и други учени с интерес към българския фолклор и етнография. Друга група кореспонденти на Шишманов образуват славистите и езиковедите: Ватрослав Ягич, Матиас Мурко, Луи Леже, Пол Боайе и др.

Ценни документи за развитието на дипломатията, военната история и политиката съдържат фондовете на Найден Геров с неговата богата кореспонденция с известни политически и обществени дейци – граф Н. Игнатиев, А. Мелников, Неофит Рилски, Натанаил Охридски и др.; на Стефан Стамболов – национал-революционер, политически и държавен деец, което е гаранция за съдържащите се във фонда сведения за вътрешната и външната политика на страната; на Михаил Сарафов, министър и дипломат, ценен извор за политическата и икономическата история на България и църковно-просветната дейност сред населението в Македония; на Васил Радославов, водач на Либералната партия, съдържа сведения за историята на партията и политическото положение на България преди Първата световна война и участието ѝ в нея.

Към тази група се отнасят архивните фондове на Драган Цанков, Тодор Пеев, Димитър Тончев, Атанас Шопов, Христофор Хесапчиев, Петър Дървингов и др. Посочените примери не изчерпват базата документи, която е интересна за изследователите със сведенията за политическата, икономическата и военната история на България.

Друга изключително ценна група документи са мемоарите на изтъкнати политически и обществени дейци като Симеон Радев, Стойчо Мушанов, Константин Муравиев, Павел Генадиев, Кузман Шапкарев и др. В отделни сбирки са подредени документи от Средновековието и Възраждането.

В Научния архив на БАН се съхраняват и материали на представители на финансите и икономиката на страната и на философските и природните науки като фонда на Христо и Евлоги Георгиеви, създали първата банкерска къща с български капитали; на Кирил Попов с данни за проучването на икономиката на страната; на Спиридон Казанджиев с трудове и лекции в областта на логиката и етиката; на Димитър Моллов, организатор на българското санитарно дело след Освобождението и др.

Към групата лични архивни фондове на дейци на литературата и изкуството се отнасят тези на Елин Пелин, Иван Вазов, Александър Божинов, Тодор Влайков, Николай Лилиев, Добри Христов, Маестро Г. Атанасов и много други.

Най-изследвана от наши и чужди читатели е сбирката „Старобългарски и славянски ръкописи“. Сред тях са: Триод от XI в., Битолски триод от XII в., Софийски псалтир от 1337 г., Евангелия от XIII до XIX в., монашеска книжнина от XIII до XIV в., дамаскини, преписи на първата българска история и др.

Развитието на всяка наука е немислимо без използването на документални извори. Всяко задълбочено изследване започва с тяхното издирване и всестранно проучване. Колкото по-богата е документалната изворова база, толкова по-големи са възможностите на учените за цялостно проучване на определен проблем. Обективната обвързаност на българското историческо развитие с балканските и европейските процеси неизбежно насочва учените към разглеждане на най-значимите и по-маловажните събития и явления на широка международна основа, в пряка или косвена зависимост с общобалканската и общоевропейската наука. Оттук следва и необходимостта да се съхраняват добре за поколенията и да се приведат в международен обмен колкото се може повече документални източници.

Разбирайки значението на архивната институция за опазване на научното наследство много съвременни учени започнаха да даряват своите лични архиви. В последната година са комплектувани фондовете на акад. Кирил Боянов, акад. Михаил Станчев, акад. Петър Динев, чл. кор. Румяна Радкова, проф. Параскева Михайлова, проф. Веска Николова, проф. Иван Тютюнджиев и др., което е безспорен принос за обогатяването на академичния документален фонд.

Отворени образователни ресурси – история и опит на щата Минесота

Пламен Милтенов

В следващите редове ние желаем да споделим натрупания опит на нашия университет и да започнем диалог с други учебни заведения, които виждат смисъл и полза от създаването и поддържането на мрежа за отворени образователни ресурси (OOR).¹

Сейнт Клауд Стейт Юнивърсити се счита за средно голям американски университет. Той се намира в град Сейнт Клауд, щата Минесота, САЩ. Минесота е северен щат със скандинавски и предимно западноевропейски заселници, които запазват през годините силните традиции в образованието. Университетът в момента чества 150 години от създаването си. Той е част от консорциум от щатски университети и колежи. В него се обучават в бакалавърски, магистърски и докторски степени около 14 000 студенти. Преподавателите са около 600. В САЩ за университети се считат учебните заведения с четири годишен срок на обучение. Обикновено те предлагат по-висока степен от бакалавърската. Като колежи се класифицират учебните заведения с двугодишен срок на обучение, като т.нар. колежи (community colleges) са типичен техен представител.²

Преди да започнем дискусията относно силните страни и необходимите средства за създаването и поддържането на отворени образователни ресурси, нека разгледаме накратко променящата се роля на библиотеките и библиотечната професия през XXI век.

Нужни ли са библиотеки и библиотекарите? В началото на XXI век онлайн книжарницата Барнс и Нобъл създаде паника сред библиотекарите, които я възприеха като заплаха за тяхната традиционна дейност. Десетилетие по-късно, Барнс и Нобъл загина в битката с Амазон, но тревогите на библиотекарите, че професията им е под заплаха остана.³ Остана и нуждата от преосмисляне на библиотечните дейности и услуги. През 2018 г. едно допитване се концентрира върху променящите се практики за изследване, преподаване и публикуване сред преподавателите в САЩ.⁴ Почти десет хиляди преподаватели отговарят на анкетата, която се явява продължение на вече станали традиционни допитвания от 2006 г. насам.

В тази анкета са включени въпроси, свързани с отворени образователни ресурси и засягат пряко ролята на библиотеката. Например на твърдението: *достъпността на научни трудове по електронен път предполага университетите и колежаите да пренасочат парите, инвестирани до сега за библиотечни помещения и персонал, за други цели*, се отговаря по следния начин: най-съгласни (23%) са преподавателите по медицински науки, а най-малко (10%) по хуманитарни науки. Подобно е разпределението и при твърдението *Лесният достъп на препода-*

¹ Презентацията с материалите по темата, която бе представена на Националната конференция на Българска библиотечно-информационна асоциация, е достъпна на адрес: <http://bit.ly/oerbg>.

² За повече информация относно разликите във висшето образование между САЩ и европейските страни ползвайте информацията в този блог: <http://blog.stcloudstate.edu/ims/2019/05/03/difference-between-eu-and-us-school-systems/>

³ Baruchson-Arbib, S. and J. Bronstein, J. A view to the future of the library and information science profession: A Delphi study. B: Journal of the American Society for Information Science and Technology [онлайн]. 2002, vol. 53(5), pp. 397 – 408. Достъпно на: <https://doi.org/10.1002/asi.10051>

⁴ Blankstein, M. and C. Wolff-Eisenberg. Ithaka S+R US Faculty Survey 2018. Ithaka S+R [онлайн]. Достъпно на: <https://sr.ithaka.org/publications/2018-us-faculty-survey/>

даватели до академично съдържание онлайн прави ролята на библиотекарите в институцията им много по-маловажна. Значението на библиотекарите за преподавателите е по-малко от това на библиотеките. Тенденцията на тези отрицателни мнения през годините (2006 – 2018) прогресира. Докато през 2006 г. само около 5% определят ползата от библиотеките и библиотекарите като малка, то през 2018 г. те вече са почти 20%.

Какво разбираме под „отворени образователни ресурси“?

Като всяко сравнително ново понятие и това има до известна степен свободно определение. Ние разглеждаме отворените образователни ресурси или за по-кратко ООР, като съвкупност от:

- последващо използване (reuse);
- намиране на онлайн ресурси с възможност за редактиране или допълване (remix);
- авторство (authorship).

Тук ще направим стъпка в страни, за да разгледаме състоянието на издателския бизнес в САЩ, тъй като ООР е в пряка конкуренция и до известна степен зависи от книгоиздаването. Изследване от април 2019 г. разглежда тенденциите през последните дванадесет години.⁵ Изследването предупреждава за появата на известен „олигопол“, като резултат от прекалено децентрализираната система на издателствата за училищна и университетска литература през последното десетилетие.

За да обслужва 15 000 училищни области и повече от 100 000 училищни сгради, едно издателство се нуждае от огромни екипи за продажби и обслужване. За да си ги позволи, то трябва да поддържа книжен асортимент в различни области на знанието, класове и случаи на употреба. Такава структура на търсенето роди „Голямата тройка“ – McGraw-Hill, Houghton Mifflin Harcourt и Pearson, чието пазарно поведение е близо до олигопола. Според автора на изследването, концентрирането при издаването на книги е проблем, както във всяка друга индустрия. Но много по-важно е едно ново явление – става въпрос за събиране и анализ на данни от тези издателства, което позволява да се изследва и предскаже поведението при учене. Възможностите да се идентифицира и предопредели поведението на потребителите през следващото десетилетие може да засенчи дори олигополното пазарно положение. Тревогата се базира на количеството данни, които една компания от такъв размер би събрала за студентите.

Бъдещето на публикуването не е в контрола над съдържанието, а в анализа на данни. И още една мисъл от блога на писател: *Писането е изкуство, публикуването е бизнес.*⁶ Тези две мисли, според нас, определят нуждата да се даде шанс на ООР като възможна контрамярка срещу монополизирането на образованието в частност достъпа до учебници и респективно до информация и знания.

В кратката, но богата история на ООР, според различните източници, можем да видим разнообразие от явления. Например, блогът за електронно обучение (e-learning) в графата „инфографики за дистанционно обучение“ посочва годината 1999 като рождена дата и Тюбинген, Германия, като рождено място на ООР.⁷ Прибавени са прословутата OpenCourseWare program на не по-малко прословутия Масачузетски технологичен институт, Khan Academy, California's

⁵ Stevenson, D. Twelve Years Later: What's Really Changed in the K-12 Sector? (Part 1). EdSurge News [онлайн]. 3 April 2019. Достъпно на: <https://www.edsurge.com/news/2019-04-03-twelve-years-later-what-s-really-changed-in-the-k-12-sector-part-1>

⁶ DeHaan, P. Writing is an art; Publishing is a business. Peter DeHaan. 2018 [онлайн]. Достъпно на: <https://www.authorpeterdehaan.com/publishing/writing-is-art-and-business/>

⁷ The History of Open Educational Resources Infographic. Elearninginfographics.com [онлайн]. 18 December 2014. Достъпно на: <https://elearninginfographics.com/history-open-educational-resources-infographic/>

Free Digital Textbook Initiative, TED Ed и т.н. За нас определянето на „историята“ и „участниците“ е от значение, тъй като този процес до голяма степен определя и дефиницията или границите на ООР. Инфографиката е от 2014 г. и от тогава ООР избуява като процес/движение, както и като обем на съдържание. Днес, едно обикновено Google търсене връща десетки, ако не и стотици ООР инициативи на колежи и университети, както в САЩ, така и по света. Днес, например, ние знаем, че ограничаването на ООР само до текстови ресурси, е тесногърд подход към възможностите на ООР.

ООР в Минесота

През 2013 г., тогавашният ректор на Сейнт Клауд Стейт Юнивърсити поръчва на декана на библиотеката да направи проучване относно рентабилността на една такава система. През пролетта на 2016 г., университетската библиотека свиква ad hoc група, като задачата ѝ е, да се изготви документ за заместник ректора, отговаряща на цел 3.12 от програмата на университета, а именно: *да развие обща стратегия, да повиши разбирането и развитието на електронни книги и ООР*.⁸ Ръководството на университета вижда ООР като възможност да задържи отпадащи от университета студенти чрез облекчаване на финансовото им състояние, поради нарастващите цени на учебниците.⁹

През август 2017 г., ръководството на щатския консорциум организира „OER workday librarians“, което всъщност е ООР работна сесия за библиотекари от цялата система.¹⁰ Целта е библиотекарите да се запознаят с новата инициатива и същевременно да се възползват от техния опит.

В последствие Сейнт Клауд Стейт Юнивърсити създава работна група, в момента състояща се само от двама библиотекари. Те работят предимно в първите две направления в ООР – последващо използване (reuse) и намиране на онлайн ресурси с възможност за редактиране или допълване (remix). В резултат от тяхната работа е създаден информационен ресурс, чрез платформата LibGuide, който предлага на преподавателите информация относно първото и второто направление на ООР.¹¹ Същевременно в блога на групата InforMedia Services към библиотеката, където работи един от библиотекарите, също от години се публикува информация относно ООР.¹²

Блогът, според този библиотекар, е много по-съвременен начин да се предоставя и обновява информация, както и да се търси обратна връзка с потребителите – преподаватели, студенти и т.н. За разлика от затворената система на LibGuides (само определени хора и с парола могат да споделят информация), която като форма за комуникация датира от края на миналия век, то блогът, дори и да е най-рудиментарен от социалните медии, е все пак форма от този век, предоставя възможност за обмяна на информация без нуждата от парола. Между тези две форми на комуникация, двамата библиотекари се опитват да събират, координират и разпрос-

⁸ InforMedia Services (IMS): Digital Literacy for St. Cloud State University [онлайн]. Достъпно на: <http://blog.stcloudstate.edu/ims/2016/04/06/e-textbook-ad-hoc-team/>

⁹ Heller, D. E., ed. The States and Public Higher Education Policy: Affordability, Access, and Accountability. Johns Hopkins University Press. 2011; Koch, J. V. An Economic Analysis of Textbook Pricing and Textbook Markets. ACSFA College Textbook Cost Study Plan Proposal [онлайн]. 2006. Достъпно на: <https://eric.ed.gov/?id=ED497025>

¹⁰ InforMedia Services (IMS): Digital Literacy for St. Cloud State University [онлайн]. Достъпно на: <http://blog.stcloudstate.edu/ims/2017/08/28/oer-workday-librarians/>

¹¹ St. Cloud State University: Open Access [онлайн]. Достъпно на: <https://stcloud.lib.minnstate.edu/subjects/guide.php?subject=OA2&fbclid=IwAR1pyq1YRhVpYENqqtH9Y6i7uSTVxLiKicq9Xz4Nnsm7UrA4zIdJTcNwuil>

¹² InforMedia Services (IMS): Digital Literacy for St. Cloud State University [онлайн]. Достъпно на: <https://blog.stcloudstate.edu/ims/>

трансяват информацията относно ООР в университета, консорциума и по целия свят и да търсят възможности за обратна връзка с участници в ООР.

Активността на университетската група от двама библиотекари е съобразена с дейността на щатския консорциум. На ниво консорциум също има група, която координира дейността на ООР групите от колежа и университетите на консорциума. Тази група организира месечни онлайн дискусии и уебинари, изпраща информация на листсърв дискуссионна група, участва във форуми и академични събития на щата и други подобни локални събития.¹³ Университетската ни група съответно организира месечни събирания/уебинари за академичната общност. Тези събития са подходящи, както за преподаватели, така и за студенти и основно предполагат физическо присъствие, но същевременно се предлагат и като уебинари на живо със споделяне на екрана, за да се разшири възможността за участие. Сесиите се архивират. Темите на тези срещи са разпределени между двамата библиотекари, като единият се фокусира върху първото и второто направление в ООР – последващо използване (reuse) и намиране на онлайн ресурси с възможност за редактиране или допълване (remix), а другият библиотекар се концентрира върху второто и третото направление – намиране на онлайн ресурси с възможност за редактиране или допълване (remix) и авторство (authorship).

Връщайки се към гореспоменатата анкета, данните разкриват интересно отношение на преподавателите според възрастовите им групи към трите направления в ООР, по-конкретно към вече създадени ООР срещу ООР, които се очаква да се създадат.¹⁴ Данните сочат, че разликата между използването на вече създадени ООР и създаването им е най-малка сред преподавателите във възрастова група 65 години и по-възрастни, като това се отнася за отворени курсови модули (като под курсови модули се разбира изготвянето на блок материали за определен курс) в Course Management Systems (CMS), като Мудъл, Canvas и др. Относно текстови материали, съотношението отново е най-малко при същата възрастова група, а най-голямо при най-младите преподаватели от 22 г. до 34 г. По отношение на отворени видео лекции, разликата отново е най-малка за най-възрастните преподаватели.

Анализът на тези данни е изключително полезен на няколко нива. Първо, демонстрира разнообразието на ООР – естествено е да се приеме, че ООР е предимно текстово-базиран материал. Не случайно младите преподаватели (22 г. – 34 г.) са най-добрите в намирането и използването на отворени текстови материали, но за студентите, самите текстови материали са все по-малко привлекателни. Второ, такива данни помагат на екипа, който се или ще се занимава със създаването на ООР група към университета, да набележи най-възприемчивата публика за такова ново и често плашещо с мащабността си начинание. В този случай данните навеждат на мисълта, че най-възрастните преподаватели са вероятно тази демографска група, която ще е най-готова да работи за създаването и внедряването на ООР. Тази логика се подкрепя и от допълнителни факти, като например относителната сигурност и авторитет, които тази възрастова група има в учебното заведение, високата степен на познание на материала и относително по-малкото време необходимо за разработване на материала.¹⁵ Например, според цитираната анкета, преподавателите от хуманитарните науки, типично са по-благоприятно настроени към ООР, отколкото преподавателите по медицина. Това също е лесно обяснимо, като се има предвид не само високото професионално ниво на учебниците по медицина, но и успехите от последните години на издателските къщи да предоставят все по-малко текстови материал и все

¹³ Примери за тази дейност са представени на слайд номер 20 в презентацията (<http://bit.ly/oerbg>).

¹⁴ Blankstein, M. and C. Wolff-Eisenberg. Цит. съч.

¹⁵ Слайдовете под номера 26 и 27 от презентацията (<http://bit.ly/oerbg>), предлагат допълнителна информация, която подпомага прецизният подбор на първоначалната група от преподаватели работещи с ООР, по отношение на възрастовия вектор, но и на допълнителни параметри, като принадлежност към дисциплини и т.н.

повече мултимедийно и интерактивно съдържание; ниво, с което ООР тепърва ще трябва да се конкурира.

Организация на ООР

Организирането на ООР е комплексен и динамичен процес. За съжаление често се допуска грешката, че библиотекарите са ако не единствените, то главните изпълнители на тази задача, което води до застопоряване върху първото направление – последващо използване (reuse) и едва частична работа във второто направление – намиране на онлайн ресурси с възможност за редактиране или допълване (remix). Създаването на работна група по ООР изисква усилия по администрирането на дейността и обогатяване на състава ѝ с различни специалисти. За успеха на дейността по третото и най-сложно направление – авторство (authorship), са жизнено необходими познанията на т. нар. в САЩ образователен дизайн (instructional design), а също и на мултимедиен специалист, които да помагат на преподавателите. Само по този начин могат да бъдат създадени ООР, които да се съревновават с постигнатото качество от издателствата. Не случайно неправителствената организация EDUCAUSE изтъква нарастващата необходимост от знания в областта на образователния дизайн (instructional design).¹⁶

Самата децентрализирана система на образованието в САЩ е благодат, но също така и наказание, тъй като от една страна, липсата на централизирана администрация позволява творчески подход, но от друга страна това затруднява координацията. В нашия случай, групата в университета все още се бори с координирането на действията вътре в институцията и с дейността на групата от консорциума. Убеждаването на администрацията да подкрепи това начинание буквално трябва да се осъществява на всяко ниво за всяка нова дейност. Не по малко сложна е ситуацията и с технологичните решения. Динамичното развитие на технологиите прави трудно стандартизирането на подхода. Същата динамика предоставя възможности за творчество – например постоянно увеличаващите се материали в Github относно технологичната база за ООР, но същевременно усложнява процеса на обучение за ООР.

Като примери за споменатите трудности или предимства, според гледната точка, са цифровият репозиториум на университета, който съществува вече над десет години и току що въведената от консорциума платформа Опъндора¹⁷, които от своя страна се съревновават с платформата на Университета на Минесота.¹⁸ Невъзможността да се интегрира H5P в блогвата платформа Edublog, структурирана за ползването на нашия университет, стана нарицателен пример, колко е важно да се преценяват технологичните особености при изработването на плана за ООР.¹⁹ Нашата щатска система, консорциумът и университетът, като част от консорциума, все още се финансират от щата. В този смисъл фактът, че ООР вече е и част от платформата на политическа партия, със сигурност допринася за популяризирането на инициативата, въпреки, че ООР не трябва да става част от партизански настроения. Някои вече предричат, че до 2024 г. колежаите ще преминат напълно на ООР материали и ще се постигне т. нар. „диплома с нулева цена“.²⁰

¹⁶ Informedia Services (IMS): Digital Literacy for St. Cloud State University [онлайн]. Достъпно на: <http://blog.stcloudstate.edu/ims?s=instructional+design+educause>

¹⁷ Виж слайд номер 29 от презентацията (<http://bit.ly/oerbg>).

¹⁸ The Minnesota Learning Commons (MnLC) [онлайн]. Достъпно на: <https://ccaps.umn.edu/minnesota-learning-commons>

¹⁹ OER Open Educational Resources: the latest you need to know about your OER initiatives [онлайн]. Достъпно на: <http://blog.stcloudstate.edu/oer/2019/04/03/support-oer/>

²⁰ Bliss, T. J. Z as in zero: Increasing college access and success through zero-textbook-cost degrees. – B: William and Flora Hewlett Foundation [онлайн]. Достъпно на: <https://hewlett.org/z-as-in-zero-increasing-college-access-and-success-through-zero-textbook-cost-degrees/>

Трябва да се вземе под внимание и фактът, че издателските къщи се адаптират бързо и следят внимателно набиращата скорост на инициативата за ООР.²¹ Трудно е да се предвидят бъдещето и съдбата на ООР. Въпреки това ние смятаме, че всеки от нас е длъжен непрестанно да оценява обстановката и да преценява, дали ООР биха помогнали преди всичко на студентите, но също така и на учебната ни организация. Едва след детайлни анализи трябва да се вземе решение дали да се инвестират време и усилия в създаването и поддържането на ООР или други подобни инициативи.

²¹ Виж слайд номер 33 от презентацията (<http://bit.ly/oerbg>).

Аница Милева

Освен традиционните библиотечни услуги, библиотеките използват и нетрадиционни иновативни методи, за да отговорят на нуждите от информация на клиентите. Днес модерните библиотеки полагат големи усилия за създаването на политики, които ще ги доближат до всички поколения, независимо от интересите им. Глобализацията налага нови оперативни правила – установяване на тясна връзка и взаимозависимост в областите на икономическото и социалното развитие и ученето през целия живот на хората на местно, национално, регионално и глобално равнище. Библиотеките трябва да бъдат движеща сила в обществото, което ще вдъхнови по-масово участие на гражданите в управлението, както и повишаване на социалната отговорност при вземането на решения.

Съвременните библиотеки са много повече от складове за знания. По света те постепенно се трансформират в интелектуални и технологични центрове, в които можете да получите безплатен достъп не само до информационни ресурси, но и до компютър, интернет и удобно работно пространство. Дигиталните технологии са променили същността на публичните институции като библиотеки, сега те не само се адаптират към новите реалности, но и като цяло преоценяват своята мисия в обществото. Основните принципи на съвременните библиотеки трябва да се основават на концепцията за отвореност, отговорност, ефективност, съгласуваност и социално сближаване.

Като демонстрират ангажираност и усилия за самоусъвършенстване и готовност за промяна, библиотеките непряко допринасят за повишаване на обществената осведоменост за културата и качеството на услугите и въвеждане на система за ефективност на управлението сред служителите в обществените услуги, но и сред широката общественост. Библиотеките трябва да бъдат двигателите на технологичния прогрес и икономически просперитет чрез адаптиране на социалната и икономическата реалност на клиента, като същевременно се създават ползи, които дават възможност на хората да посрещнат своите нужди и желания по свой собствен начин, и това може да се постигне само чрез съвместните сили на всички библиотекари, които трябва да инвестират в човешки капитал, които да предлагат нови идеи за подобряване на услугите. Трябва да признаем, че ние сме институция, хората ни разпознават в нашето работно място, ние сме марка и какъв образ оставяме в обществото и с какви очи ни виждат и приемат.

Услугите, предлагани от библиотеките, трябва да променят сегашната си концепция и да се стремят да създават нови клиенти и това е нашата крайна цел. Определянето на приоритети и стратегически цели, както и целевите групи би допринесло за по-добро разбиране и подобряване, библиотеките по-добре идентифицират своите цели и се съсредоточат върху постигането на стратегически приоритети, като същевременно признават основните недостатъци на работата, несъответствията и припокриванията на дейности, в резултат на тяхното пряко подобряване, премахване или реструктуриране.

Новият лозунг на обществените библиотеки трябва да се чете „Заедно сме по-силни“. Това е чудесно послание за всички нас, тъй като сътрудничеството с други институции може да доведе до интегрирани услуги. Сътрудничеството е важен инструмент за постигане на целите на библиотеките. Това се отнася не само за взаимното свързване на данни, но и за свързване в мрежа на библиотеки, организации, физически лица, потоци и връзки чрез взаимодействие, за

да се облагодетелстват помежду си и по-общо за развитието на всяка страна – защото по този начин ставаме по-ефективни. Общественият библиотеки се разглеждат не само като капацитет или инфраструктура, достъпна за гражданите, но и като активна институция, която трябва да работи за постигане на общата цел за всички граждани.

Признавайки културното значение на споделянето, Махатма Ганди казва, че *културата не може да живее, ако се опитва да бъде изключителна*. Способността за споделяне и повторно използване на информация и знания идва в много форми. Може би най-дълбоките корени на нашите човешки инстинкти са желанието да запазим културата си за бъдещите поколения. Това е една от най-важните функции на библиотеките. Библиотеките са богати хранилища на исторически и културно важни колекции, много от които не са достъпни никъде другаде по света. Без подходяща защита и цифровизация това културно наследство ще бъде загубено за бъдещите поколения.

Днес нашите институции предлагат безброй възможности за обучение, които могат да насърчат икономическото, социалното и културното развитие. Един такъв пример е вдъхновяващата история на Уилям Камквамба от Малави. След като взел книга за вятърни мелници от местната библиотека, г-н Камквамба се научил как да изгради турбина за производство на енергия за своето село. Една книга не само е променила живота му, но и трансформира живота на хората в неговата общност. Такива истории обясняват защо много страни искат да гарантират, че библиотеките продължават да предоставят достъп до знания, учене и идеи.

Новите технологии оказват силно влияние не само върху промишлените и производствените дейности, но и върху науката, образованието, културата и бита. Промените бяха толкова очевидни и всеобхватни, че с право може да се каже за информационното общество като нова парадигма на епохата. Самата технология не може да реши всички проблеми на човешкото познание, особено въпроса за откритостта, сътрудничеството, всеобщия достъп до всички тенденции в развитието на цивилизацията. Интересното е, че дори Бил Гейтс, един от символите на информационното общество, посочва, че управлението на знанието не може да бъде сведено до категория на технологиите, а трябва да започне да развива информираността за необходимостта от обмен на информация в организациите и обществото като цяло.

В цифровата ера на информацията всички ние трябва да се научим как да използваме огромното разнообразие от информационни и комуникационни технологии за информация – търсене, намиране, организация, анализ и оценка. Библиотекарите трябва да развиват иноваторски услуги в партньорства и достигане до различни целеви групи чрез създаване на услуги, които отговарят на нуждите на потребителите.

В днешно време библиотеките са на кръстопътя на развитието или разпадането, като за да се променят, трябва да се въведат нови иновативни концепции и услуги за посетителите. Ето някои стъпки за подобряване на качеството на услугите:

- създаване на култура на „фокусиране и грижа за клиента“;
- определяне на очакванията на целевите групи;
- разработване на подходящи сервизни продукти;
- услугата трябва да бъде лесно разбираема;
- обещание, което може да бъде постигнато;
- материали за предлаганата услуга.

Функциите на съвременните библиотеки са:

- прилагане на нови технологии в библиотеките;
- компютъризиране и свързване на всички библиотечни операции, ресурси и услуги;
- печат на печатни и електронни информационни ресурси;
- осигуряване на достъп до съдържанието на местните и глобални услуги;

- осигуряване на насоки и обучение за използване на цифрова информация.

Библиотеките съществуват, за да обслужват потенциалните си потребители и за да подкрепят техните информационни нужди. Те трябва да открият кои са потребителите, както и да вземат под внимание техните разнообразни нужди. За да бъде успешен библиотекарят трябва да поеме активна роля, да бъде в крак с последните технологични иновации, да поддържа връзка с потребителите, издателите и книжния пазар, с колеги в организацията и с други библиотеки. Ориентацията на библиотеките трябва да се насочи към развитието на библиотеката като модерна институция, която отговаря на нуждите и потребностите на съвременния човек. Почти всички библиотеки, без значение колко ясно са дефинирани техните основни клиенти, трябва да имат две подгрупи потребители – семейства и приятели на основните потребители. Репутацията на библиотеката ще зависи и от нейния успех, за да отговори на нуждите на другата група, както и на първата. Библиотеката може да бъде от голяма полза, ако обществеността създаде мнение, че е начало на насърчаването на приоритети за подобряване и решаване на проблемите на общността.

Библиотеките могат да предлагат иновативни информационни услуги, фокусирани върху ключови потребности от развитието на общността: селско стопанство, здравеопазване, икономическо развитие, образование и подкрепа за социално включване и развитие на маргинализирани и уязвими общности. Иновативните обществени библиотеки могат да помогнат на младите хора, като им дадат идеи за използване на технологии за подобряване на живота им, като използват смартфони, таблети, 3D принтери, роботика и социални мрежи, за да увеличат своята креативност и самочувствие, както и да задълбочат познанията си в областта на грамотността и комуникацията и всичко, което им е необходимо, за да могат да бъдат част от съвременното общество. Вдъхновявайки идеи за използване на технологии за подобряване на живота на гражданите, библиотеките представляват съединителна тъкан между високотехнологичните новости и общността, която чрез услуги предоставя свободен достъп до печатни и онлайн ресурси, обучение по цифрови технологии, достъп до компютри и интернет, както и курсове за подкрепа на ученето през целия живот.

Новите роли на библиотекаря може да се формулират така:

- действа като защитник на информацията;
- има културна роля;
- организира информационното търсене;
- управлява знанията и цифрово управление;
- осигурява достъп до информация.

В бъдеще основната дефиниция за „библиотека“ ще се промени, но аз вярвам, че ще остане интелектуален център на своята общност. Следващото поколение ще определи библиотеката като съдържание и услуги, достъпни чрез интернет. Най-голямото предизвикателство пред съвременната библиотека е въвеждането на творчески, съвременни услуги, които са в съответствие с новите иновации в информационните технологии.

Интернет и социалните мрежи са важен инструмент за по-бързо изпращане на съобщения до потребителите. Като всеки друг феномен, социалните мрежи предлагат огромни възможности, които трябва да използваме и приемаме като част от нашата ежедневна работа. Интернет допринесе значително за повишаване на качеството на услугите по отношение на клиентите и гражданите.

Днешните деца имат нови идоли – ютубери, които следват в социалните мрежи Instagram и Facebook. Направих проучване и видях, че напоследък някои от младежите започват да сни-

мат образователна серия под името „Невероятни факти“.¹ Чрез тези поредици младежите привличат вниманието на младите хора, като в същото време предоставят полезна информация, която намират в енциклопедиите. Публикуваната информация е кратка и непълна, така че част от децата идват в библиотеките, за да попълнят познанията за определена област, за която техните идоли говорят. Някои от популярните ютубъри в Северна Македония са публикували книга, чието съдържание е образователно и мотивиращо, говори за ползите от четенето и ученето. Те са посетили много библиотеки и по този начин подкрепят библиотеките и четенето. За да се рекламират библиотеките трябва да използват тяхната популярност сред младите хора, защото те говорят на техния език.

В заключение – библиотеките трябва да бъдат огледало на съвременното общество. Единственият начин да вървят в крак с модерните времена е да приемат промяната, особено когато потребителите са доволни от работата на институцията. Библиотеките като носители на промяната трябва не само да са в крак с новостите, но и да диктуват тези промени.

Използвана литература

1. Bowden, R. „Professional Responsibilities of Libraries and Information Workers“. IFLA Journal. 1994, 20.
2. Библиотекарство: зборник на материјали. Скопје: Народна и Универзитетска библиотека „Климент Охридски“.
3. How to make your library great. – В: Project for Public Spaces (PPS) [онлайн]. 2009, 1 January. Достъпно на: <https://pps.org/article/libraryattributes>
4. Клејтон, П. Управување со изворите на информации во библиотеките. Скопје, 2009.
5. Брофи, П. Библиотека у двадесет првом веку: нове услуге за информационо доба. Београд, 2005.
6. Валиќ Неделковиќ, Д. Дигитални медиумски технологии и социјално образование. Нови Сад, 2013.

¹ 10 зачудувачки факти [онлайн]. Достъпно на: <https://youtu.be/1x4LYNAbhBQ>

Библиотекар изследовател и пазител на местната култура

Елизабета Георгиев

Библиотеката съществува ab aeterno. В тази истина, чието пряко следствие е бъдещата вечност на света, не може да се усъмни нито един здрав ум. Човекът, несъвършеният библиотекар, може да е плод на случайността или творение на зли демиурзи; вселената, снабдена с изящни лавици, загадъчни томове, нескончаеми стълби за пътешественика и отходни места за уседналия библиотекар, може да бъде само творение на бог. За да схванем каква огромна разлика има между божественото и човешкото, достатъчно е да сравним грозните и разкривени знаци, които несигурната ми ръка е надраскала върху корицата на една книга, със съразмерните букви по нейните страници: ясни, изящни, блестящо черни, неподражаемо симетрични.
„Вавилонската библиотека“, Хорхе Луис Борхес

Библиотеката и библиотекарят днес – за усмивката на библиотекаря

Библиотеките са основа на образованието и културата в една среда и във времената, когато ценостните системи са нарушени. Изключително важно е да бъдат признати от местната общност като важен фактор за напредък, за опазване на местната история и култура, за изграждане и укрепване на общността в най-широкия смисъл на думата.

Библиотеките притежават особен дух, който трябва да се почита и обича. Книгите живеят в тях, спазвайки правилата и на миналото (в хартиен вид) и на бъдещето (в електронен вид). Библиотеките *направо са си цели книжни градове, в които са разположени редици рафтове с хиляди книги. Всяка книга разполага и със свой собствен „адрес“ – код състоящ се от букви и цифри, по които библиотекарите намират къде точно е въпросната книга. Всъщност това е и едно от основните им задължения – да бъдат фарът, пътеводната светлина на читателите в „морето от книжни произведения“ в една библиотека.*¹

Библиотеките не са само стени, компютри, дълги лавици с книги, различни уреди и постоянна интернет връзка. Библиотеките са и хората, усмихнатите хора – библиотекарите и техни височества потребителите. Еднообразието на традиционната библиотека и традиционния вид библиотекар, чакаш да влезе читателя, който търси определена публикация и я получава, днес е неприемливо. Настоящите закони на ежедневието на потребителите, на първо място на децата и подрастващите, са такива, че те очакват различна атмосфера в библиотеката, която е приспособима към техните изисквания, интереси, желания, умения. Това е причината библиотекарят да бъде много по-гъвкав, по-опитен, образован, приключенски разположен. Той трябва постоянно да търси нови умения, усъвършенствайки ги със знания, защото на нетърпеливия потребител информацията е нужна веднага.

Ролята на библиотекаря, работещ с най-малките потребители, е още по-сложна. Той, като едно от трите ключови звена в създаването на малкия читател (родител – учител – библиотекар) не трябва да бъде пасивен наблюдател. Трябва да излезе от самата библиотека и стандартните библиотечни задължения, да бъде интересен на детето, да следи събитията на литературната

¹ Професия библиотекар – по-древна отколкото подозирате и още по-интересна отколкото си представяте [онлайн]. Достъпно на: <http://az-deteto.bg/profesiya-bibliotekar-po-drevna-otkolkoto-podozirate-i-oshte-po-interesna-otkolkoto-si-predstavayate/17831/view.html>

сцена, винаги да знае какво е добро, популярно, качествено четиво за всеки малък читател, да си „играе“ с четенето и книгите по този начин, по който децата очакват.

За човек, който обича книгите професията библиотекар е истинска мечта. От гледна точка на библиотекаря това не е фраза. Вълнуващо е да видите усмивката на човек, когато му донесете следващата интересна книга, която дълго е чакал или му предоставите желаната информация, която дълго е търсил. Усещането, че сте му помогнали да намери и книгата и информацията е приятно и ви радва. Днес само с кликуването на мишката разбирате къде е книгата и сте готови да отидете при нея, да я донесете, и отново и отново да зарадвате читателя, усмивката му награждавайки с усмивка.

В наши дни, когато непрекъснато се разработват и предлагат нови технологии, библиотекарят вече не може (и не трябва) да се задоволява единствено с получените знания по време на своето обучение и после на работното място. Той отново трябва да се превърне в „енциклопедист“ в своята професия – запознат с новите технологии, постоянно следящ професионалните постижения в международен мащаб и с ясна представа за потребностите на библиотечната институция като цяло. Библиотекарят трябва не само да събира, обработва и разпространява информация, той трябва да бъде неин компетентен потребител, за да реагира адекватно на новите изисквания на времето.²

Когато говорим за библиотечната професия трябва да помним, че живеем във време, когато информацията е най-силното оръжие за оцеляване, намиращо се много по-често в електронен вид. Ние сме деца на цифровия свят, на социалните мрежи и голяма част от потребителите на нашите библиотечни услуги са от поколенията Z и Y. Днес библиотекарят все по-малко работи с молив и хартия, а „приятел“ в ежедневието му работа е компютърът, който го кара постоянно да учи и събира нови умения, за да може да оцелее във все по-взискателния свят, в който царуват тъкмо поколенията Z и Y.

Функцията на съвременния библиотекар, работещ в условията на информационно наситено общество, е да създаде предпоставки и да организира информационната среда в библиотеката така, че потребителят да усвоява информацията с възможно по-малък разход на време и усилия.

Новите технологии променят възможностите за използване на библиотеките, но също така променят и изискванията към библиотекарите и към тяхната дейност. В дните пред нас може би частично ще се запазят традиционните функции на библиотеките, които вероятно ще се изпълняват по нов начин, а новите услуги ще донасят нови предизвикателства за новите библиотекари. Всички промени в обществото и в използването на съвременните технологии определят как ще се развият професионалните отношения между библиотеките като институции с все по-автономен статут и библиотекарите като част от една професионална общност. Общите интереси са пътеводната звезда за едно хубаво и успешно бъдеще. *В новите условия библиотеките и библиотекарите ще могат да оцелеят и да се развият само в случай, че въпреки технологичното „разстояние“ между тях, възстановят професионалните си контакти.³*

Рецепта за оцеляване на библиотеките и библиотекарите в такива икономически, обществени и технологически обстоятелства в бъдещето са обмен на идеи, непрекъснато професионално усъвършенстване на всеки член на професионалната ни общност, независимо от място-

² Карачоджукова, Надя, Библиотечната професия между традицията и новите технологии – професионални перспективи [онлайн]. Достъпно на: www.lib.bg/dokladi2002/karachodzjukova.htm

³ Пак там.

то му в административната йерархия. Просто учене, учене и пак учене. Всяко ново знание и умение са една крачка напред.

Библиотекарят, знаещ много неща, влюбен в работата си, усмихнат пред потребителя, е библиотекар който ще оцелее.

Малък библиотекар изследовател в малка библиотека – малка лична история

В Стандартите за обществените библиотеки в Република Сърбия се посочва, че *источниците на информация в обществената библиотека са еднакво достъпни за всички граждани, независимо от тяхната раса, етническа принадлежност, възраст, пол, религия, език, увреждане, икономически и трудов статус и образователно равнище*.⁴ Библиотеката като местен информационен и културен център и в малките и в големите селища, която спазва тези правила, винаги е на разположение на всички свои потребители и е добра библиотека от гледна точка на самите тях и от гледна точка на библиотекарите. Ролята на библиотеките в общностите, в които живеят и малцинства е още по-взискателна и комплексна. В Сърбия над 65% от градовете са мултикултурни, така че библиотеката, като културен център, е пазител на културата на повече народи и сами по себе си ролята и дейностите ѝ са по-разклонени. Такава обстановка изисква от един библиотекар освен стандартните си задължения, да открива в себе си и някои умения, за които може би не е знаел, че притежава.

Работя в една такава библиотека в малкия Цариброд и след двадесетгодишен библиотечен стаж, опознах себе си много по-добре, отколкото ако работех каквато и да е друга работа и открих някои таланти, за които не знаех, че ги притежавам. Гордея се, че съм част от една прекрасна библиотечна приказка, наричаща се Народна библиотека „Детко Петров“ и въпреки постоянните трудности, като библиотекар съветник, което е най-голямото звание, което един библиотекар в Сърбия може да получи, работя както и през първия работен ден – с любов, ентусиазъм, посвещение, отдаденост.

Да бъдеш библиотекар в един малък град преди всичко означава да си ентузиаст готов да воюва с всички ненаписани правила на една провинциална среда. Книгите и непознатите таланти са единственият начин да побежда тези правила. Успях благодарение на известната библиотечна упоритост, с която всеки библиотекар се справя в работата си, защото постоянно се намира под ударите на критиката, че работи скучна и безполезна работа. Средният потребител на библиотечните услуги счита, че библиотекарите по цял ден редят книги и штъкат на все по-малкото читатели, които вдигат шум и които обезпокояват него, винаги малко платения библиотекар. И така да е, всички забравят, че библиотеката просто се обича.

Благодарение на библиотечния инат и желанието ми да побежда законите на едно провинциално, мултикултурно градче каквото е Цариброд, реших, че трябва да работя такива неща, които са различни от разпространеното схващане за библиотекаря – той не е обикновен служител, който чака читателя да дойде за книга, той е служител в общество, в което върви постоянен процес на превръщане на личностно знание в информационно и на информацията, съхранявана в информационната среда в личностно усвоено знание.

Единственото оръжие в тази война са усмивката ми, с която посрещам всеки читател, знанието което постоянно събирам, любознателността, постоянната тръпка. Резултат от това са книгите „111 години на библиотеката: Народна библиотека „Детко Петров“ 1898 – 2009“, „Биб-

⁴ Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији [онлайн]. Достъпно на: http://www.gbns.rs/images/zakoni/standardi_zajavnebiblioteke.pdf

лиография на списание „Мост“, „Право на детето, задължение на библиотекаря“ (с Милица Матиевич), „Работилницата на усмивките: Поетичната работилница към народна библиотека „Детко Петров“ 2000 – 2015“, „Културен Цариброд: приложения за културната история на Цариброд“ и „Още десет крачки на книгата: от по-новата история на библиотеката“.

Библиотекарят изследовател в мен не ми дава спокойствие и още по-силно е чувството, когато новооткритите таланти и умения можеш да разделяш с някого, което правих с децата, в рамките на Поетичната работилница. Но не се спрях само на Цариброд. Усмивнатият библиотекар и библиотечният инат ме отведоха и в други среди – на международни конференции в Сърбия, България, Хърватия, Босна, Австрия, Русия, на детски работилници в различни сръбски библиотеки...

Работейки с децата в моята библиотека, настоявах на едно правило, че от четенето се преминава към писане и че това, което напишат, трябва да бъде опаковано в книга, защото книгата е най-хубавата и най-умната играчка. Така създадохме първите 17 книги с детски творби, на сръбски и на български език в малкия Цариброд.

В средата на 2016 г. Библиотеката „Радое Доманович“ в Сурдулица успя да спечели проект към Министерството на културата на република Сърбия, озаглавен „Ние четем – ние сме ин“, съвместно разработен от Весна Георгиев, директор на библиотеката в Сурдулица, и моя милост. Част от този проект бяха творчески работилници за деца от училищата в Сурдулица и в селата Божица и Клисуре, населени с българи. В атмосферата на известното библиотечно приятелство, доброта, уважение, взаимна подкрепа, толерантност, се роди книгата „Ние четем – ние сме ин“, създадена след четири работилници с петдесетина деца. Няма награда и компенсация, която да е по-ценна от детските усмивки и радостта, когато им дадете нещо, наречено книга, в която се намират произведенията им. Така беше с първите 17 книги в Цариброд, а по същия начин реагираха и децата в Сурдулица.

По подобен начин през лятото на 2017 г. направих книга с любознателните малки пиротчанчета, наречена „На въображаемата площадка“. Децата учиха от мен, аз учих от децата как се пишат стихотворения, разкази, приказки, играехме си с езика, откривахме тайните му и отново усмивки и отново радост. Година по-късно в Лазаревац близо до Белград, чрез игра и благодарение на библиотечното приятелство се роди още една книга, на която моя милост е автор. Става дума за малка стихосбирка „На виенското колело на имената“ със стихотворения-подаръци на десетина момичета и момчета, обичащи приключението наречено четене.

Това е само част от една лична история на един библиотекар – изследовател, писател, преводач. Онова, с което особено се гордея е ролята ми на обикновен библиотекар, приятел на читателите и малко по-необикновен библиотекар, приятел на изследователите на местната история и култура – редактор в издателската дейност на библиотеката. Библиотека „Детко Петров“ полага големи усилия за насърчаване и подобряване на творчеството на българското малцинството в Сърбия. Тя е не само единствен издател в Димитровград, но ако се има предвид, че издателството „Братство“, като ключово издателство на българското малцинство в Сърбия, през последните години почти не работи, тя бавно взема ролята на водещ издател на българското малцинство в Сърбия. От формирането на издателската дейност през 1996 г. насам, библиотеката издаде общо 76 заглавия, от които 30 са на български език, като има и двуезични публикации.⁵ Издателската дейност е, следователно, друг аспект на услугите, които библиоте-

⁵ Финансова подкрепа за реализация на тези проекти библиотеката получава от Министерството на културата на Република Сърбия, Националният съвет за българите в Сърбия, спонсори и частично от Община Димитровград.

ката предоставя на своите потребители, и това се оказва изключително важно за разширяването на българския език и култура, както в местната, така и в по-широка политическа рамка.

Вместо заключение

Ако не четете този текст, той не съществува. И това е първото чудо на четенето. Всяка книга, която стои затворена в библиотеката, е като онова спящо царство от приказката. Ако отвориш книгата и зачетеши малко, царството оживява. Има някаква магия, която се получава от срещата на поглед и буква. От тази целувка между окото и написаното чудото се случва. Първото, което искам да ти кажа, лично и тихо, е, че имаш да събуждаш толкова много книги от съня им. Приеми го така, между нас казано, като малък подвиг. Ти си тази, която събужда книги. Ти си този, който събужда книги. А събуждацията книги събужда светове. (...)

Аз съм дотук. Чак ти завиждам, че имаш да събуждаш толкова книги и толкова светове. Давай, сега си ти. На твоите четящи очи и разлистващи пръсти се надяват всички истории.⁶

⁶ Господинов, Георги. Невидимите кризи. Пловдив: Жанет 45, 2013.

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И ИЗГРАЖДАНЕ НА ДИГИТАЛНИ КОЛЕКЦИИ

Иновативни подходи за разкриване на библиотечните колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Зала „История на книгата“

Красимира Александрова, Ваня Аврамова

Въведение

През последните десетилетия сме свидетели на интензивните промени в библиотеките, които от архивни хранилища се превърнаха в привлекателни и оживени средища, предлагащи целия спектър от печатна и виртуална информация, и в които осигуряването на достъп до информация и знание за потребителя е първостепенна услуга. В Манифеста на библиотеките за Европа¹, публикуван на 25 април 2019 г. се казва, че библиотеките са важни за Европа, те са ключовите места за учене и проява на социална ангажираност, прозорец към културата, културното наследство и движеща сила за изследвания и иновации. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ предлага платформа – физическа и виртуална, която осигурява достъп до културни ценности сред разнообразни аудитории.² Една от основните ни цели като културна институция с национално значение е да дадем възможност на потребителите да се учат и вдъхновяват от нашите колекции, да стават по-информирани и знаещи.

Една идея с възрожденски плам

През декември 2017 г. по инициатива на ръководството на библиотеката е учреден Обществен съвет към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ от личности с отношение към институцията – писатели, журналисти, интелектуалци, бизнесмени, които са покани да се присъединят към каузата „Национална библиотека“. Сред тях са писателите акад. Антон Дончев, Захари Карабашлиев, художникът и създател на Айкидо обществото „Обелиск“ Христо Михайлов, Весела Кондакова от Бюро „Творческа Европа“ – България, bankerът Младен Запрянов (директор на управление „Сграден фонд“ – Булбанк), адвокат Красимир Недев (Висш адвокатски съвет) и др. Форматът на новосъздадения обществен съвет е отворен и този модел се доказва във времето като работещ по отношение на инициирането и реализирането на разнообразни инициативи, кампании и проекти.

Настоящият доклад отразява един от проектите, осъществен с подкрепата на членовете на обществения съвет, спомоществователи, библиотечни експерти. Той е реализиран със съдействието на Министерството на културата, дарители от Асоциацията на интериорните дизайнери, Асоциацията на печатарската индустрия в България и частни фирми. Идейният

¹ Преводът на Манифеста на български език е направен от Румяна Петрова, Елена Тюфекчиева и Цветелина Накова. Публикуван е за първи път на сайта на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ на адрес: <http://www.nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2019/05/Manifest.pdf> и в сп. „Библиотека“, 2019, бр. 5.

² Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ [официален сайт]. Достъпно на: <http://www.nationallibrary.bg/wp/?lang=bg>

проект е разработен безвъзмездно от Студио за интериорен дизайн „Ирис концепт“ и е свързан с изграждането на първото експозиционно пространство в библиотеката – Зала „История на книгата“ и Класна стая в библиотеката, дарен на институцията по повод 140-та годишнина от нейното създаване. За неговата реализация беше създаден екип от сътрудници и библиотечни експерти, които да дефинират целите и посланията на експозицията и да определят интерпретативните техники за представянето на новото експозиционно пространство.

Сн. 1. Идеен проект на Зала „История на книгата“

Тържественото откриване се състоя по време на двудневната международна научна конференция „Благотворителност и култура на дарителството“ на 10 и 11 декември 2018 г., на която присъстваха 46 участника от 10 държави.

В залата е заложена идеята за тип постоянна експозиция с информационни табла, които водят посетителя по Пътя на книгата – от най-ранните писмени знаци на човешката цивилизация, оставени върху камък и глинени плочки, през оформянето на първите писмени системи и азбуки и последвалата ги ръкописна книжовна традиция, през революционното изобретение за печат с подвижни букви на Йоханес Гутенберг и развитието на печатарското и издателското дело, до безкрайните възможности на модерните технологии от XXI век. Атрактивен момент са представените оригинални природни материали, използвани за производство на хартия и мастило, начините за декорация и подвързване на книги и т.н.

В допълнение към таблата, разказващи историята на книгата, са разположени експозиционни витрини, в които са подредени копия на глинени плочки с шумерско и угаритско писмо, на египетски папируси и на образци на гръцка и латинска азбука. Акцентът, разбира се, е върху ръкописната традиция на глаголица и кирилица, разкрита чрез мулажни копия на страници от ценни документи, притежание на Националната библиотека като Енински апостол, Бусинско четириевангелие, Първи Софрониев препис на „История славянобългарска“ от Паисий Хилендарски и др. Също така и ключови документи за печатното дело като Гутенбергова Библия, „Абагар“ на Филип Станиславов, „Стематография“ на Христофор Жефарович и др.

Макетът на Гутенберговата преса е сред атрактивните обекти, които предизвикват интереса на посетителите.

В залата наред с традиционните форми присъстват и съвременните технологии – виртуална книга, чрез която посетителите могат да разлистят в електронен вариант някои от най-ценните дигитализирани документи, съхранявани в библиотеката. В синхрон с най-новите тенденции на информационните и комуникационни технологии и навлизащата все повече холограмна виртуална реалност в България, в експозиционното пространство е разположена и миниатюрна холограмна пирамида, която освен „космически“ ефекти, демонстрира и значими книжовни паметници от фонда.

Експозиционна поредица „Книжовен калейдоскоп“

През януари 2019 г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ постави началото на най-новата си експозиционна поредица „Книжовен калейдоскоп“. Идеята е на Бояна Минчева – ръководител на отдел „Опазване на ръкописно-документално наследство“.³ Всеки месец в специално осигурената витрина с микроклимат в Зала „История на книгата“ се излагат документи или композиции от архивни материали, разкриващи богатото разнообразие от теми, текстове и изображения на различните носители на информация, съхранявани в библиотечните колекции. Новото експозиционно пространство предоставя възможност за интерактивен разказ за книжовната ни съкровищница – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Пилотната експозиция, с която поредицата беше въведена в експозиционното пространство, беше на тема „Миниатюрната книга“. В нея бяха представени множество миниатюрни издания от колекциите към отделите „Ръкописи и старопечатни книги“ и „Ориенталски сбирки“. След нея в климатизираната витрина намериха място оригиналното писмо на Апостола до Панайот Волов от 1868 г., писмото от Христо Иванов – Големия до Захарий Стоянов, снимки и др.

По повод 146-та годишнина от гибелта на Левски, през месец март беше организирана експозиция, посветена на свитъка в неговото многообразие от съдържание и начини на употреба, която представи три свитъка от колекциите на НБКМ с различно предназначение.

По случай Международния ден на хумора, сатирата и забавата, през април в Зала „История на книгата“ беше представена изложба на карикатури и шаржове от известни български художници, творили в края на XIX и в началото на XX в., сред които са Александър Божинов, Райко Алексиев, Илия Бешков, Доньо Донев и др.

През май в поредицата „Книжовен калейдоскоп“ бяха изложени различни книжовни паметници, свързани със светата обител Зограф, подбрани от колекциите „Славянски и чуждоезични ръкописи“, „Старопечатни, редки и ценни книги“, „Ориенталски сбирки“, както и „Портрети и снимки“ към Българския исторически архив като Псалтир от средата на XVI в., донесен от Зографския манастир, Писмовник от 1783 г., писан от йеродякон Серафим в Зограф. В допълнение към изложбата бяха включени интересни и ценни черно-бели и цветни оригинали, фотокопия и пощенски картички с изгледи от Зографския манастир.

До края на юни в Зала „История на книгата“ може да се види изключително рядко и ценно издание от колекцията „Български старопечатни книги 1806 – 1878 г.“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. На фокус в новата експозиция от тематичната поредица „Книжовен калейдоскоп“ е сборникът „Песни и стихотворения на Ботйова и Стамболова“. Това е първата и единствената, издадена приживе стихосбирка на гениалния български поет и революционер Христо Ботев, която излиза в Букурещ през 1875 г. и в нея той включва почти всичките си (16) песни, с изключение на поемата „Хайдутин“, сатирата „Защо не съм“ и стихотворението „Обесването на Васил Левски“.

³ Повече за поредицата вж.: Минчева, Бояна. Книжовен калейдоскоп. – В: Библиотека, 2019, бр. 3, с. 7 – 9.

През юли „Книжовен калейдоскоп“ предстои да представи експозиция „Хърватска глаголическа книга“, която е съпътстващо събитие от гостуващата изложба „Book art in Croatia“ на Националната и университетска библиотека в Загреб, Хърватия, открита на 9 юли.

Класна стая в библиотеката

Идеята за Класна стая в библиотеката съчетава възрожденската традиция, свързана с училищното образование през този период и съвременните информационни технологии. Събитията провеждани в нея, са насочени към всички категории потребители на Националната библиотека.

В резултат на всички гореспоменати иновативни практики, свързани с организацията на новите експозиционни и функционални пространства, библиотеката целенасочено разширява своя периметър от дейности и се утвърждава като институция, осигуряваща достъп до информация с важен принос за общественото развитие. Програмите са организирани според типа публика, за която са предназначени. През септември на настоящата година, стартира съвместна инициатива на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с „Асоциация за жените адвокати“, свързана с превенция на насилието в училище.

Сн. 2. Класна стая в библиотеката

Заклучение

Водени от увереността в една от големите философски идеи, които оформят мирогледа, поддържайки тезата, че научаването е следствие от мисленето, стремежът на екипа на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е да се създаде подходяща среда, в която потребителите на библиотечни услуги да имат реален достъп до уникалното ни книжовно-документално богатство.

Модели и практики за дигитализация на колекции от обекти на движимото и нематериалното културно наследство в България

Георги Петров

До момента не е правено сравнително изследване на практиките на различните видове организации в България за дигитализация на колекции от обекти на движимото и нематериалното културно наследство и като следствие от това няма създадена достоверна картина на състоянието на дигитализацията на културното наследство в България. Най-мощното изследване в тази посока е проведено през 2011 г. от Българската библиотечно-информационна асоциация, но то адресира само книжовното културно наследство и е проведено само сред библиотеки. За разрешаване на този проблем бе решено да се проведе проучване на тема „Дигитализация на движимо и нематериално културно наследство“, което да документира и анализира процесите на дигитализация в различните организации, работещи с обекти на културното наследство. Дигитализацията на недвижимо културно наследство не е предмет на настоящето проучване. Очакванията са, че резултатите от изследването ще доведат до откриване на добрите практики и работещите модели, както и до получаване на информация към дигитализацията на кои видове културно наследство, е насочен по-голям ресурс и към кои по-малък.

Изследването разглежда „Дигитализацията на културно наследство“ съгласно дефиницията зададена в Закона за културното наследство (§ 4., т. 21), а именно, че *„дигитализация на културно наследство“ е процес на създаване на метаданни и дигитално съдържание за културна ценност съобразно утвърдени стандарти и формати, с подходящи електронни устройства, с цел тяхната обработка, съхранение и разпространение.*

За определяне на видовете културно наследство също са използвани формулировките, дадени в Закона за културното наследство. Видовете организации, към проучване на чиято работа е насочено изследването, са:

➤ Библиотеки, в това число:

- национална;
- регионални;
- градски/общински;
- университетски;
- научни;
- читалищни.

➤ Научни институти;

➤ Музеи;

➤ Архиви;

➤ Галерии;

➤ Читалища;

➤ Нестопански организации.

Проучването премина през следните етапи:

➤ Подготвителен етап:

- Провеждане на теренно проучване и интервюта със служители на част от проучваните организации.
- Разработване на специална онлайн платформа, базирана на софтуер с отворен код, позволяваща използването на над 30 вида въпроси, създаване на интерактивни анке-

ти със заложена сложна логика и променяща се структура, в зависимост от отговорите на респондентите, даваща и възможност за провеждане на анализ на резултатите.

- Договаряне участието на различни видове организации, работещи с обекти на културното наследство.
- Същински етап:
 - Съставяне на въпросите за интерактивна анкета, изграждане на нейната логика и дизайн.
 - Предоставяне на достъп до анкетата на целевите организации и провеждане на он-лайн анкетиране.
- Заключителен етап:
 - Обработване на получените резултати.
 - Анализ.

Въпросите в анкетата са логически групирани и в нейната структура са обособени следните раздели:

- информация за респондента;¹
- вид на дигитализираните обекти;
- брой на дигитализираните обекти;
- правила и процедури;
- технологии;
- достъпност на дигитализираните колекции;
- човешки ресурси;
- финанси.

В раздела с въпроси относно видовете дигитализирани обекти се събира информация дали се дигитализират обекти на нематериалното културно наследство, движими културни ценности или и двата вида. Видовете движими културни ценности, за дигитализацията на които се събира информация, са:

- археологически;
- исторически;
- литературни;
- етнографски;
- художествени;
- природни;
- технически;
- архивни документи с културно и научно значение;
- снимки;
- портрети;
- пощенски картички;
- славянски ръкописни културни ценности до края на XIX век;
- други ръкописни културни ценности до края на XIX век;
- български възрожденски старопечатни издания (1806 – 1878 г.);
- църковнославянски старопечатни издания (XV – XIX век);
- български възрожденски продължаващи издания от периода 1844 – 1878;
- продължаващи издания от периода 1878 – 1944;
- продължаващи издания от периода след 1944 г.;

¹ Анкетата не събира лични данни по смисъла на Закона за защита на личните данни и Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета.

- редки и ценни книги, заглавия (лични колекции, миниатюрни заглавия, краеведски издания и други);
- книги с автографи на български и чужди автори;
- картографски издания;
- аудио-визуални документи.

Видовете обекти на нематериалното културно наследство, за дигитализацията на които се събира информация, са:

- устни традиции и форми на изразяване, включително и езикът като носител на нематериално културно наследство;
- обичаи, обреди, празненства, ритуали и вярвания;
- знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената;
- знания и умения, свързани с традиционните занаяти;
- музика, песни и танци;
- народна медицина;
- кулинарни и енологички традиции.

В разделите, следващи раздел „Вид на дигитализираните обекти“, се събира информация само за видовете обекти на културното наследство, за които респондента е отбелязал в този раздел, че са обект на дигитализация.

В раздел „Брой на дигитализираните обекти“ се събира информация за броя налични обекти/документи/заглавия от всеки вид, както и за броя на вече дигитализираните от тях.

В раздел „Правила и процедури“ се събира информация за наличието и прилагането на писмени методически документи (процедури, инструкции, правила, спецификации или други), свързани с осъществяването и управлението на процесите на дигитализация в съответната организация. Респондентите могат да прикачат писмените документи към отговора си, за да може да им се направи по-обстоятелствен преглед и анализ или да опишат своята практика, ако нямат разработени писмени документи.

В раздел „Технологии“ се събира информация за използваните при дигитализиране на различните видове културно наследство:

- технически средства за дигитализиране;
- задавани технически настройки при дигитализиране (например: резолюция, цветност, дълбочина на цветовете, честота на дискретизация, брой канали, дълбочина на звука и т.н.);
- файлов формат на главните (Master) файлове;
- наличие и вид на използвана компресия;
- извършване на последваща обработка на дигиталните копия;
- възможности за търсене в съдържанието на документите;
- провеждане на трайно архивиране на дигиталните масиви;
- използван стандарт за метаданни;
- съвместимост на дигитализираните ресурси с международни портали за дигитализирани обекти на културното наследство.

В раздел „Достъпност на дигитализираните колекции“ се събира информация дали се осигурява достъп до дигитализираните колекции и ако да, как – на място в библиотеката, през интернет или комбинация от двете, както и дали достъпът е срещу заплащане или безплатен.

В раздел „Човешки ресурси“ се събира информация за броя специалисти, ангажирани с дейностите по дигитализация, техния профил, квалификация и седмична ангажираност с

дейностите по дигитализация, както и дали дигитализацията се извършва от служители на организацията или е възложена на външен изпълнител.

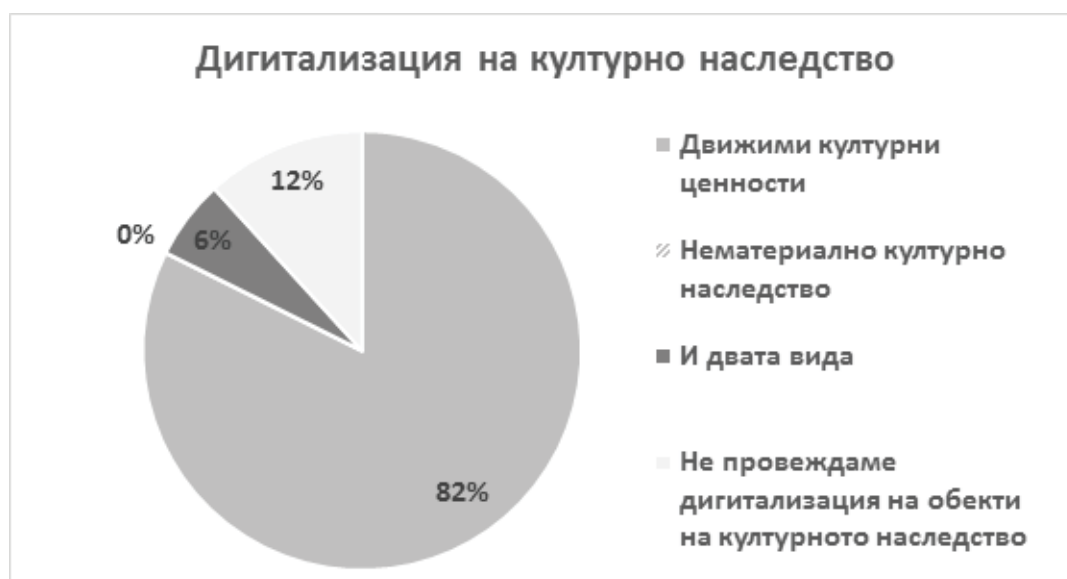
В раздел „Финанси“ се събира информация за начина на финансиране на дейностите по дигитализация, участието в проекти за дигитализация на колекции от обекти на културното наследство, както и за бъдещи планове за такава дейност.

Проучването се провежда и в момента, поради което не е възможно в рамките на този материал да бъдат представени резултатите от него. От данните от различните видове респонденти, тези за регионалните библиотеки са с най-висока степен на представителност към момента, тъй като те обхващат 60% от регионалните библиотеки. Поради тази причина по-долу е представено кратко обобщение на част от по-важните текущи резултати само от данните за шестнадесетте регионални библиотеки, които до момента са се включили в проучването, а данните от другите видове организации не са разглеждани.

Анализът на данните към момента показва следните резултати:

1. Вид на дигитализираните материали.

От отговорилите 82% провеждат дейности по дигитализация на движими културни ценности, 6% и на движими културни ценности и на нематериално културно наследство, а в 12% към момента не се провеждат дейности по дигитализация на културно наследство.

Диагр. 1. Дигитализация на културно наследство по вид на дигитализираните материали

2. Правила и процедури.

В 40% от отговорилите библиотеки са изготвени и се прилагат писмени методически документи (процедури, инструкции, правила, спецификации или други), свързани с осъществяването и управлението на процесите на дигитализация, а в 60% от случаите не са изготвени такива писмени документи. Това не означава, че в тези библиотеки няма система за провеждане на процесите по дигитализация, а че няма разработени и одобрени такива вътрешноорганизационни документи.

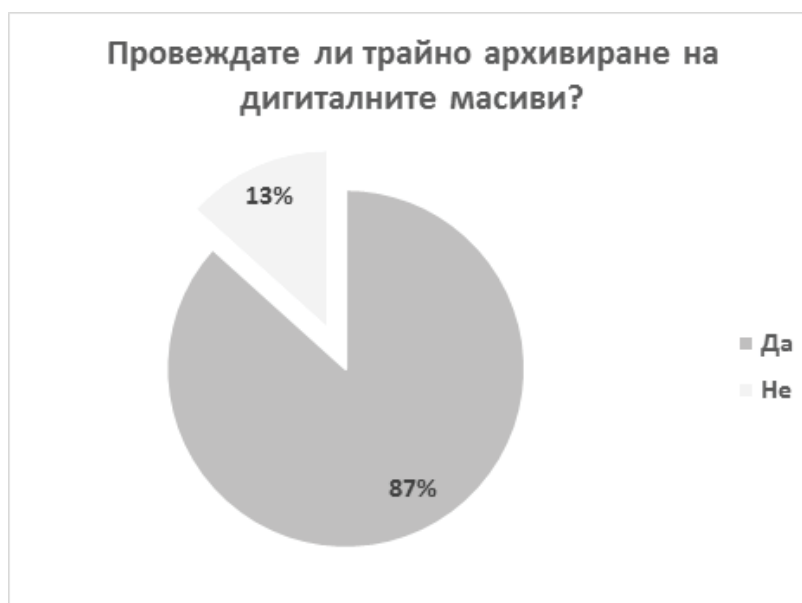
Когато няма разписани правила и процедури, решенията относно дигитализацията обикновено се взимат от дирекционния съвет по предложение на експертите от различните отдели и в синхрон със заложеното в проектите за дигитализация, които се изпълняват (ако има такива).

3. Технологии.

За дигитализация се използват, планетарни и плоски скенери, диктофони, камери и фотоапарати.

В 67% от библиотеките, които дигитализират културно наследство, получените след дигитализация файлове преминават през процес на обработка, а в останалите не се обработват допълнително.

87% са посочили, че провеждат мероприятия по трайно архивиране на дигиталните масиви, а само 13%, че не провеждат такива.

Диагр. 2. Провеждане на мероприятия за трайно архивиране на дигиталните масиви

60% са посочили, че дигитализираните им ресурси са технологично съвместими с международни портали, като всички те са посочили, че са съвместими с Европеана.

4. Достъп до дигитализираните колекции.

53% от респондентите са заявили, че осигуряват онлайн достъп само до част от дигитализираните си колекции, главно поради съображения, свързани с авторските права.

40% осигуряват достъп до всичките си колекции онлайн, а 7% не осигуряват достъп до колекциите си онлайн, а само архивират дигиталните копия. При всички библиотеки достъпът до дигитализираните колекции е безплатен.

Диагр. 3. Осигуряване на достъп до дигитализираните колекции

5. Човешки ресурси.

93% от респондентите са заявили, че дигитализацията се извършва от собствения им персонал, а 7% – от персонала, в комбинация с външна услуга, като 70% са заявили, че персоналът им има нужда от надграждащо обучение за дигитализация, а 30%, че нямат нужда от допълнително обучение.

Диагр. 4. Изпълнител на дейностите по дигитализация

Дигитализацията се извършва чрез съвместна работа на различните отдели на библиотеката, предимно от библиотекари, в съдействие с ИТ персонала. Екипите са от 1 до 5 човека, като седмично те работят за дигитализиране от 10 до 60 часа.

6. Финанси и проекти.

Начинът на финансиране на дейностите по дигитализация варира значително в различните библиотеки, като при тези, които участват в проекти за дигитализация, основна част се осигуряват от бюджета на съответния проект. При останалите основната част от финансирането е от държавната/общинска субсидия. Едва половината от библиотеките са участвали в проекти за дигитализация на културно наследство, което поставя другите в необлагодетелствано положение и ограничения за достъп до финансов ресурс за осигуряване на качествена техника.

75% от библиотеките имат планирани дейности за дигитализация на културно наследство за следващите 5 г., като в тази цифра се включват и тези, които към момента не провеждат дигитализация, но имат планове за започване.

30% от анкетираните библиотеки планират да придобият нова техника или софтуер във връзка с провеждането на дигитализация.

Заклучение

Тъй като проучването е все още в ход, към момента е рано да се правят генерални изводи от резултатите, както и да се прави сравнение с резултатите от предишни изследвания по темата. Такъв анализ ще бъде направен на окончателните резултати и ще бъде публикуван. Към момента може да се твърди, че броят на библиотеките, които провеждат дигитализация значително се е увеличил, в сравнение с 2012 г. и че библиотеките са се насочили основно към дигитализиране на колекции от обекти на книжовното културно наследство, а останалите видове обекти на движимото и нематериалното културно наследство сравнително рядко попадат в плановете им за дигитализация. Налице са данни, че в голяма част от регионалните библиотеки все още предстои голям обем работа по създаване и въвеждане на вътрешноорганизационни правила и процедури за провеждане и управление на процесите по дигитализация на културно наследство, които да осигурят качество и устойчивост при създаването, съхраняването и осигуряване на достъп до дигитализираните колекции от обекти на културното наследство.

Библиография

1. ББИА. Книжовното наследство в българските библиотеки [онлайн]. Достъпно на: https://www.lib.bg/kragli_masi/Knizhovno_nasledstvo_doklad.pdf
2. Гиглион, Родолф, Маталон, Бенжамен. Социологическите анкети. Теория и практика. София: Наука и изкуство, 2005, с. 383.
3. Закон за защита на личните данни [онлайн]. Достъпно на: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135426048>
4. Закон за културното наследство [онлайн]. Достъпно на: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135623662>
5. Калинов, Красимир. Статистически методи в поведенческите и социалните науки. София: НБУ, 2013, с. 616
6. Панчева, Цветанка, Грашкина, Ваня. Дигитализацията на книжовното наследство в българските библиотеки в контекста на европейските насоки за развитие (Размисли по повод изследване на ББИА). – В: Ани Гергова – Живот с книжовни пристрастия: сборник в чест на 75-годишнината ѝ. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 501 – 516.

С историческа памет към Европейски хоризонти

Даниела Недялкова, Мануела Енчева

Ако в някой позлатен от слънцето ден на Силистра, една внушителна, но мрачна скулптурна композиция хвърли сянка върху Вас, каква ще е първата Ви мисъл? Битка, болка, война... Не може да останете равнодушни! Не може да пренебрегнете бушуващите послания на студения черен бронз! Надписът е лаконичен *Слава на героите от 31 силистренски пехотен полк (Железен)*. Но кои са шестимата герои? Защо са тук? Кога и къде е била битката? А кой е гениалният творец, събрал, като в шепичка черна пръст, ужаса и разкъсващата безвъзвратност на войната, но и надеждата, и човешчината?!

Десетки въпроси и буря от емоции... А отговорът е на един клик разстояние! Няма нужда да разпитвате околните хора или да се ровите в хилядите страници, изписани за Силистра! Няма да губите време за заснемане и ровене в Google изображенията! Достатъчно е да насочите своето мобилно устройство към дискретната визитна картичка. Тайната е в скрития RFID чип. На дисплея в дланта Ви ще се появи пълнотекстова и изчерпателна, логически структурирана, и най-важното – достоверна информация от библиотеката в Силистра!

Според проучване, около 90% от хората, преди да посетят непозната дестинация, се консултират с приятел, търсят информация в интернет или в библиотеката. Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра реализира услуга, която помага на хората, информира ги и им спестява време. Ние създадохме равни възможности за достъп до систематизираната информация по всяко време и от всяка точка на света! Сътворихме своеобразна капсула на времето, пътуваща през времето и пространството!

А ето откъде започнахме...

През 2007 г. Мануела Енчева – главен библиотекар в отдел „Краезнание“, предложи еретична за времето идея – да издирим и набавим от съседна Румъния липсващи краеведски издания. Периодични издания и архивни единици са били изнесени от румъно-чокойската власт при връщането на многострадалната Добруджа на майка България през 1940 г. Целта е уникална – да бъдат запълнени белите петна в историческата памет на Силистра и Добруджа.

Крайовската спогодба между България и Румъния възвръща Южна Добруджа към България. При оттеглянето си през 1940 г. румънската гражданска и военна администрация изнася почти всички архивни документални материали, както и повечето периодични издания, печатани в региона по това време. Тази документална празнина създава много пречки както пред изследователите на периода на румънското управление, така и пред гражданите на Силистра и областта, свързани с всички области на живота – съдебна система, кадастър, граждански регистри и т. н.

И донорите, и обществото бяха предубедени в успеха на библиотечната идея, защото до този момент, въпреки многобройните дипломатически совадки, румънските институции бяха дали категоричен отказ на българските власти да предоставят документите от този спорен период. За да разберете каква е ситуацията, ще споменем, че държавните архиви в Румъния се охраняват от военна въоръжена охрана, а достъпът на превозни средства и хора е ограничен с бариери. Предоставянето на документи за преглед от външни лица се издава по специален разрешителен режим, а отказите „поради липса на документ“ са практика. Всякакъв вид копиране

на документи, включително фотографиране, е строго забранен и се санкционира с постоянен отказ за достъп до съответния архив...

Въпреки основателните притеснения на донорите и гражданската комисия, съставена от изтъкнати имена от областта на културата, изкуствата и образованието от региона, в рамките на седем дебата, проведени в различни общини на област Силистра, Мануела Енчева пламенно защити и аргументира проекта и получи финансиране. Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество (основен донор), Национален фонд „Култура“, Фондация за реформа в местното самоуправление, Община Силистра, Община Тутракан и Община Алфатар предоставиха средства за реализирането на този амбициозен и изключително труден от външно-политическа гледна точка проект.

Основната цел на проекта беше обогатяване на документалното наследство на Силистренския край, чрез издирване и набавяне на липсващи периодични издания и архивни документи за периода 1878 – 1940, допринасящи за народностното самопознание и културното самосъхранение. За реализацията бяха сформирани два експертни и един технически екип – за проучване, издирване и набавяне на периодични издания и архивни документи, за превеждането и дигитализирането им.

За издирване на библиотечни и архивни документи в български и румънски библиотеки и архиви, екипите на проекта реализираха активна кореспонденция и множество последващи срещи с ръководствата на НБКМ, ББИА, Главно управление на архивите в България, Националния архив на Румъния, Съюза на краеведите в България, директорите на български и румънски библиотеки, архиви и музеи.

След това пристъпихме към теренна работа в Румъния. В библиотеката на Академията на Румъния в Букурещ направихме оглед на съхраняваните периодични издания и подбор за копиране. В Националния архив на Румъния в Букурещ прегледахме описите на над 40 фонда и установихме приблизителния брой на съхраняваните архивни документи – около 100 000. Те включваха Префектура „Дуростор“, кметства Алфатар, Силистра, Калипетрово, Тутракан, училища и училищна инспекция, болница и санитарна станция, индустриална камара, банки, синдикат на пристанищните работници, земеделско обединение, книгоразпространителна организация, съд и затвор и др.

Резултатите надминаха нашите очаквания – в процеса на издирване открихме пет периодични издания, липсващи във фондовете на НБКМ; допълнихме Националната библиография на България с две нови заглавия, неизвестни до момента; набавихме копия на оригиналните периодични издания, печатани в региона в периода 1878 – 1940 (от които 870 страници от Румъния), копирахме 42 описа на архивни единици (1600 страници) и 4500 документа (6000 страници). Копирането, сканирането и заснемането на периодичните издания се осъществи от различни екипи в България и Румъния, а копията бяха обработени чрез форматиране и компресиране в JPG формат. Снимките са в PDF/A файл (което позволява търсене по дума в документ). Направихме аналитични описания и препоръчителни анотации на 23 периодични издания, обработихме 630 снимки.

Издадохме своден каталог „Документи и периодични издания 1878 – 1940 г.“. Той съдържа библиографски описания на източниците и тяхното местонахождение, списък на набавените копия (вестници и списания), списък на липсващите периодични издания с неустановено местонахождение, списък на съкращенията, именен показалец, географски показалец, показалец на печатниците и други. Гордеем се с осъществения, толкова значим за паметта на Силистра, Добруджа и майка България проект! Гордеем се, че Регионална библиотека „Партений Павлович“ запълни част от белите петна в историята на България, Добруджа и Силистра!

През 2013 г. надградихме и продължихме проект „Историческа памет“ чрез реализация на „Стара Силистра е-достъпна“ по Програма „Глоб@лни библиотеки – България“. Дигитална библиотека е-Силистра съдържа копия на съхранявани в други библиотеки, архиви и музеи в България и Румъния вестници и списания, издадени в Силистренския край в периода 1885 – 1940, в публичен дигитален архив с неограничен интернет достъп. Е-библиотеката осигурява достъп на потребителите до пълнотекстови масиви на вестници, списания, бюлетини, единични и юбилейни листове. Заглавията на периодичните издания са подредени в азбучен ред и са придружени с аналитично библиографско описание.

Паметта формира националната идентичност на народите. Културното разнообразие на Европейския съюз се гради на единство в многообразието и многообразие в единството, т.е. на историческата памет. Писаната история се опира на факти, документи и извори.

През 2017 г. кандидатствахме за проектно финансиране в рамките на конкурс „Библиотеката – активен участник в обществения живот“ пред Фондация „Глобални библиотеки – България“ с нова авангардна идея за спасяване на културното наследство от немарата на времето и хората. Проектът „Е-портал на паметта и знанието“ беше одобрен и се реализира в изпълнение на договор РД11-00-338/20.12.2017 г. с Министерство на културата. Партньори по проекта са Народно читалище „Светлина – 1906“ – с. Смилец и Народно читалище „Иван Вазов – 1941“ – с. Срацимир.

Създадохме електронния библио-портал на паметта, за да решим следните информационни проблеми:

- липса на широко достъпни, систематизирани и актуални данни за паметници и паметни плочи в региона;
- липса на пълнота в публикуваните авторски статии и изследвания за родния край;
- липса на локални и централизирани източници с данни за местното живо културно наследство;
- хаотична, предимно любителска, неточна и разпръсната информация в интернет;
- изображения и видеоклипове в неподходящ ракурс и лошо качество;
- неактуална и непрофесионално систематизирана информация в многобройни сайтове.

Потребители на библиотечния портал на паметта са:

- потенциалните гости от България, Румъния, Турция, Израел и ЕС в 118-те села и пет градове;
- 111 957 жители на регион Силистра и 47 130 на общината;
- хора с проблеми в пространственото придвижване;
- потребителите на библиотечно-информационни услуги от 34-те информационни центрове, създадени по Програма „Глоб@лни библиотеки“ – България в област Силистра;
- читателите от 72 обществени библиотеки в областта и 11 в община Силистра;
- посетителите в сайта на РБ „Партений Павлович“ – Силистра;
- ученици и студенти, краеведи и скулптори, общественици и изследователи.

Първоизворът за създаване на библиотечния Портал на паметта е краеведската ни картотека. След предварителни проучвания и анализ на наличната информация беше разработена стратегия за мащабната ни цел. Екип „Проекти, информация, дигитализация“ състави 4 вида анкетни карти: за паметник, паметна плоча, историческа местност и за фестивал. Полетяха докладни записки до административните власти и писма до сродни институции. Получихме нормативно необходимите институционални одобрения. С партньорите по проекта от селата Срацимир и Смилец за шест месеца кумулирахме огромен обем информация. Създадохме работни екипи, реализирахме краеведски проучвания на терен, библиографски дейности, редактиране, дигитално издание, 100-страничен книжен каталог на паметниците и фестивалите в общината.

Доброволци от неформална група „Серафим“ реализираха творчески флаш-моб; организирахме краеведски екскурзии с деца и ученици, арт-пленер с малките художници от ЦЛРД; атрактивни изложби в празничните Дни на Силистра и Националната конференция „Европейски хоризонти: Библиотеките между буквите и бинарния код“.

Уникалното решение, което приложихме, е на база на радиочестотната технология. Създадохме 50 пластични визитки за Силистра, с. Срацимир и с. Смилец. Те са с вградени NFC чипове. Създадохме QR кодове на пластиките и хипервръзки към сайта. Визитките, обогатяващи реалността, монтирахме върху монументи, знакови за паметта. Днес и сайтът на библиотеката ни има нова функционалност.¹ Освен традиционния електронен достъп до ресурсите ни, събрахме и добавихме нова краеведска база данни с уникална фактографска, библиографска и мултимедийна информация за потребителите.

Нашият нов портал на паметта е лесен за ориентация и с удобен интерфейс. Дизайнът и навигацията са прагматични, търсенето интуитивно. Иновативна е осъществената версия за навигиране чрез мобилни устройства. Удобство в дланта, моментален достъп, достоверна информация – много са предимствата на нашата иновация, които улесняват достъпа до информация за 50-те паметника. Журналистите от Русе и Силистра оцениха „супер умно“ и „супер яко“ визитните пластики, които са „на един клик разстояние“!

Предложената информация за читателите и потребителите на културно-историческия обект всъщност е базирана поливариантно – чрез сайта ни, чрез мобилни устройства с NFC четец, чрез мобилни устройства с QR сканиране и чрез библиографско луксозно книжно издание. Включените в него 11 населени места от Община Силистра са подредени азбучно, а информацията е по редна дума на биографираното лице или общоприетото заглавие.

Статиите са структурирани еднотипно и съдържат: исторически факти и честване; местоположение с точна Google локация; автори; описание с параметри и материали; надписи; достъпност на архитектурната среда.

Паметник на 31-и пехотен силистренски полк (Железня)

Исторически факти: Паметникът е посветен на загиналите воители от 31-и Силистренски пехотен полк (Железня) във Втората световна война. Сформирането на 31-и пехотен Силистренски полк започва непосредствено след Освобождението със заповед №3 по българската земска войска на руския императорски комисар в България... Полкът участва през 1912 – 1913 г. в Балканската и Междусъюзническата войни; през 1916 г. – в Първата световна война, при Тутракан; през 1944 – 1945 г. – във Втората световна война, в двата периода, в Югославия, Унгария и Австрия. През първия период на Втората световна война полкът наброява 2307 човека, а числяцо се имущество се състои от: 738 коне, 6 бр. миновъргачки, 6 бр. бронеизстребителни оръдия, 36 бр. тежки картечници, 90 бр. леки картечници, 105 бр. картечни пистолети, 1718 бр. пушки и карабини. Командир на полка е полковник Димитър Векиларчев. Структура на полка – състав от три дружини. Командир на първа дружина е подполковник Димитър Карамаждраков; на втора дружина – капитан Богдан Богданов; на трета дружина – капитан Евгени Митов. Загуби, дадени през Втората световна война: убити – 291 души; общо убити, ранени, безследно изчезнали – 1333 души. На 9 септември 1944 г. полкът е дислоциран в град Елхово, охраняващ турската граница.

¹ Е-портал на паметта и знанието [онлайн]. Достъпно на: <http://libsilistra.bg/index.php/2018-06-19-13-26-56>

Честване: 6 май и 9 май.

Местоположение: Кръстовище на бул. „Македония“ и ул. „Добрич“.

Автори: Проект: з.х. Георги Чапкънов – Чапа; скулптор Емил Попов; арх. Здравко Русев.

Описание: Скулптурната композиция изобразява шест войника в атака, стъпили върху четириъгълна наклонена плоскост, обшита с меден обков.

Параметри: Дължина 7 м.; ширина 7 м.; височина 3.50 м. С бронзови букви е изписана възхвала за 507-те бойци, загинали във Втората световна война при Драва.

Материали: метал, мрамор, мед и бронз.

Надписи: Слава на героите от 31 Силистренски пехотен полк (Железен).

Постигнатите резултати са впечатляващи:

- посетихме над 500 обекта и лица;
- проведохме 368 анкети;
- създадохме е-визитки на паметници, паметни плочи, исторически места, фестивали;
- реализирахме информационни срещи – с медии, в училища, пенсионерски клубове, с читатели;
- в Дните на Силистра представихме краеведската ни фотоизложба на централните площадни пространства;
- издадохме „Паметници и фестивали в община Силистра“ – луксозно оформление, с цветни илюстрации. Информацията за паметниците в него е представена по селища, хронологично – по дата на откриване на паметника с цел да се проследи историята на паметниците в община Силистра. Фестивалите са структурирани също по географски признак. Изданието обогати фондовете на библиотеките в региона и стана наръчник на изследователи, краеведи, библиотекари, учители и ученици по пътя към опознаването на родния край и дейностите по краезнание.

Проектът се осъществи с усърдието и всеотдайната работа на екип „Проекти, информация, дигитализация“ от Регионална библиотека „Партений Павлович“ под ръководството на г-жа Мануела Енчева. Създадохме отлична организация, координация и комуникация в екипа. Визията си за бъдещето комбинирахме с кураж и изобретателност, без хонорари и командировки зад граница. Постигнахме публична инвестиция с висока обратна резултатност:

- добавяне на ново обществено доверие,
- увеличаване на обществената потребност от библиотеката,
- привличане вниманието на необхванати от библиотеката потребители към другите библиотечни услуги,
- създадохме предпоставки за въвеждане на нови модерни библиотечни услуги.

Създадохме уникален достъп до пълнотекстова информация, кодирана в радиочестотен чип. Предлагаме уникална библиотечна услуга, на един клик разстояние, в 50 локални точки, в 11 населени места, 24 часа, в делник и празник. Даваме равнопоставен достъп до синтезирана информация на български език, без читателски карти, билетчета за обществен транспорт и командировъчна заповед. Предоставяме достоверна, деполитизирана и качествена информация на съвременен ИКТ ниво.

Чрез своята електронна инфраструктура, регионалната библиотека в Силистра става реален участник в културния туризъм, информационния пазар и в икономическото развитие на

Силистра, силистренския регион и страната. Ние даваме добавена стойност на силистренската икономика. Нашият библиотечен портал е пресечна точка на новото и старото време; на традиционното и модерното.

Порталът на паметта и знанието е не само оригинален, но и уникален подарък от регионалната библиотека за гражданите и гостите на Силистра. Актуален, пълнотекстов и мултимедиен, необременен от стари вражди и соц-окраска. Порталът не само разкрива богатството и разнообразието на културно-историческото наследство в Община Силистра, но и насърчава взаимното социокултурно опознаване, сближаване и разбирателство между регионите в България, а и между нас и другите в Европа и света.

От месец май 2019 г. регионалната библиотека в Силистра започна реализирането на проект „Хоризонти вчера – хоризонти днес“, финансиран от Министерството на културата. С него планираме да обхванем останалите шест общини от област Силистра и да издирим и публикуваме е-информация за паметниците и фестивалите в цялата област Силистра.

Защото работим за устойчивостта на нашите проекти! Защото чрез библиотеките си Европейският съюз очертава перспективите за съхраняване на културното наследство, подобряване на качеството на обучението и самообразованието през целия живот. Защото библиотеките участват в дебата за предизвикателствата пред съвременната културна сфера и перспективите за бъдещето ѝ в контекста на Европа.

Защото сме библиотека, която има богата и благодатна историческа памет и европейски хоризонти пред себе си! Защото всеки паметник е разрушим във времето. Неразрушима е паметта!

Нови тенденции в дигитализирането на писменото наследство в сродни културни институции

Калина Иванова

Цифровите технологии трансформират всеки аспект на съвременния живот – те оказват голямо влияние върху начина, по който хората живеят, работят, общуват и учат. Интелигентните градове и интелигентните общества се разглеждат като първостепенни, за да се постигне *по-добър свят, оформен чрез използване на данни и технологии*. Интелигентните общества се основават на по-интелигентното и задълбочено използване на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) и цифровите данни за подобряване на качеството на живота на хората. Интелигентните общества възникват, когато цифровите технологии, внимателно внедрявани от правителствени, обществени, културни и наследствени институции, повишават благосъстоянието на гражданите и ефективността на техните организации.

Библиотекарите и информационните специалисти са отговорни да бъдат (про)мотори на цифровите промени в своите общности и да инициират цифрова трансформация за интелигентни общества. За да участват в създаването на цифрови общества, информационните специалисти трябва да могат да се потопят в процеса на дигитализация, да включат другите в процеса и да инициират трансформационния импулс, необходим в техните общности. Чрез възприемането на загрижен и критичен подход към този променящ се свят, библиотечните и информационни специалисти могат да демонстрират своята ангажираност към целта да осигурят *равен и свободен достъп до информация и знания* (IFLA Global Vision, 2018). Въпреки това, тяхното фокусиране върху насърчаването на информирания достъп на гражданите, използването и оценката на информацията изисква ефективен, целенасочен път за непрекъснато професионално развитие.

Библиотечните специалисти от Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново имат близо петнадесетгодишен опит в реализирането на различни дейности, свързани с дигиталната конверсия на библиотечни ресурси и с повишаване на квалификацията в тази област. Обобщение на всички тези дейности и предишен опит на екипа на библиотеката е реализирането на проект „Mobile Digitizing“ (MobiDig) по Програма „Еразъм+“ в сектор KA2 – Сътрудничество за иновации и обмен на добри практики: KA202 – Стратегическо партньорство за професионално образование и обучение.

Проектът „Мобилно цифровизиране“ има за цел да създаде открито и новаторско обучение за библиотекари, архивисти, ръководители на малки организации и учители в областта на библиотечно-информационните науки, как да се изградят евтини съоръжения за цифровизация за целите им и как да се поддържат данните. Прилагането на тези иновативни подходи в областта на професионалното образование и обучение и библиотечната работа е признато и прието в световен мащаб като необходимо изискване за цифровата ера. Една от основните цели на настоящия проект е да систематизира, интегрира и разпространи съвременните практики не само сред малките библиотеки, но и сред институциите за професионално образование и обучение (ПОО) като средство за обновяване на работните методи и ресурси за преподавателите и обучаващите се. Проектът предоставя и онлайн ресурси за ПОО за мобилна цифровизация на ниска цена. По този начин връзката между образованието и иновациите ще бъде установена и конвенционализирана, а използването на ИКТ ще повиши качеството и ефективността на образованието и обучението на национално и европейско равнище.

Целевата група на проекта се състои от библиотекари, архивисти, мениджъри в малки библиотеки, архиви, читалища, манастири, частни колекции; професионалисти, желаещи да подкрепят по-малките институции в осъществяването на цифровизацията; учители, обучаващи ПОО, които осигуряват образование и обучение в областта на библиотечно-архивните проучвания.

Резултатите по Проект „MobiDig“ са налични и могат да се ползват чрез страницата на проекта.¹ Това са седем кратки дигитални филма – за подпомагане на процеса на учене с възможно най-много визуални и практически материали, наръчник „Мобилна дигитализация и новите тенденции при дигитализирането на писменото наследство от малки библиотеки, архиви и други подобни организации“ и онлайн обучителна платформа (LMS).

В рамките на две години (2017 – 2019) Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ е координатор на проекта и работи в партньорство с шест институции от 5 европейски държави с различен опит в областта на цифровата трансформация. Това са водещи световни центрове на книгата и най-големите и стари библиотеки в света, които се занимават със съхранение на редки и ценни издания. За да придобиете представа какви точно организации са партньорите в проекта и какъв опит имат по темата ще бъдат представени в доклада с кратки анотации.

Национална гимназия по полиграфия и фотография, София, България

Националната гимназия по полиграфия и фотография е създадена през 1923 г. През учебната 2017/2018 г. в училището има 562 ученици, разделени в 21 класа, обучавани в 5 дисциплини: Полиграфия, Фотография, Графичен дизайн, Компютърна анимация, Компютърна графика и Библиотечна наука. Приемането се извършва след седми клас.

Училището има 51 учители, 9 от които са инженери с висока професионална квалификация и опит и 16 административни служители. Изучаването на специализирани дисциплини и практическо обучение започва в девети клас. Училището разполага с класни стаи за интерактивно обучение, специализирани лаборатории и работилници, оборудвани с модерни инструменти, образователни модели и техники, прилежащи помещения с компютри за работа със специализиран софтуер, усъвършенствани компютърни лаборатории и видео зала.

Студентско общество за компютърно изкуство (СОКИ), България

СОКИ е регистрирано като юридическо лице с нестопанска цел в София през 1992 г. и има 8 клона в България. Организационните дейности започват с инициативи, насочени към професионалното развитие на младите хора и студентите – разработване на образователни и обучителни материали, младежка информация, семинари, образователни курсове, практики и форуми. От 1992 г. СОКИ управлява и изпълнява над 120 национални и международни проекта. Студентското общество притежава библиотека с младежки и студентски ресурси, включително много книги за младежко образование, младежко здраве, младежки пътувания, междукulturно обучение и т.н.

Библиотеката също съдържа интересна колекция от студентските движения в миналото. Организацията има опит в разработването на съвременни медийни материали за обучение, включително система на управление и обучение и игри за обучение.

¹ Mobile Digitizing [онлайн]. Достъпно на: <http://mobiledigit.eu/bg/nachalo/>

Universitaet Graz, Австрия

Основан през 1585 г., Университетът в Грац е вторият най-стар университет в Австрия. Той предлага около 120 учебни курса в 76 института, организирани в шест факултета. С около 32 500 студента и 4300 служители той е един от най-големите висши учебни заведения в Австрия.

Университетът има силен международен профил и участва в множество глобални мрежи (например Coimbra Group и Utrecht Network). Чрез тези мрежи и различни проекти и дейности той е свързан с около 500 международни партньорски институции. В контекста на амбицията си да създаде силен и конкурентен профил на европейско и глобално ниво, една от най-забележителните характеристики на университета, е стратегическият му фокус върху сътрудничеството с Югоизточна Европа. Специализацията на университета включва внедряване и управление на международни изследователски и образователни проекти с партньори от цял свят.

Университетът е създал Център за цифровизация VESTIGIA, който е свързан с отдела за специални колекции на университетската библиотека. Този отдел притежава над 250 000 стари книги, сред които над 2000 средновековни ръкописа и над 1000 инкунабула.

Stichting de Domijnen, Холандия

De Domijnen е културна фондация в Лимбург, регион в южната част на Холандия, но също така и за обществеността над немската и белгийската граница в Euregion Meuse – Rhine. De Domijnen е създадена наскоро след обединяване на четири малки културни институции и се занимава с широк спектър от дейности в сферата на културата. Сред тях са библиотека Biblionova (18 офиса в региона), Историческият музей „Het Domein“ и бившият Югоизточен исторически център, който е и архива на града и региона. В продължение на няколко години функциите на архивите, музеите и библиотеките са в много близък контакт, за да представят своите документи, предмети и информация по интегриран контекстуален начин.

Фондация De Domijnen е специализирана в исторически документи и архиви. Активни са в архивирането, описанието и изследването им, но също така и в сканирането и представянето им. Те работят в тясно сътрудничество с над 25 организации за наследство в доброволческата област. Те също така се опитват да „проникнат“ в обществото, доколкото е възможно, да получат възможно най-много информация за историята на „обикновените хора“, чиято история по принцип е много трудна за получаване и представяне. От 2001 г. цифровизацията е основна ключова дейност в областта на наследството в техния регион.

Palácio Nacional de Maфра, Португалия

Националният дворец Мафра е най-важната барокова сграда в Португалия, която се състои от кралски дворец, базилика и францискански манастир. Вътре има забележителна колекция от италиански скулптури, португалски и италиански картини, шест исторически органа, болница от XVIII век и богата библиотека от периода на Просвещението. Библиотеката заема най-голямото и престижно помещение в сградата. Тя е с дължина 85 метра и ширина 9,5 метра, построена е във формата на кръст и е павирана с многоцветен варовик. Крал Джоао V изпраща пратеници в цяла Европа с инструкции да купят *най-добрите и най-новите* издания. Той също така е поръчал много произведения от чуждестранни книжари, базирани в Лисабон, което прави тази библиотека *екслибрис на Просвещението*.

Библиотеката на двореца Мафра е една от най-важните европейски библиотеки от XVIII век. Тази много ценна колекция от около 36 000 тома включва книги от XV до XVIII век по

различни предмети като медицина, фармация, история, география, пътуване, философия, теология, канони и гражданско право, математика, естествена история и литература. Има редки и ценни инкунабули (публикувани преди 1500 г.). Много от книгите все още имат думата „МАФ-РА“, щампована на гърба.

Fratelli Alinari Istituto di Edizioni Artistiche – Idea Spa, Италия

Основана във Флоренция през 1852 г., Fratelli Alinari е най-старата фирма в света, работеща в сферата на фотографията, изображението и комуникацията. Раждането на фотографията и историята на фирмата вървят ръка за ръка в своето развитие и растеж, което се потвърждава от огромния фонд на Alinari, състоящ се от 4 000 000 фотографии, събрани в архивите на Alinari. Този фонд непрекъснато се разраства и благодарение на разумна политика за нови придобивания и нови фотографски кампании варира от дагеротипия до съвременни цветни снимки.

През 1852 г. Леополдо Алинари, заедно с братята си Джузепе и Ромуалдо, основава фотографската работилница, сърцето на фирмата, която все още носи името му. Това е началото на едно уникално начинание, специализирано във фотографското портретиране, изгледите на произведения на изкуството и исторически паметници и постигнало бърза национална и международна известност.

Днес името Fratelli Alinari гарантира век на опит и най-съвременна професионална технология. През 2001 г. е открит Дигиталният архив. Той продължава да расте и постоянно да напредва с изображения, които могат да бъдат консултирани онлайн. Престижът на Алинари в областта на италианската история и култура е истинска движеща сила в търсенето на нови технологии и тяхното приложение, от електронното обучение до компютъризирането на културните ценности като цяло.

Проект „Mobile Digitizing“ (MobiDig)

От удачно избраните партньори, произтича и подходящото сформирание на един взаимно допълващ се екип, в който всеки един участник допринася със своите конкретни компетентности и умения, за да се реализират успешни резултати. От тях ще се възползват целевите групи на проекта, а и всеки интересуващ се от мобилната дигитализация.

Приносът на настоящия проект е, че улеснява достъпа до допълнително обучение и квалификация чрез непрекъснато ПОО. Дигитализираното учебно съдържание, внедрено в Системата за управление на обучението (LMS), заедно със свободно и леснодостъпните филми за цифрово обучение и средства за самообучение, дава възможност на целевата група (библиотекари, архивисти, ръководители на библиотеки, обучители) да получават допълнителни професионални умения (в перспектива за учене през целия живот).

Разработената система позволява да се ползва на работното място или за дистанционно обучение, осигурявайки ефективно и интегрирано обслужване в гъвкав начин на учене. Според направените предварително проучвания от екипа на проекта, значителен брой библиотекари се нуждаят от допълнителна квалификация, особено в цифровата поддръжка на данни. Ресурсите са достъпни онлайн за безплатно ползване и са проектирани по начин, който е подходящ за самообучение.

Основен резултат от проекта е ръководството „Мобилна дигитализация и нови тенденции в дигитализирането на писменото наследство от малки библиотеки, архиви и други подобни организации“, печатно издание на Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ и онлайн варианти – интегриран в Система за управление на обучението (LMS) и в отделен PDF. Печат-

ната версия е подходящ инструмент за учители и обучители, които се нуждаят от съвременни и адекватни за нашето време обучителни материали за мобилната дигитализация. Темите тук се опитват да обхванат всички аспекти на дигитализацията в малки архиви, библиотеки и т.н. и специално да се концентрират върху цифровизацията с ниски разходи, тъй като по-малките организации имат по-малък бюджет. Информация за това какви книги да дигитализират, софтуер, хардуер, стандарти в метаданни, авторски права и много други са предоставени чрез практически случаи, илюстрации и съвети към всички теми, които са разгледани в създаденото по проекта ръководство.

Във връзка с разпространението на резултатите от проекта е необходимо да се реализира ревалоризационна проява, чрез която да се представят на заинтересованите среди дейностите и постигнатите резултати. Домакин на конференцията, която се организира през юли 2019 г., е Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново. На нея са поканени библиотечни, музейни и архивни специалисти, които да вземат активно участие и представят сродни дейности и инициативи, чрез които се допринася за промяна на организационната среда на дадената институция.

Международната конференция „Мобилна дигитализация“ третира една изключително иновативна и актуална тематика – нискобюджетната дигитализация на книги, документи и изображения в малки и средни библиотеки и музеи или в частни колекции, хардуер за цифровизация на културното наследство, добри практики в Европа, научни изследвания в областта на дигитализацията и др.

Конференцията за мобилна дигитализация включва презентации, засягащи някои от следните ключови теми:

- Панел 1. Подходи, методология, научни постижения в цифровизацията на книги, документи и изображения (теоретични аспекти): дигитализация като превод на аналогова реалност в цифров свят; предимства на нискобюджетната цифровизация; нови технологии, тенденции и иновативни решения в областта на цифровизацията; изследвания в областта на цифровизацията – текущи нужди, въздействие, популярност, използваемост на данните и др.; нужди и решения за обучение.
- Панел 2. Мобилна (нискобюджетна) цифровизация в практиката и ежедневието (практически аспекти): практически случаи и добри практики в Европа; опит в областта на мобилната дигитализация, проблеми и решения; образование и как цифровизацията на данните оказва влияние върху живота на хората.

Темите могат да включват някои въпроси, свързани с подбора на обекти, които да бъдат цифровизирани, съхранение, управление на активи, достъп до данни, авторски права, метаданни, обучение на персонала и др.

За успешната реализация на конференцията бе създадена уеб страница, в която да се регистрират участниците и да се запознаят с другите презентатори, както и да получат повече информация за проекта и за предстоящия форум.²

В заключение може да се каже, че е необходимо професионалистите от тази област активно да търсят диалог помежду си, особено когато колекциите, с които разполагат, са сходни, за да се избегне дублирането на документи. Дигитализацията изисква задълбочен анализ и трябва да бъде в съответствие с предварително установените цели. Този процес представлява основен и необходим начин за насърчаване на разпространението на уникално съдържание и неговата защита. Без дигитализацията, редки и ценни колекции могат да останат завинаги неизвестни.

² Конференция „Мобилна дигитализация“ [онлайн]. Достъпно на: <http://libvt.bg/forums/>

Биляна Яврукова

Конвертирането на традиционните библиотечни фондове се прави с цел опазване на книжовните културни паметници и улесняване на достъпа до тях. Процесът на дигитализация е необходимо да бъде хардуерно и софтуерно обезпечен, за да има видими и устойчиви резултати.

Още през 2000 г. Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ получава по проект от „Отворено общество“ скенер за книги, който се използва основно за нуждите на услугата „Доставка на документи по електронен път“, а по-рядко за процес на дигитализация на редки и ценни издания. В този период дигитализацията не е навлязла в българската библиотечна практика, а и библиотеката не притежава необходимите софтуерни продукти, с които да изгражда дигитални колекции, което се оказва решаващо за забавяне на процеса на дигитализация.

Първите стъпки към изграждане на дигитална библиотека са направени още през 2002 – 2003 г. с реализирането на проект за създаване на „Библиотека за българска славистика“. Тя има за цел да представи *творчеството на средновековните книжовници и техните произведения* и да *дигитализира трудно достъпни старопечатни издания, книги и документи от фонда на библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*.¹ През 2010 г. в рамките на проект „SUDigital – Дигитални ресурси за проучване, опазване и популяризиране на българското културно-историческо наследство“ е ремонтирана съществуващата фотолаборатория и е превърната в Дигитален център, разполагащ със скенер за книги и две офис машини, подходящи за автоматизирано сканиране на нови печатни издания.

Две години по-късно е закупен и модерен скенер SupraScan, който позволява висококачествена дигитализация и може да бъде използван за документи с размери до формат А0. През 2009 г. Университетската библиотека участва в учредяването на фондация НАБИС. В нейната дейност е включено и закупуване и поддържане на софтуерен продукт за изграждане на дигитална библиотека. С това се поставя същинското начало на процеса на дигитализация в Университетската библиотека. Изпълнени са необходимите условия – процесът на дигитализация е хардуерно и софтуерно обезпечен.

През 2013 г. в структурата на Университетската библиотека е обособен отдел „Дигитализация“, в който се извършват всички дейности по дигитализацията – от сканирането до създаването на метаданни и организирането на дигиталните обекти в колекции. В отдела работят трима щатни специалисти – двама библиотекари и един организатор дигитализация, които извършват целия процес. Така се осигурява всекидневна системна дейност по реализиране на поставените от библиотеката цели, свързани с дигитализиране и организиране в дигитални колекции на редки и ценни библиотечни документи, съхранявани във фондовете на библиотеката, както и на колекции с учебна и научна литература.

¹ Библиотека за българска славистика: Bibliotheca Slavica [онлайн]. Достъпно на: <http://ns.libsu.uni-sofia.bg/slavica/BibliothecaSlavica.html>

Системната работа и добре структурираният процес позволяват бързо нарастване на колекциите и включените в тях ресурси. За период от 6 години дигиталните обекти непрекъснато нарастват, за да достигнат над 7100 заглавия в края на 2018 г.

Година	Заглавия, включени в дигиталните колекции към края на съответната година
2013 г.	479
2014 г.	902
2015 г.	1784
2016 г.	3174
2017 г.	5900
2018 г.	7135

Табл. 1. Развитие на дигиталните колекции по години

Водещата роля при подбора на библиотечните ресурси, които да бъдат дигитализирани, е свързана с научните интереси на потребителите, които са с енциклопедична или най-често отраслева насоченост. При подбора Университетската библиотека се придържа към изискванията на чл. 27, ал. 1 и 2 от Закона за авторското право и сродните му права, които гласят: *(1) Авторското право се закриля, докато авторът е жив и седемдесет години след неговата смърт. (2) При произведения, създадени от двама и повече автори, срокът по ал. 1 започва да тече след смъртта на последния преживял съавтор.*²

Една от основните задачи на библиотеката е да осигурява с литература учебния процес в Софийския университет, ето защо тя приема поръчки от преподаватели за дигитализиране на библиотечни документи, необходими за обучението на студентите. Потребителите активно участват в процеса на дигитализация. Налага се да бъдат дигитализирани библиотечни документи, които не са с изтекли авторски права. В този случай преподавателят, направил поръчката, подписва декларация, че е съгласен да предостави за ползване авторски произведения в дигитален формат. Ако той не е носител на авторските права, се задължава да открие авторите или техни наследници, за да попълнят декларация и едва тогава библиотеката дигитализира поръчаните заглавия. За улеснение на преподавателите на сайта на библиотеката има формуляр за заявка за дигитализиране.³

Библиотеката дигитализира и библиотечни документи, които са с ограничена екземплярност, но са с висока ползваемост, тъй като са необходими за учебния процес. Тези дигитализирани библиотечни документи се предоставят за ползване само в рамките на университетската компютърна мрежа.

Към 31 май 2019 г. в дигиталната библиотека на Университетската библиотека са създадени следните 15 колекции, съдържащи над 7631 ресурса:

- Литература за читатели със специални образователни потребности (358 заглавия);
- Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (206 тома);
- Автореферати на дисертации, защитени в СУ „Св. Климент Охридски“ (1490 заглавия);
- Научни публикации на преподаватели от СУ „Св. Климент Охридски“ (77 заглавия);
- Учебна литература (301 ресурса);

² Закон за авторското право и сродните му права [онлайн]. Достъпно на: <https://lex.bg/laws/ldoc/2133094401>

³ Заявка за дигитализиране на книги и статии [онлайн]. Достъпно на: <http://libsu.uni-sofia.bg/digiform/digiform.php>

- Архив на акад. Стоян Аргиров (239 ресурса);
- Архив на проф. Стоян Романски (377 заглавия, непълнотекстово);
- Библиотека на проф. Боян Пенев (4091 заглавия, непълнотекстово);
- Ръкописи (48 заглавия);
- Български старопечатни издания (67 заглавия);
- Колекция „Славица“ (1822 – 1922) (82 заглавия);
- Чужди старопечатни, редки и ценни издания (XVI – XXI) (35 заглавия);
- Автореферати на дисертации, защитени в други висши училища и научни институти (13 заглавия);
- Фотографии (75 ресурса);
- Периодични издания (7 заглавия в 172 тома).

На сайта на Университетската библиотека в секцията „Дигитални колекции“ е представена всяка от колекциите с кратка информация за същността и значението ѝ за библиотеката и приблизителния ѝ обем. Това отговаря на световния опит в областта и на препоръките за изграждане на добри дигитални колекции.

Университетската библиотека предоставя услуга за дигитализиране на учебни ресурси в помощ на студентите със специални образователни потребности.⁴ След дигитализиране на даден библиотечен документ файлът преминава през процедура за оптично разпознаване на символите (OCR), което впоследствие позволява на незрящите потребители да го прослушат с подходящ софтуер или да го прочетат с брайлов дисплей, които от 2009 г. са на разположение на студентите в специализираната читалня. След процедурата се преминава през процес на редакция, за да бъдат коригирани евентуални грешки при оптичното разпознаване, което гарантира високо качество на предоставяната услуга и значително улеснява ползването на ресурсите. В колекцията са добавени само редактираните ресурси, макар сканираните и оптично разпознатите ресурси да са много повече. Дейността се извършва от двама библиотекари, за които това е допълнителна задача, което забавя процеса на редакция. Колекцията „Основна литература за незрящи студенти“ може да се използва от всички настоящи и дипломирали се студенти със специални образователни потребности на Софийския университет. С цел защита на авторското право и нерегламентирани сваляния и повторно включване в други подобни колекции достъпът е с потребителско име и парола.

Колекция „Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски““ съдържа най-новите токове от сериите на емблематичното за университета издание, както и отделни по-стари токове. Те са разпределени в подколекции според факултетите в Софийския университет. В колекцията се качват целите токове. В електронния каталог на Университетската библиотека всички заглавия от първия том, публикуван през 1905 г. до днес, са описани аналитично. Библиографските записи са създадени със съответните връзки, позволяващи да се проследи развитието на всяка една от сериите. При наличие на пълен текст записът препраща потребителите към него.

Колекция „Автореферати на дисертации, защитени в СУ „Св. Кл. Охридски““ съдържа автореферати на дисертации от 2011 г. до днес. Със заповед на Ректора на Софийския университет защитилите дисертационни трудове в Алма Матер се задължават да предадат на Университетската библиотека хартиено и електронно копие от автореферата на своя труд. Хартиеният екземпляр се съхранява във фонда на Университетската библиотека, а електронното копие се

⁴ Законът за авторското право и сродните му права (чл. 26б. ал. 1.) позволява *Без съгласието на носителя на права и без заплащане на възнаграждение е допустимо използването по реда на този раздел на писмени произведения или свързани с тях други обекти на закрила в полза на лица с увреждания, които не позволяват четенето на печатни материали.*

представя в дигиталната библиотека. Колекцията е организирана в подколекции по факултети и департаменти, което позволява лесна навигация и възможност да се проследят научните интереси на учените, работещи в университета. Метаданните в дигиталната колекция съдържат само данни на български език, но в електронния каталог записът съдържа автор, заглавие и резюме на английски език.

Една от последно създадените колекции е „Научни публикации на преподаватели от Софийски университет „Св. Климент Охридски““. Тя съдържа депозирани до този момент научни публикации – статии и монографии на преподаватели. Някои от тях са дигитални копия, а други са публикувани онлайн. Университетската библиотека е разработила аналитично и продължава да разкрива съдържанието на периодичните издания на Софийския университет, което обаче е крайно недостатъчно, за да се разкрие публикационната активност на преподавателите. Основната ни цел е с времето тази колекция да обединява в максимална пълнота научната продукция на Софийския университет, която би могла да се ползва както за ресурси с отворен достъп, така и за ресурси с ограничен достъп в рамките на университетската компютърна мрежа в зависимост от политиката на източниците, в които са публикувани част от трудовете или по изрично желание на авторите. Всички качени материали в колекцията са представени след предоставяне на декларация от страна на авторите, където посочват волята си за достъп до публикациите. Колекцията съдържа подколекции по факултети, всяка с разделите „Книги“ и „Статии от периодични издания и сборници“.

Колекция „Учебна литература“ е една от най-бързо развиващите се колекции и е насочена изцяло към учебния процес в Софийския университет. Тя съдържа подколекции по факултети. Всяка от подколекциите е разделена на книги, периодични издания и статии. Всички включени библиотечни ресурси са пълнотекстови. Подборът на документите е направен в резултат на заявки от преподаватели и след подписване на декларация за предоставяне на право за пълнотекстово публикуване онлайн. Някои от ресурсите са включени в резултат на повишен интерес и липса на достатъчно екземпляри в мрежата от филиални библиотеки, които да удовлетворят читателското търсене. Голяма част от тези ресурси са достъпни само в университетската компютърна мрежа. В момента библиотеката работи приоритетно по развитие на тази колекция.

Университетската библиотека всяка година получава около 8000 тома дарения, в това число и автореферати на защитени дисертации в други висши учебни заведения и научни институти в България и чужбина. Някои от тези автореферати са придружени с електронно копие на оптичен носител, а авторите настояват за предоставянето им в електронен вариант на потребителите на Университетската библиотека, поради което е организирана специална дигитална колекция за тях.

Колекцията „Архив на акад. Стоян Аргиров“ е една от първите колекции, създадени от Университетската библиотека. Стоян Аргиров ръководи библиотеката в продължение на 36 години и я изгражда като културен и научен институт. Колекцията съдържа три подколекции, в които са поместени съхраняваните в библиотеката лични фотографии, ръкописи на лекции и публикации. Фотографиите са качени от фондация НАБИС и в Europeana photography. Ръкописите на лекциите се съхраняват при специален режим в Университетската библиотека и представят първите четени лекции по библиотекознание в университета.

„Архив на проф. Стоян Романски“ е колекция от титулни страници на ръкописни дипломни работи по етнография, чийто научен ръководител е видният български учен проф. Стоян Романски.⁵ В колекцията са включени всички дипломни работи, съхранявани в Университетската библиотека. Като основа за създаването на метаданните служи описът, подготвен от Анна

⁵ Стоян Романски (1882 – 1959) – преподавател по славянско езикознание и етнография в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Ангелова.⁶ Дипломните работи не са представени пълнотекстово, тъй като повечето от тях са под защита на Закона за авторското право и сродните му права. От всеки ръкопис са подбрани емблематични страници. Оригиналните документи се ползват в библиотеката при специален режим. Това е една от двете колекции, които не представят пълнотекстово ресурсите, но позволяват да се направи научно изследване и при нужда да се използва оригиналният ресурс. Създаването на колекции от титулни страници и илюстративни части от книги е практика и в редица други научни и образователни институции като колекцията „Илюстрации от колекцията от редки и ценни издания и ръкописи на Университета в Корнел“⁷, „Илюстрирани заглавни страници на медицински текстове от XVI и XVII век на Университета на Илинойс в Чикаго“⁸ и др.

Колекцията „Библиотека на проф. Боян Пенев“ съдържа заглавните страници на изданията от личната библиотека на българския учен. Представени са първите страници, съдържащи посвещение или личен автограф. Колекцията е създадена по инициатива на преподавателите от Факултета по славянски филологии. Разделена е на 9 подколекции по език на изданията. Така структурирана колекцията позволява изследване на културните и научни връзки на учения Боян Пенев и дава възможност да бъдат изучените влияния, формиращи възгледите му. През 2017 г. по повод 135-годишнина от рождението на професора колекцията бе официално представена от университетски изследователи.

Колекция „Ръкописи“ представя ръкописи, съхранявани в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, който притежава една от най-богатите сбирки от гръцки и славянски кодекси. Част от представените ръкописи имат и инвентарни номера на Университетската библиотека, тъй като фондът от ръкописи е прехвърлен към центъра с цел проучване и осигуряване на по-добри условия за съхранение. Представянето на ръкописите онлайн позволява достъп на широк кръг потребители.

Колекция „Български старопечатни издания“ е разделена на две подколекции – Старопечатна периодика и Старопечатни книги. Библиотеката е дигитализирала цялата колекция от старопечатни периодични издания, които притежава. Старопечатните книги, включени в колекцията, са съобразени с учебните програми във Факултета по славянски филологии. Приоритетно са дигитализирани буквари, граматики и възрожденски учебници, както и отделни заглавия художествена литература. Част от изданията са дигитализирани с цел опазване.

Колекция „Славика“ (1822 – 1922) представя редките и ценни издания в областта на славянската филология, съхранявани във фонда на Университетската библиотека. Тя съдържа 862 заглавия старопечатни издания, ръкописи на лекции, монографии. Изданията в колекцията са на 14 езика. Дигитализацията им е една от дългосрочните задачи на библиотеката и има за основна цел опазване на фонда.

„Чужди старопечатни, редки и ценни издания (XVI – XX)“ е една от най-ценните колекции на Университетската библиотека. Тя включва редица основополагащи научни издания в различни области на знанието като история, класическа филология, философия, математика, право и др. Изданията имат висока научна стойност и са ценен източник за университетските учени. Те подпомагат и учебния процес, предоставяйки възможност за изучаване на историята на дадена научна област.

⁶ Ангелова, Анна. Ръкописната етнографска сбирка от библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. София : ЛИК, 2004. 151 с.

⁷ Images from Cornell's rare book and manuscript collections / Cornell University Library [онлайн]. Достъпно на: <http://rmc-images.library.cornell.edu/>

⁸ Embellished Title Pages (University of Illinois at Chicago) [онлайн]. Достъпно на: http://collections.carli.illinois.edu/cdm/landingpage/collection/uic_etp

„Фотографиите“, включени в дигиталните колекции са от личния архив на бележития фотограф Божидар Карастоянов, дарен на Софийския университет от неговата дъщеря. Така в университета са запазени емблематични кадри от втората половина на 30-те години на XX век, включително и редица фотографии, свързани с историята на университета.

Последната създадена колекция е „Периодични издания“. Тя съдържа емблематични списания и вестници. Към момента включва пълните течения на 7 заглавия. По инициатива на Богословския факултет и със съгласието на Светия Синод Университетската библиотека започна дигитализация на важното и изключително често използвано от теолозите периодично издание – „Църковен вестник“. То започва да излиза през 1900 г. Към момента са качени над 60 годишнини.

В средата на март 2018 г. в НАБИС репозиториум бе разработен статистически модул, който дава информация за ползваемостта на дигиталните колекции. За целия период от март до края на декември дигиталните ресурси са използвани над 35 000 пъти. Това утвърждава политиката на изграждане на дигитални колекции и правилния подбор на библиотечни ресурси, които да бъдат включени в тях.

Ил. 1. Статистика на ползваемостта на дигиталните колекции

От началото на годината дигиталните колекции са ползвани около 30 000 пъти, като най-много са използвани ресурсите от колекция „Автореферати на дисертации, защитени в СУ „Св. Климонт Охридски“ (около 7600 пъти), следвана от колекция Учебна литература (близо 4000 пъти). Всички представени дигитални колекции са достъпни онлайн и потребителите лесно могат да достигнат до желаните издания чрез търсене както в НАБИС репозиториум, така и чрез електронния каталог на Университетската библиотека и чрез сводния каталог НАБИС.

Паралелно с богатите и разнообразни онлайн колекции Софийският университет работи усърдно и по изграждането и поддържането на една изключително ценна и специализирана

офлайн колекция – Зографската електронна научноизследователска библиотека. Нейното начало е поставено с подписването на договор между Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Зографската Света обител „Св. Великомъченик Георги Зограф“ през 2014 г. Манастирът предоставя за ползване на учените 286 дигитални копия на славянски ръкописи от неговите ценни фондове. От тогава всяка година към дигиталната колекция се добавят славянски ръкописи, притежавани от различни институции. Днес Зографската електронна научноизследователска библиотека предоставя над 650 славянски ръкописа от фондовете на 13 български и чуждестранни институции:

- Зографска Света обител „Св. Великомъченик Георги Зограф“;
- Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – от колекциите на Центъра за славяно-византийски проучвания „Акад. Иван Дуйчев“, Университетска библиотека (от фондовете на Централна библиотека и филиална библиотека „Теология“);
- Ватиканска апостолическа библиотека;
- Манастир Драгомирна (Румъния);
- Манастир „Св. Дионисий“ – Света Гора;
- Троянски манастир „Успение Богородично“;
- Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив;
- Национален исторически музей;
- Исторически музей „Акад. Йордан Иванов“ – Кюстендил;
- Регионален исторически музей, отдел „Възраждане“ – Варна;
- Градски исторически музей – Самоков;
- Народно читалище „Съгласие 1896“ – Плевен ;
- Реймското евангелие, съхранявано в библиотеката на гр. Реймс, Франция.

Колекцията с дигитализирани ръкописи е предназначена за тесен кръг потребители. Тя може да бъде използвана във филиална библиотека „Филологии“. Търсена е основно от преподаватели и студенти от Факултета по славянски филологии, в който се намира и катедра „Кирилометодиевистика“. Част от академичния състав на катедрата работи заедно с монасите в манастира и активно участва в дейностите по дигитализиране и описване на ръкописите.

Колекцията се използва при специален режим. Ръкописите се съхраняват на сървър. Оборудвани са две работни места, които нямат връзка с интернет и нямат възможност за записване на данни на външни устройства. Могат да се използват неограничен брой ръкописи, но само на предназначените за целта компютри. С цел контрол от сървъра, на който се съхраняват дигиталните копия, се предоставя достъп до желаните ръкописи на съответния компютър. Потребителите попълват специални декларации, с които предоставят информация кои ръкописи са използвали, с каква цел и се задължават да изпратят копие от публикувана разработка, разглеждаща изследваните ресурси.

Ползваемостта на колекцията през годините е приблизително константна. Годишно се използват около 180 – 200 ръкописа. Най-голям интерес има към ръкописите на Зографската Света обител – около 90% от всички използвани ръкописи. Към колекцията проявяват интерес не само учени от България, но и от други държави. Според статистическите данни за 2018 г. колекцията е използвана от специалисти от Румъния, Сърбия и Русия.

Всеки потребител използва по няколко ръкописа. Колекцията предоставя отлични възможности за изследователска дейност чрез увеличаване на изображението, както и чрез поставяне на отделни ръкописи и текстове, чиито оригинали се съхраняват в различни институции. Интересен факт е, че ползваемост има и на ръкописи, които са достъпни и онлайн, именно поради осигурените условия за извършване на сравнителен анализ.

Съгласно подписания договор между Софийския университет и Зографската Света обител, Университетската библиотека предоставя в своя електронен каталог библиографски записи на ръкописите. Те са обособени в специална колекция „Зограф“. Потребителите могат да прегледат библиографските данни за всички ръкописи, предоставени от манастира в електронния каталог или да търсят по конкретно заглавие или ключови думи. На разположение на потребителите на Зографската стая има списък по институции с ръкописите, включени в колекцията.

Бързото разрастване на дигиталната колекцията и възможностите, които предоставя на учените, както и проявеният интерес затвърждават Зографската електронна научно-изследователска библиотека като ценен ресурс, изграждан, поддържан и предоставян от Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“. Продължава да се работи по добавяне на нови ръкописи, като за това съдействат и колегите от Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ и преподавателите от катедра „Кирилометодиевистика“.

Представените онлайн и офлайн колекции на Университетската библиотека са ценен ресурс за потребителите на библиотеката – учени и студенти. Те се използват активно, което е доказателство, че библиотеката има правилен подход в тяхното създаване и развитие.

БИБЛИОТЕКИТЕ КАТО „ТРЕТОТО МЯСТО“ И „ЧЕТВЪРТО МЯСТО“ В ЖИВОТА НА ОБЩНОСТИТЕ

Модерните пространства в библиотеките – нова визия за работа с тийнейджърите

Димка Михайлова

Библиотеките днес имат важно значение за успеха на прехода от детство към зрялост при тийнейджърите. Затова трябва да предлагат всички възможни ресурси, които да насърчават положително интелектуалното, емоционалното и социалното развитие на тази група потребители. Тези фактори допринасят за необходимостта от нови и модерни пространства, отговарящи на зададените условия.

Обществената библиотека е динамична точка за достъп от първостепенно значение за общността, предназначена да отговаря изпреварващо на многообразието от постоянно променящите се информационни потребности. Библиотеката трябва да се стреми да удовлетвори потребностите на всички обществени групи, независимо от възраст, физически, икономически или социални условия. Тя обаче има особена отговорност да задоволява потребностите на децата и младежите. Ако още от ранна възраст децата се насърчават да се вълнуват от знанието и художествените произведения, вероятно през целия си живот те ще се възползват от тези жизнено важни елементи на личностното развитие, които ги обогатяват и увеличават техния принос към обществото. Децата могат да насърчат и родителите си и други възрастни да ползват библиотеката.

Библиотеките вече не са само места за заемане на книги или за подготовка на домашна работа – те са места за срещи, медийни центрове, дигитални хранилища и чудеса на модерната архитектура и дизайн. Тъй като начините, по които получаваме, обработваме и използваме информация, са се променили, библиотеките, в които се намират обширните колекции от книги, филми, музика, изкуство и други медии, също трябва да се променят.

Насоки на ИФЛА

През последните години в много страни активно се работи с младите хора. Затова с цел подкрепа на осигуряването на библиотечно обслужване и промотиране на четенето за деца и младежи в целия свят Международната организация на библиотечните асоциации (ИФЛА) публикува през 2003 г. „Насоки за услугите на детските библиотеки“.¹

Част от целите на библиотечните услуги за тийнейджъри, които ИФЛА залага, са:

- Библиотечните услуги за младите хора трябва да се основават на уникалните потребности, които имат за прехода си от детство към зрялост.
- Тийнейджърите се нуждаят и заслужават услуги, които се отнасят до техните образователни, информационни и културни нужди и свободно време.

¹ Guidelines for Children's Library Services [онлайн]. Достъпно на: http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/guidelines-for-childrens-libraries-services_background-en.pdf

- Услугите трябва да насърчават грамотността, ученето през целия живот, информационната грамотност и четенето за удоволствие.

Тези цели осигуряват насоки за библиотеките, които да следват, развивайки услуги за тийнейджъри:

1. Библиотеката трябва да създаде ясна политика, относно правото на свободен достъп на младите хора до библиотечни ресурси и източници на информация, да се уважават правата им и избират материали, подходящи за техните нужди, без цензура.
2. Библиотечната програма за млади хора да се управлява ефективно на база на най-добрите практики.
3. Да има равномерно разпределение на ресурсите в подкрепа на програмите и услугите за млади хора.
4. Екипът на библиотеката да е наясно със специфичните за възрастта особености на тийнейджърите, включително и с тези на младите хора със специални нужди.
5. Библиотеката да предлага широка гама от съвременни материали, които представляват интерес за младежите, стимулират учене през целия живот, мотивация за четене, формиране на читателска култура.
6. Библиотеката да предоставя ресурси за подкрепа на образователните потребности на тийнейджърите.
7. Библиотеката да помага на младите хора да се учат ефективно да използват всички библиотечни ресурси и да получават информация и компютърна грамотност.
8. Библиотеката да насърчава развитието на младите хора, като им осигурява възможности, за да участват в планирането и осъществяването на библиотечни програми и услуги за себе си, както и доброволчески възможности.
9. Библиотеката да работи в партньорство с други хора, агенции и организации за да подкрепят активно всички аспекти на здравословното и успешно развитие на младежта.
10. Библиотеката да създаде пространство, което е само за млади хора, привлекателно и отразяващо техния начин на живот.²

Добри практики

В унисон с тези насоки библиотеките започват да предлагат на младежите място, където да прекарват времето си заедно с приятели и да се занимават с неща, които ги вълнуват, в обстановка, уютна като у дома.

Тези места се проектират на базата на вече популярни добри чуждестранни и български практики.

Скандинавският библиотечен модел е един от най-добрите примери, които могат да бъдат цитирани. Страните от региона разбират пред какви нови предизвикателства са изправени публичните библиотеки и предприемат редица мерки за популяризирането си. По този начин условията в библиотеките и техните потребители се променят радикално. В тази доста различна реалност по света, ако погледнем северните библиотеки, техния опит и многото нови проекти и експерименти, можем да видим контурите на концепцията за „новата библиотека“.

Прекрасен пример за изграждане на модерно пространство е Biblo Toyen, Deichmanske Library (това е пълното име на библиотеката), която започва да работи на 31 май 2016 г. Библиотеката обслужва само потребители на възраст от 10 до 15 години. Забранена е за възрастни.

Дизайнерският екип, нает от библиотеката, се обръща директно към учениците, за да започне своята мисия по преосмисляне и редилайн на пространството в библиотеката. Те про-

² Пак там.

веждат фокус групи с млади хора от района, за да разберат техните желания и нужди. Младежите споделят, че искат място, на което да се мотаят, да се отпуснат и да избягат от родители, братя и сестри. В допълнение, те се нуждаят от сигурно място, за да се социализират. Това трябва да бъде място, където да могат да създават и правят нещо заедно. Някои деца прекарват цялото си свободно време там. Работното време на библиотеката е от 14.00 до 19.00 часа в делнични дни и от 12.00 до 16.00 часа през уикендите.³

Библиотеката постига тези цели чрез създаване на приятно и удобно „трето“ пространство след дома и училището, където младежите могат да учат, да изследват и да бъдат себе си. Ученето, четенето и книгите все още са във фокуса на библиотеката, но това е мястото, където свършва сравнението. Специализиран персонал мотивира и насажда любов към четене и учене в младите хора чрез забавни и образователни дейности като театър, музика, готвене, компютърно програмиране, 3D печат и конструктори Lego. Тук е най-добрата колекция от литература за младежи в страната.

Във вътрешния дизайн архитектите са решили да използват рециклирани мебели и материали. Мястото включва четири лифтови кабинки от затворен полски ски курорт, две специално построени летящи чинии и сергии, които се монтират в ниши в стените. В центъра на библиотеката е поставен стар камион Volvo, наречен Teddy, снабден с функционална кухня, бар и плот за сядане. Потребителите могат да четат, излегнати в ръчна количка, да пишат домашни в рикша. Регистрацията се извършва в стар ирландски зелен флейпер. Работните семинари се провеждат върху възглавници на земята, а работната маса е падаща стена. В средата на помещението има криви огледала. Легото е прикрепено към стената, а по-голяма част от стаята може да бъде местена, благодарение на вградени в тавана релси. Цялата библиотека, която се помещава на 585 кв.м, олицетворява и насърчава творчеството и въображението.

От Музея за естествени науки са предоставили и част от съкровищата си. В бензинови варели са настанени препарирани птици, а има и череп на делфин.

В Biblo Toyen са отхвърлили класическата система за библиотечна класификация. Книгите са групирани по теми или функции като „животни“ или „кратко и добро“, така че една научно-фантастична художествена литература може да бъде в непосредствена близост до една книга за работи, за да насърчава откривателството по по-естествен начин. По тази причина всяка книга няма постоянно място и всички лавици висят от релси на тавана, което прави лесно пренареждането на пространството за различни функции и събития. Въведена е система за намиране на книга с безпилотен самолет – дрон. Всички книги имат чипове върху обложките и всяка вечер дронът сканира и локализира всяка книга за по-лесен достъп на следващия ден. Системата на заемане също е бърза и лесна – чрез библиотечни карти с микрочипове.⁴

Интересно е, че все по-малко от потребителите влизат, за да заемат книга. Въпреки това броят на посетителите се увеличава. Библиотеката се е превърнала в така нареченото „трето място“ и има централна роля в градския район, изпълнен с предизвикателствата на глобализацията – различните езици, културните различия и интеграцията. Общата цел е да се предадат култура и знания, без да са обвързани с определени формати и форми на изразяване, въпреки че литературата е все още важен и основен носител.⁵

³ Тарандова, Спаска. Библиотеките за тийнейджъри : Нова концепция = Правилно решение. – В: Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна : Сборник с доклади от XXVI Национална конференция на ББИА, София, 9 – 10 юни 2016 г. София : Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2016. с. 52 – 57.

⁴ Serrano, Joell. Welcome to Biblo Toyen: Norway's First Youth – Only Library for kids ages 10 to 15. Adults not allowed! [онлайн]. Достъпно на: <http://theoslobook.no/2016/05/28/biblo-toyen/>

⁵ Berg, Helle Benedicte. Biblo Tøyen, Deichmanske Bibliotek Barnas bibliotek [онлайн]. Достъпно на: <https://arkitektur-n.no/prosjekter/biblo-toyen>

Новото пространство за тийнейджъри в РБ „Захарий Княжески“

Необходимостта от изграждането на тийн пространства и ползите от тях са видими. Затова и все повече библиотеки в България се опитват да изградят подобни места за младите хора. За съжаление средствата, с които разполагат, не са достатъчни и се налага тези пространства да се спонсорира от частния бизнес (пример е Столична библиотека) или да се кандидатства по проекти за изграждането им.

Регионална библиотека „Захарий Княжески“ – Стара Загора се стреми да е част от своето време и своята среда. Естествено е тя да се развива заедно с тях. Вследствие на разбирането на нуждите, които имат младите хора, след направено проучване сред тях, бе изработен и модел за изграждането на отдел, специализиран в работата с тийнейджъри в библиотеката. Идеята беше представена пред компанията „КонтурГлобал Марица Изток 3“, които я харесаха и в рамките на социалния им проект „Енергия за библиотеката“ отпуснаха средства за ремонт, обзавеждане и оборудване в размер на почти 40 000 лева.

На 28 януари 2019 г. в Регионална библиотека „Захарий Княжески“ – Стара Загора бе открит нов отдел – Тийн зона. Залата, в която се помещава, е с площ от 65 кв.м, впечатлява с модерния си дизайн, а пространството е проектирано да се приспособява към различни дейности, да е гъвкаво, за да могат тези дейности да се извършват лесно. Мебелите, оборудването и технологиите са многофункционални, така че според нуждите да бъдат съответно адаптирани или лесно прибиращи се. Пример за това е специалната бяла магнитна стена, която лесно променя своите функции. Освен нея Тийн зоната е оборудвана с преносими компютри, книги и комикси, настолни игри, мултимедия, електронни четци, както и безжична интернет връзка.

За краткото време след откриването ѝ, Тийн зоната се превърна в притегателен център за младите хора от района. Ежедневно се посещава от ученици, които провеждат срещи на различна тематика, както и от членовете на клуб по творческо писане и на читателски клуб.

Регионална библиотека „Захарий Княжески“ работи в няколко направления при осъществяване на разнообразните дейности в зоната. В „Четене и грамотност“ се включват представления на книги, англоезични дни с преподаватели от САЩ, дни на чужди култури, филмови

прожекции, читателски и творчески клубове. В направление „Природа и общество“ се провежда десетседмична лятна програма със сдружение „Зелени Балкани“, посветена на дивата природа около нас, включваща ателиета, лекции, игри и викторини. В посоката „STEM – Наука, технологии, инженерство, математика“ се набавят роботизирани конструктори и предстоят обучения. Очакват се и много дейности в „Арт“ направление – творчески работилници с рециклирани книги и дни на настолните игри. Повечето теми и занимания, които вълнуват младежите в региона, могат да намерят своето място в реновираната зона.

Заклучение

За постигането на дългосрочните си цели, приоритет за обществените библиотеки е да продължат да се развиват като място за хора и документи чрез създаване на гъвкави физически пространства и съчетаване на традиционната и виртуалната библиотека; да бъдат разпознавани като центрове за предоставяне на висококачествени услуги и програми за гражданите.

През последните няколко години в РБ „Захарий Княжески“ бе реконструирано и реорганизирано библиотечното пространство, бяха проектирани нови пространства, удобни, леснодостъпни и отговарящи на нуждите на различните потребители. Приоритизирането на политиката за насърчаване на тийнейджърите, за насочване на вниманието към целевата им група доведе до създаването на модерно пространство за тях, което пък повлия положително на имиджа на библиотеката и усили доверието на местните млади хора към нея.

Библиотеката на НАТФИЗ – „трето място“ и „четвърто място“ в живота на изкушените от театъра и киното

Надежда Дякова, Борислава Маноилова

Какво е за нас библиотеката? Какво предлагаме на читателите си? Правим ли достатъчно, за да се чувстват те уютно и комфортно тук? Дали сме достатъчно компетентни, за да им оказваме адекватна помощ? Услугите, които предлагаме, отговарят ли на съвременните потребности и тенденции? Какво правим за съхраняване на паметта за театъра и киното? А за опазване на книжовното богатство? А за околната среда? Как гледаме на иновативния подход към традиционните предизвикателства? Къде виждаме мястото на новите технологии?

Голяма част от нас имаме доста натрупан опит и в годините, когато библиотеката беше тихо място за четене, и в по-ново време, когато сме свидетели на трансформация, за която не сме и подозирали. Как започна промяната? Замисляли ли сте се някога? Със страх: да не изпаднем от борда, да не закрият библиотеката (читалището), да не ни заменят с компютри, да не отблъснем читателите, да не останем без хляб. Може би има понятие „здравословен страх“. Но мисля, че е било нещо подобно. Защото ни тласна в борбата за оцеляване – нашето собствено, на работата ни, на институцията ни, на книжовното ни богатство. И отключи у нас творческото, креативното.

След първоначалния страх от изчезване на библиотеките дойде отричането на технологиите и все по-разширяващото се място, което заемат. Дойде и страха от несправяне с техниката, от множеството бутончета, заповеди, ъпдейтвания и ъпгрейдвания. Като човек точно от тази възрастова група съм преживяла всичко това. Но пък и бях очарована от възможностите, които ми разкриваха мои близки компютърджии. Очевидно любопитството надделя над страха ми. Вероятно това се е случило с много мои колеги, които започнаха да повишават квалификацията си – бакалавър, магистър, доктор. Личното ми впечатление е, че писането на ръка на каталожни картички за няколко каталога, инвентарирането в традиционни инвентарни книги, както и осмисляне на връзката между ИК и КДБФ са ми донесли само ползи в справянето с технологичните предизвикателства. Може би е помогнало и това, че сме учени да мислим, да откриваме логика във всички действия, да свързваме нещата в логична последователност. Дотук с лиричните отклонения.

Трудовият ми път е минал през почти всички видове библиотеки – училищна, профсъюзна, читалищна, вузовска, на частно училище. Все библиотеки, но толкова различни с уникалните си мисии, цели и функции. А Академична библиотека и архив на НАТФИЗ е място уникално. Не само с това, че в него се възпитават и изграждат талантите на бъдещето. Има дух в цялата академия, какъвто няма другаде. Различно се диша, различно се работи, различни са предизвикателствата. Различен е фондът. Никъде другаде библиотекарите не са изправени пред предизвикателството да описват театрални постановки и филми. Години бяха необходими, за да уточним важната за специалистите в тази област информация. За да поставим началото на специализирани модули в електронния ни каталог. Пионери. Първопроходци. Новатори. Това са думи, с които бих могла да опиша момичетата от екипа ни. И всичко това редом с текущите задачи – комплектуване, библиографски описания, инвентариране, проверки на фонда, обслужване на читатели и т.н. Налага се в движение да се учим по взаимоучителната метода. За вузовските библиотекарите няма средства и възможности за обучение. От нас се очаква да си знаем по презумпция. И ние полагаме неимоверни усилия, но оправдаваме очакванията. За да

можем да оказваме компетентна помощ на ползвателите си, за да не ги разочароваме, за да не ги отблъскваме.

Библиотеката на НАТФИЗ – малка библиотека с интересна история и с интересно ежедневие. Какво е за нас тя? В никакъв случай не е само работно място! По-скоро е поле за реализиране на професионалните и творческите ни идеи. За щастие, времената, в които живеем, предразполагат към усъвършенстване както на нас самите, така и на услугите, които предлагаме, на методите ни на работа и не на последно място на средата, в която посрещаме ежедневно ползвателите на фондовете ни. Усещането за уют и комфорт, по наше мнение, е от основно значение за осигуряване на приятелска среда. Усмивките по лицата ни и професионалният подход към всеки са гаранция за това. Основна заслуга за това имат по-младите колеги, които поемат щафетата и които имат думата нататък в доклада.

Дали услугите ни отговарят на съвременните потребности и тенденции? Какво правим за съхраняване на паметта за театъра и киното? А за опазване на книжовното богатство и за околната среда? Как гледаме на иновативния подход към традиционните предизвикателства? Къде виждаме мястото на новите технологии? Въпроси, въпроси, въпроси. Всеки ден търсим отговорите им. Понякога успяваме, понякога продължаваме търсенето.

Основната задача на Академична библиотека и архив (АБА) е съчетаването на традиционни библиотечни дейности с модерни и нови библиотечно-информационни възможности. Тя е специализирана в областта на сценичните и екранните изкуства и притежава богат фонд от български и чуждестранни книги и списания, архив на българския театър и кино и колекция от филми.

Поддържат се следните бази данни: Книги; Театрални постановки; Некнижни носители; Аналитично описание на статии и части от книги; Дисертации и дипломни работи; Филми.

Академична библиотека и архив предоставя на своите потребители възможности за:

- свободен достъп до библиотечните фондове;
- заемане на литература за дома;
- читалня, разполагаща с 38 места, от които 16 компютърни;
- достъп до интернет;
- безжичен интернет;
- достъп до международни бази данни;
- копирни услуги – копиране, принтиране и сканиране – 4 принтера, 2 копирни машини, 2 мултифункционални устройства – за черно-бели и за цветни изображения;
- онлайн достъп до библиотечни ресурси.

Библиотеката се ползва също и като място за репетиции; обсъждане на творчески идеи; провеждане на часове по различни дисциплини – монтаж, сценография, драматургия; място за провеждане на творчески срещи; провеждане на интервюта; представяне на книги; за релакс – за партия шах, почивка, дрямка, четиво, плетиво.

Нашите студенти имат възможност да принтират, копират и сканират при нас необходимите им учебни материали. Всички компютри имат инсталиран специален софтуер за сценарии, както и софтуер за професионално обработване на изображения.

Ние предлагаме няколко възможности за постоянна връзка с нас. Нашите читатели могат да прочетат повече информация за историята на библиотеката ни на сайта на академията. Там има и линк към електронния ни каталог, където всеки може да прави своите справки, а читателите ни могат да ползват и електронни ресурси срещу потребителско име и парола.

Във Фейсбук имаме направена страница, която ежедневно обогатяваме с най-разнообразна информация – за бъдещи събития, за исторически събития от миналото на киното и театъра, за успехи на наши студенти и много други. Скайп – може би малко поотживяла услуга, но някои потребители все още предпочитат този начин на комуникация.

Съвременната ни библиотека предлага разнообразни, но практични и удобни пътища за достигане до необходимата информация за всеки отделен читател. Читателите ни вече са от ново поколение и искат да получат обслужване на възможно най-високо ниво. Те очакват библиотеката да предложи комфортно помещение, високо обслужване и съвременна техника, за да могат да достигнат до търсената информация без да губят излишно време.

Студентите от нашата академия са свикнали да работят при всякакви условия, затова особено много ценят спокойствието и уюта, които нашата – „тяхна“ библиотека предлага. Няма нищо по-безценно за тях от мигове прекарани сред стелажите и многобройните книги, разположени върху тях. Чувството за домашен уют и естествена среда се среща все по-често.

Дали сме достатъчно компетентни, за да оказваме адекватна помощ? Едва ли някога ще бъдем толкова компетентни, че да успеем да отговорим на всички търсения. По-важно е, че полагаме максимални усилия, за да повишаваме компетенциите си. Курсовете, които сме посетили са не един и два. И ще стават все повече. Екипът ни има удостоверения за курсове по финансиране, разработване и управление на проекти в областта на културата, за ТДК и за УДК, за специалните колекции, за поколението Z, за управление на човешките ресурси и др. По Програма Еразъм+ г-жа Надежда Дякова – директор на АБА посети Театралната академия в Краков.

В същото време се стремим да предложим и на нашите ползватели възможност и среда за техни обучения. Беше осъществен „Семинар по информационна компетентност за препода-

ватели и докторанти“, организиран от специалисти от НАЦИД, които представиха различните възможности за изготвяне на справки, документални услуги и различните възможности на системата COBISS. Това обучение и създадените покрай него контакти се оказаха изключително важни, предвид настоящия Закон за висшето образование и Регистъра на академичния състав в Република България.

Всеки се стреми да е пръв и да спечели златния медал – спортисти, маратонци, олимпийци, студенти и ученици. А библиотеките развиват концепция за „трето“ и „четвърто“ място. Но какво означава това? Библиотеката вече се възприема като онлайн пространство за ново социално учене, за циркулиране на знания и обучение. Библиотека с удължено работно време, съчетание между физическо и онлайн пространство.

Все по-често нашите преподаватели откриват и използват уюта и спокойствието, които предлага Академичната библиотека и архив и провеждат своите малки и компактни обучения при нас. Така ние покриваме критериите на понятието за „библиотеката като четвърто място“ – място за социално учене и обучение, място за правене, за изследване и пространство за срещи. Определение, изведено в доклада на Юлия Савова „Развитие на концепцията за библиотеките като „трето място“ или как да разбираме библиотеката като „четвърто място““.¹

Академичната библиотека и архив често става място и за заснемане на клипове, студентски филми или етюди, както и на интервюта на наши преподаватели. При нас снима проф. Владко Мурдаров за рубриката си по БНТ „Език мой“, доц. Юрий Дачев за предаването си по БНТ „Рецепта за култура“. Тази година се засне и интервю на проф. Марин Дамянов за предаването на Слави Трифонов по БТВ – „Шоуто на Слави“. Разговорът води Иван Кулеков, а интервюто беше част от документалния му филм „Гордост и позор“, разглеждащ факти и коментари за живота на Христо Ботев и Васил Левски.

Многобройни са примерите за наши студенти, които се реализират пълноценно и успешно в своята кариера. Голяма част от тях получават награди или номинации. Не мога да изброя всичките имена, но ще спомена някои от последната година. Камен Коларов получи награда Джеймисън за късометражен филм „Диагноза“ (дипломен филм). Боян Арсов бе удостоен с „Икар 2019“ за „Главна мъжка роля“. Максима Боева стана носител на Наградата за млад театрален режисьор „Слави Шкаров“. И двамата получиха грамоти за творчески постижения от Министерството на културата.

Представяме ви и един млад и талантлив наш студент по Филмова и телевизионна режисура, който вече е изградил име в културния живот на България. Това е Кристиян Захариев – популярен влогър, познат на интернет потребителите със своя канал в YouTube, в който има над 65 000 последователи, а видеосюжетите, които помества, събират над 4,5 млн гледания. Споделя в социалните мрежи своя поглед към събитията, хората и вълнуващите моменти, създател е на първия документален уеб сериал у нас – „Да се изгубиш нарочно“. През 2018 г. беше номиниран за Будител на годината – „специална“ номинация за проекта „Да се изгубиш нарочно“. В момента е част от журито в Huawei Smartphone Film Festival. Има отличие в категорията „Морално лидерство и/или защита на околната среда“.

А какво е библиотеката за нашите ползватели? Какво получават тук? Комфортно ли се чувстват те, докато я ползват? Биха ли могли тук да се концентрират достатъчно? Идват ли им идеи, докато ползват библиотеката или биха ли ползвали библиотеката, за да се подготвят или да реализират осенилите ги идеи? Получават ли компетентна помощ? Отговарят ли услугите,

¹ Савова, Юлия. Развитие на концепцията за библиотеката като „трето място“ или как да разбираме библиотеката като „четвърто място“. – В: Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна. София: Бълг. библ.-информ. асоц., 2016, с. 11 – 14.

които получават, на техните потребности? А на времето? Отново много въпроси, на които търсехме отговорите. В тази връзка създадохме анонимна анкета, която беше разпространена между студентите и преподавателите. Отговорите не бяха изненада за нас, но създадоха удовлетвореност за труда ни и затвърдиха важността и правилността на откритото и топло отношение, което предлагаме. Ето някои от тях:

- духовен оазис;
- душевен, образователен, професионален комфорт;
- възможност за екстремно решение в търсене на библиография и копирни услуги;
- място за концентрация;
- място, в което може да се скриеш за малко, може и да дремнеш;
- спасение и уют;
- съкровищница;
- богатство и уют;
- втори дом;
- слънчево и уютно място, оазис с прекрасно отношение към читателите;
- място, където да избягаш и да си починеш;
- зона на комфорт.

Една от препоръките в тези анкети беше за удължено работно време – една от тенденциите при възприемането на библиотеката като „четвърто място“. Решихме да направим експеримент по време на сесията и направихме 13-часов работен ден – от 9 до 22 часа. Резултатът беше неочакван, но предвидим. Студентите седяха и четяха по цял ден, подремваха за малко и продължаваха с ученето. Резултатът беше – учене с усмивка и отлични оценки.

Наистина няма бъдеще без минало. Фонд „Редки и ценни“ съдържа ръкописни, литографски, машинописни пиеси, както и пиеси, издавани през XIX век, театрална периодика от началото на XX век. Библиотеката на НАТФИЗ винаги е привличала различни учени, със своя богат театрален архив, който служи за основа на изследвания, научни трудове и алманаси на театри. В миналото учените са правили своите проучвания чрез традиционни картотеки и каталог, а в момента ние предлагаме тази информация в електронен вариант.

Никола Вандов – известен театровед и библиограф години наред прави своите проучвания за различните театри при нас. Благодарение на нашата информация и неговия труд бяха издадени летописите: 70 години Столичен куклен театър: 1946 – 2016; Летопис (1918 – 2018) на Драматичен театър „Стефан Киров“ – Сливен; Театър 199 „Валентин Стойчев“: Летопис (юни 1965 – май 2015); Младежки театър Николай Бинев: Летопис (януари 1945 – декември 2014); Театрална работилница Сфумато (1989 – 2009). В момента се правят справки и се подготвя летопис на Драматичен театър „Никола Вапцаров“ – Благоевград.

За известен период библиотеката се ползваше само от студенти и преподаватели, но в последните няколко години отворихме врати и за външни читатели, като им предлагаме възможност да правят справки и четат необходимата им литература на място. Издават им се годишни читателски карти и могат да разполагат с всички фондове и колекции. Интересът става все по-голям, защото колекциите ни са основа за всякакви изследователски и научни публикации и трудове и привличат все повече външни за нашата библиотека читатели.

Изминалата година беше наситена с много събития извън обичайните за нашата академия. Среща-разговор с Димитър Маринов, Доктор хонорис кауза – Ян Еглерт, представяне на книгите на Георги Мамалев, Катето Евро и Христо Мутафчиев, както и дарения от наши преподаватели.

През 2018 г. Академична библиотека и архив в сътрудничество с Чешкия център в София, организира среща-разговор с Йохана Шварцова – куратор в чешкия Национален филмов архив и известен режисьор. Госпожа Шварцова се срещна с преподаватели и студенти за обмяна на опит и разговор за филмовата творба през 60-те години в Чехия и България. Събитието беше отразено в медийното пространство и се проведе при голям интерес.

Чрез Иво Желев – бивш възпитаник на Академията, получихме дарение от филми, закупени с част от реализираните приходи от проведения фестивал на българското кино в Париж. Цел на фестивала е чрез различни кино събития да се събират финансови средства, които да спомогнат за възстановяване на изоставени кинозали в България. Една от крачките в тази посока е дарението, което да има достъпност чрез нашата библиотека и да задълбочи интереса на студентите в тази посока.

Вече пета поредна година нашата библиотека участва в ежегодния 36-часов Театрален и кино маратон. Тази година създадохме публично събитие във Фейсбук страницата ни, за да може информацията да достигне до повече любители на киното и театъра. Бяхме изумени от желанието на хората да посетят нашата библиотека, да се запознаят с нейните съкровища и да усетят духа на мястото. Обособихме изложбен кът, който е дело на студента по Сценография Георги Бърдаров. Тези маратони, организирани от Студентския съвет, се популяризират и по медиите, което прави събитието достъпно за повече хора. Това увеличава и външните ни читатели.

И така и при нас както при театралните награди Икар и Аскеер има номинации и награди. През 2018 г. бяхме номинирани в Категория „Библиотека на годината 2017“ към Годишните библиотечни награди на ББИА. През 2018 г. екипът ни беше удостоен с „Грамота за успешно партньорство и сътрудничество за повишаване и подобряване на качеството и ефективността

на образованието в областта на библиотечно-информационните науки“ от катедра „Библиотечнознание, научна информация и културна политика“ към Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Същата година получихме „Сертификат за принос – за споделения опит и знания в практическото обучение на студентите от катедра „Библиотечен мениджмънт“, издаден от катедрата към Университета по библиотечнознание и информационни технологии.

Професионално обслужване, адекватни отговори на всякакви информационни въпроси и потребности, приятелско отношение, създаване на домашен уют и атрактивна среда, място за творчески срещи и провеждане на различни мероприятия и часове. Това е постигнатият резултат от нашата работа!

А споделената обич е вълнуващата част от нашата работа, както и познанството и приятелството ни с прекрасни и талантиливи млади хора, бъдещи театрални и филмови звезди. Няма нищо по-приятно когато си някъде на улицата и те разпознае някой бивш читател, който толкова да ти се зарадва, че да те запрегръща и разцелува на улицата. А нашите читатели са навсякъде – на сцените, по екраните, на улицата, в моловете и заведенията в страната и в чужбина. Радостта, която изпитваме при тези срещи е взаимна и удовлетворяваща.

Приключението „четене“ в библиотеката или библиотеката като приключение

Жечка Кираджиева

Детски и средношколски комплекс на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна е творческо пространство и атрактивно място с активно отношение към книгите и литературата. То е и място, което направихме по един забавен начин и основа за приключение.

В условията на многото източници на познание днес, когато чуеш: *Какво правите вие там сред книгите, в библиотеката, че децата не спират да говорят за вас?* – изпитваш професионална гордост и удовлетворение. Това са думи на г-жа Ганка Митева, преподавател от основно училище „Йордан Йовков“, чиито ученици са активни читатели, за тях книгата е приятел и те заявяват категорично: *Аз съм в детската библиотека на Варна и обичам да чета!*

И другият полюс – *Мразя да чета!* – думи на ученик, който дойде наскоро в библиотеката, каза го, повтори го многократно и другите тийнейджъри, които бяха с него – също.

Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ е отворила широко врати – за всички. Ние, библиотекарите, които работим с деца, повече се срещаме с четящите, с тези, които обичат и търсят книгата, желаят да се подготвят добре за училище, да са информирани, но тази категоричност *Мразя да чета!* шокира и обърква. Виждаш как пред теб израства стена! Как се разбиват стени? Трудно..., почти невъзможно, но понякога има надежда.

Поколението на XXI век са деца, закърмени и отраснали в дигитална епоха – електронните устройства са естествена комуникация, чието ползване започва от най-ранна възраст, те са пред игровите конзоли и много често липсват игрите и приключенията с приятели в реално време. Как превърнахме библиотеката в приключение за варненчетата, как промотирахме отново образа на Детски и средношколски комплекс като атрактивно място с активно отношение към книгите и литературата?

За да променим обичайната детска среда, пълна с виртуални приключения, в началото на пролетната ваканция решихме да изкушим читателите си да се включат в новата литературна игра-предизвикателство „Търсачи на съкровища в библиотеката: Играй! Помисли! Отганти!“ Проектът стартира на 2 април – една обичана от децата дата и се превърна и в предизвикателство не само за участниците, а и за екипа библиотекарите, защото в последвалото литературно приключение всеки бе със своята роля и отговорности. Използвахме игровия подход, като книгите бяха отправната точка, включваща обмяна на идеи и избори. На всички желаещи да играят бе дадена възможността да сформират отбори, да следват указанията за играта, да са в постоянна комуникация помежду си и с библиотечните специалисти. Получи се един различен израз на запознаване с Детски и средношколски комплекс и забавен начин да се научат много нови неща за книгите и библиотеката.

В основата на играта – щом има съкровища, трябва да има карта на съкровищата, като отговорите се крият някъде... между книгите в Детски и средношколски комплекс. Картата е със задачи и указания – те са ориентирът, който трябва да се следва до успешния финал – да се намерят отговорите на всички въпроси. Нашата „Карта на съкровищата“ включва общо 18 въпроса, свързани с детските автори и техните произведения, с изображения, които трябва да бъдат намерени и описани, с търсенето в каталози и картотеки. Трябва да има и „търсачи на съкровища“ – всеки посетител на библиотеката, дори и да не е читател, по желание може да

участва. Той получава на входа на Детски и средношколски комплекс указания за играта, картата и има точно определено време, за да открие отговорите на въпросите. Участниците могат да играят самостоятелно или разделени на отбори, като печели отборът, отговорил вярно на всички въпроси. И накрая жокери или помощ в търсенето... Всички имат право на два жокера, поискани от библиотечните специалисти. След изтичане на времето библиотекарите проверяват как са се справили участниците с предизвикателството и обявяват резултатите.

Концентрацията върху картата на съкровищата провокира интереса у децата и задаването на въпроси, много от които нямащи нищо общо с видяното. Точно те премахнаха и малкото останали прегради – от непознатото, деца-възрастни, ще успее ли или не, общуването с другите... Въоръжени с желание и много знания, всеки участник грабна своята карта и започна търсенето – разгръщаха се страници, коментираха се автори, аотираха се „по детски“ посочените произведения... Децата трябваше да са много наблюдателни, за да не изпуснат някой надпис, който можеше да се окаже ключът към следващия отговор. Някои се затрудняваха с намирането на „съкровищата“, но до последно се опитваха да ги открият, без да се налага да използват своите жокери. Любопитните погледи на децата оглеждаха навсякъде, но дори и нещо да им беше убягнало, те с голямо желание и спортен хъс бързаха да го намерят и да го впишат в картата, за да приключат първи.

Залите на библиотеката бяха изпълнени с много смях, суматоха и приятни емоции. Еуфория, вълнение, усмивки по лицата – всички приключваха играта и чакаха да бъдат обявени ре-

зултатите. Покрай участието на смелите малки играчи с ентусиазъм се включиха и много учители и родители – всичко това се оказа супер преживяване и за тях. Деца и възрастни свободно дискутираха и коментираха въпросите, които най-много са ги затруднили, къде е трябвало да използват помощ от библиотекар или жокер.

И като всяка нова инициатива, ориентирана към децата, искахме да имаме обратна връзка от тях. Изготвихме кратка анкета – само седем въпроса, защото след въодушевлението от спечелена игра да отговаряш на много въпроси е скучна работа. Анкетата бе анонимна и по желание. Част от въпросите бяха: каква оценка дават на играта, степен на трудност, кой от въпросите ги е затруднил най-много, биха ли участвали пак и какво биха ни препоръчали, с което да се съобразим и което да включим при изготвянето на следващите карти за следващите приключенски епизоди.

Играта „Търсачи на съкровища“ се оказа супер преживяване. Освен намерените бисерчета – книгите, децата научиха повече за блога на Детски и средношколски комплекс, за електронните карти, за самостоятелното заемане и връщане на книги, за театралните и приказни срещи в Стаята на приказките и много други възможности, които предлагаме на децата на Варна.

Но дали всички бяха така въодушевени? Организирахме заедно с подкрепата на фондация да ни посетят група тийнейджъри със СОП. Отхвърлянето и негативизмът сред тези деца се проявява веднага. Езикът на тялото бе категоричен и всеки опит за комуникация завършваше с „Мразя да чета“, с ръце в джобовете и демонстративно обръщане на гръб. Как се печели доверие? Оказа се, че когато то липсва, интернет става важен и понякога единствен източник на информация. Опитахме да провокираме любопитството им, дадохме им право на избор, да определят те какво да четем, предложихме им играта на съкровища и бяхме убедени, че ще приемат...

– *Дай ни топка и футболно игрище и можем да се разберем* – бяха думите на едно от децата... Упорствахме да разгледат картата с въпроси и загадки, заявихме им, че ще е като състезание... Някой я взе, и след като се зачете – възкликна учудено. – *Тук пише за Неделчо Богданов!* Групата зашумя! Ледът се пропука! Ние – библиотекарите все едно чухме: *Сезам, отвори се!*

Следва промяната! Езикът на улицата от анимациите и комиксите „Българ“ на Неделчо Богданов бяха много добре познати на групата, но не и фактът, че има и книги. Раздахме ги, разказахме на децата за автора, а те ни разказаха за филмите, които са гледали... И лека полека почти всички взеха картите с въпроси, взеха жокерите си, започнаха да четат и да търсят отговорите. Заедно с представителите от фондацията ние бяхме до тях, разговаряхме, насочвахме, подсказвахме – много подсказвахме, но не това е важно, а фактът, че общувахме, спечелихме доверието им и разделени на отбори успешно стигнахме до края.

Това бе среща, която дълго ще помним. В израстването си всяко дете изпитва потребност да се чувства специално, център на внимание и този ден ние отдадохме това внимание и специално отношение към тези ученици. Бяхме честни и открити с тях. Инстинктивното отдръпване и емоционалната реакция на напрежение сред групата в началото на срещата се замени с учтивост и желание за контакт и общуване. Успяхме да покажем, че библиотеката днес е синоним на информация, приятелства, творческа изява, срещи, релакс. Това е едно от местата, където младите хора могат да останат относително анонимни и да получат правилната информация и подкрепа.

Накрая си пожелахме да се видим отново, но дори и да не се случи, факт е, че тези ученици вече знаят къде е библиотеката и бяха в библиотеката. И каквото и да им поднесе животът

в бъдеще, те ще знаят къде могат да получат информация и напътствия или протегната приятелска ръка.

Светът през детските очи е едно прекрасно място, в което могат ежедневно да се случват супер странни неща – особено ако си дете или пък тийнейджър... Днес те – децата и тийнейджърите подражават на известните, фенове са на популярни личности – актьори, певци, автори на любимите им книги, фенове са на литературни герои. Детски и средношколски комплекс на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ също има своите малки фенове – това са четящите варненчета, бъдещето на Варна.

Тотка Станчева

Тенденцията все повече да се говори за детското четене напоследък безспорно е положителна. Още по-положителна е тенденцията, че освен да се говори за детското четене, започват да се организират акции, проекти, събития, насочени към неговото насърчаване. Аргументите са много и основателни. Четенето стимулира мисълта, намалява стреса. То е източник на познания. Обогаत्या речника на детето. Подобрява аналитичното мислене и развива способностите за писане. Четенето води до по-добра концентрация и стимулира мисълта. Четейки, децата си задават въпроси и търсят техните отговори. Не на последно място четенето е едно безплатно и забавно удоволствие.

За насърчаването на детското четене водеща роля имат родителите, учителите и библиотекарите. Те поотделно и заедно трябва да изграждат у детето любов към книгите и четенето, да разширяват детските интереси и познания. Ключът към насърчаването на четенето при децата е предоставянето на правото те сами да изберат книгите, които да четат.

Приоритетите на Детския отдел на библиотеката при НЧ „Наука – 1870“ – Троян в този процес са предоставяне на книги и информация; организиране на библиотечни уроци, забавления, тематични изложби и витрини; представяне на книги и срещи с автори; организиране на читателски щафети; безплатно ползване на компютри и интернет. Работата по насърчаване на детското четене следва да се върши съвместно с училищата, детските градини и други организации на децата.

Инициативите, които предприема библиотеката при НЧ „Наука – 1870“ – Троян за насърчаване на детското четене са две към настоящия момент, като едната породи втората. Вече 17 години нашето читалище и в частност библиотеката е организатор на проявата „Дни на талантите и интересите“, която се провежда ежегодно през пролетта. Насочена е към широк възрастов диапазон – деца от предучилищна и училищна възраст.

„Дни на талантите и интересите“ включва следните инициативи: „Изобразително изкуство“, „Четене“, „Художествено слово“, „Лично авторско творчество“, „Танцово изкуство“, „Драматизация“, „Вокално изпълнение“, „Инструментално изпълнение“, „Мултимедийна презентация“. Освен това организираме и няколко изложби с участието на децата – „Домашни любимци“, „Колекции и хобита“, „Кулинарни произведения“. Финалът е проявата „Карнавален костюм“. Всяка година слоганът е различен:

- „Да творим добро“ (2016);
- „Чета и знам, мога и творя“ (2017);
- „Децата на Троян, град на 150 години – деца на Европа“ (2018);
- „С България в сърцето“ (2019).

От първата проява през 2002 г. до 2015 г. изявиите в „Дни на талантите и интересите“ имат конкурсен характер. Във всяка проява жури оценява представянето на участниците и те се класират на първо, второ и трето място със съответните награди. От 2016 г. по обективни и субективни причини „Дни на талантите и интересите“ се провеждат под формата на фестивал. Всички участници получават грамоти и сувенири. Интересът от страна на децата е голям. Броят на участниците през годините варира от 300 до 650 деца.

Проявите „Четене“, „Художествено слово“ и „Лично авторско творчество“ са пряко насочени към провокиране на интерес към книгите и библиотеката и стимулиране на детското четене. В „Четене“ и „Художествено слово“ всеки участник сам избира произведението, което да представи пред останалите. Личното авторско творчество е желателно да бъде съобразено със слога на проявата, но не е задължително. По-съществено е да се стимулира творческото мислене и писане у децата, както и неговото представяне пред публика. Авторските творби обикновено се публикуват на страниците на местния периодичен печат и в интернет.

От трите прояви, свързани с книгите и литературата, най-многобройни са участниците в „Четене“ – около 40 – 50 на брой. Това налага ограничение във времето за четене до 5 минути. Нашите наблюдения сочат, че почти всички участници имат желание да четат по-дълго и, ако е възможно, цялото произведение. В рамките на „Дни на талантите и интересите“ не е възможна подобна по времетраене проява. Това ни подсказва идеята за другата ни инициатива – „Лятно четене в Детския отдел на библиотеката“.

Лятното четене се организира през лятната ваканция, в месеците юни и юли. Провежда се два пъти седмично – във вторник и четвъртък от 14.00 часа, като финалът може да продължи до края на работното време на библиотеката. Четенето във вторник е тематично, а в четвъртък няма ограничения. Всеки читател може да чете произведение по свой избор, което да си донесе от вкъщи или да си избере от фонда на Детския отдел.

Темите в първата година на Лятното четене бяха съобразени с годишнини на детски писатели. Четенето във вторник започва с кратка беседа на библиотекаря за живота и творчеството на автора. Следва щафетно четене на негови произведения. На финала децата имат възможност да нарисуват герой или случка от произведенията на автора. Темите през 2017 г. бяха:

- „Писателката, която не ни дава да пораснем“, посветена на 110 г. от рождението на Астрид Линдгрен;
- „Вълшебният свят на Ангел Каралийчев“, посветена на 45 г. от смъртта на автора;
- „Мечо Пух“ – вдъхновяваща история на приятелството“ по повод на 135 г. от рождението на Алън Милн;
- „Възхвала на детството и природата – стиховете на Асен Разцветников“ по повод на 125 г. от рождението на автора;

- „Ерих Кестнер и неговият роман „Малкият мъж и малката мис““ по повод на 50 г. от издаването на романа;
- „Елин Пелин и „Ян Бибиян““, посветена на 140 г. от рождението на автора;
- „Джани Родари – любим писател на децата“;
- „Константин Константинов – разказвачът на приказки“, във връзка с 90 г. от рождението на автора.

При подбора на автори се съобразихме както с това да са включени в препоръчаните от училище книги за четене през ваканцията, така и с определени годишнини. По този начин се стремим да запознаем децата-читатели не само с произведенията на даден автор, но и с неговата биография – нещо, което остава встрани в училищното изучаване на литературата. Стремим се да внасяме елементи на изненада и разнообразие като каним интересни личности да четат заедно с децата или им поднасяме различни изненади.

Лятното четене в четвъртък, както споменах, е по избор на самите читатели. По този начин им даваме възможност сами да изберат какво да прочетат и споделят с останалите участници в четенето. Възможността да нарисуват герой или случка остава и в тези дни. Също така им предлагаме върху лист да напишат своите впечатления от прочетените произведения и тези листи в края на проявата подвързваме в своеобразен читателски дневник на Детския отдел от лятното четене.

През следващата, 2018 г., четенето във вторник беше посветено не на определен автор и неговите произведения, а на определена тема. Първата тема беше „Тайните на библиотеката“ с презентация „Нестандартните библиотеки“, с която представихме на читателите ни различни нетрадиционни начини, по които книгите достигат до своите читатели по света. Показахме им: пътуваща библиотека от две магарета (Колумбия), камилска библиотека (Кения), библиотека в парка Левински (Израел), плажна библиотека (България), преносими читални, книжния танк на Раул Лемесоф, библиокамиончето на Антонио ла Кава (Италия), библиотека в автобуса на Антонио Ферейра (Бразилия), плаващата библиотека на Сара Питърс (САЩ), библиотеки в червените телефонни кабинки на Лондон, библиотека трамвай, библиотека без хартиени книги...

Темата „Моята древна родина“ също имаше презентация, показваща исторически места и факти, свързани с хилядолетната ни история: пещерата „Магурата“, съкровищата от Вълчитрън, Рогозен и Панагюрище, дворецът в Перперикон, тракийската гробница при Казанлък, Филипополис – един от шестте най-стари градове в света и най-стария по непрекъснатост на обитаването град в Европа, Мадарският конник, надписът на хан Омуртаг, Плиска, Преслав, „Дворът на кирилицата“, Царевец... Участниците в четенето прочетоха информация за други забележителни исторически места в България.

Третата тема „Троян – градът, с който се гордее“, беше посветена на една забележителна годишнина на нашия град – 150 години от обявяването на Троян за град. Специални гости на тази среща бяха г-жа Мария Църовска – преподавател по български език и литература и по психология в СУ „Васил Левски“ и г-ца Тереза Георгиева – експерт в Информационно-културен център на Община Троян. Те четяха на участниците в срещата текстове от троянски автори, свързани с историята на родния град.

Чрез „Спомени и очерки из българските революционни движения“ на Минко Ив. Марковски читателите се пренесоха десетилетия назад във времето и се запознаха с факти и събития относно обявяването на Троян за град, посещенията на Дякона Левски в Троян и основаването на Троянския революционен комитет. „Поглед към три войни“ на Димитър Гимиджийски разкри пред младата аудитория атмосферата на родния град преди повече от 100 години. Заедно с автора те закрачиха по троянските улици, огледаха къщите, надникнаха в дюкяните...

Текстовете на Ганко Цанов – краевед, уредник в Музея на занаятите в нашия град и патриот, до болка влюбен в Троян, Балкана и балканджиите, емоционален творец, създал най-поетичните текстове за Троян и неговите хора, разкриха един друг поглед към родния край пред читателите ни. Визуално темата беше обогатена с мултимедиен филм „Троян преди сто години“. По инициатива на децата-читатели бяха прочетени и други текстове от други троянски автори.

За настоящата година отново сме разработили програма за лятното четене в Детския отдел на библиотеката. Първата ни тема е „Древни библиотеки, изчезнали безследно...“. Подготвили сме презентация, разкриваща съдбата на библиотеката на Ашурбанипал в Ниневия, библиотеката на Аристотел, Александрийската библиотека, библиотеката на Пергам, императорската библиотека в Константинопол, библиотеките на маите, библиотеката Ханлин.

Втората тема е „Нарисувай ми овца“ с презентация на книгата „Малкият принц“ от Антоан дьо Сент-Екзюпери. Заедно ще помъдруваме върху посланията, заключени в нея. Третото тематично занимание сме озаглавили „Реши въпросник“ – едно различно занимание, в което предлагаме читателите да решат въпросник за съдържанието на любими детски книги: „Мечо Пух“ на Алън Милн, „Патиланци“ на Ран Босилек, „Пипи Дългото чорапче“ на Астрид Линдгрен и „Ян Бибиян“ на Елин Пелин.

Задавайки тема за лятното четене, а не автор и неговите художествени произведения, целим да разкрием пред читателите богатството на библиотечния фонд, да насочим тяхното внимание и към литература, различна от приказките и другите жанрове художествена литература, а именно – научна и научно-популярна литература.

Провеждайки инициативата „Лятно четене в Детския отдел“ вече няколко години, нашите наблюдения са, че интересът на децата към библиотеката и книгите се засилва. Посещенията са все по-многобройни. Не са малко участниците, които не пропускат събиране за четене в Детския отдел. Завързват се нови познанства и приятелства между деца от различни учебни заведения. Последното не е маловажно за нас, тъй като макар и малък по население, нашият град е един от най-дългите по територия в страната – 14 км от единия до другия му край.

Реализирането на тези наши инициативи е в партньорство с Община Троян, Центъра за подкрепа за личностно развитие, училищата и детските градини в общината. Партньорството на общината се изразява във финансиране на част от дейностите по проекта „Дни на талантите и интересите“. През 2018 г. реализирането на инициативата стана по проект на Община Троян в партньорство с НЧ „Наука – 1870 г.“ по грантова схема „Подкрепа на инициативи на общините, свързани с регионалното измерение на Българското председателство на Съвета на ЕС 2018“ на Национално сдружение на общините в Република България.

„Дни на талантите и интересите“ и „Лятно четене в Детския отдел на библиотеката“ са два устойчиви във времето и с положителен резултат проекта. Младите жители на община Троян ги очакват с нетърпение всяка година и броят на участниците в тях расте. С тези проекти провокираме интереса на децата към четенето, книгите и библиотеката. Тя се превръща за тях в ново и желано място не само за срещи с интересни книги, но и място за социални контакти извън дома и училището.

ИНОВАТИВНИ БИБЛИОТЕЧНИ ПРАКТИКИ. УСТОЙЧИВИ БИБЛИОТЕЧНИ ПАРТНЬОРСТВА И ПРОЕКТИ

Ден на читателя във Варненската библиотека

Даниела Канева, Деница Чолакова

За нас, библиотекарите, библиотеката днес е призвана да бъде възможно най-отвореното публично пространство за културен живот и образование – пространство за лична свобода и духовен уют. Обърната към читателите, библиотеката съществува за хората и без тях не би имала смисъл. Тази идея ние, библиотекарите, безусловно споделяме. Но по-важно е как читателите да осъзнаят и почувстват подкрепата на библиотеката – лично и индивидуално.

Затова библиотеката е необходимо да персонализира услугите и да е партньор на съвременния потребител на библиотечни услуги. Библиотеките не могат да си позволят да „изпуснат“ темпото на живота, защото нашите читатели са добре ориентирани и ценят времето си. Чудесни са възможностите, които съвременните технологии дават за „бърз“, „лесен“, „отдалечен“, „неограничен“, „онлайн“ и други формулировки за достъп до информация. Наред с необходимостта от интегриране на високотехнологичните възможности, дигитализация и други модерни перспективи в библиотечната дейност, твърдим, че не по-малко важно е библиотеката да запази традицията си да бъде място за реални срещи и събития за хората.

Според проведено изследване на читателската аудитория на РБ „Пенчо Славейков“ – Варна през 2018 г. се оказа, че най-високият дял се пада на потребителите ни в активна възраст. За тях връзката с библиотеката е възможна само, ако не нарушава ритъма на динамичното им ежедневие. За тези читатели са и новите технологични възможности – библиотеката е в джоба им с електронната читателска карта на смартфона им; услугата самостоятелно заемане/връщане на заетите книги; опциите за електронна заявка за книги/периодични издания, които да са предварително подготвени за ползване в удобно време...

Модерната библиотека не диктува условия, тя позволява да бъде „вписана“ в съгъстения график на активния човек и това я прави партньор. На 21 март 2019 г. най-старият културен институт във Варна – Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – отбеляза своята 136-а годишнина. По повод „рождения си ден“ библиотеката представи новата си електронна услуга *Моята библиотека*.

Модулът *Моята библиотека* предоставя на читателя самостоятелен достъп до електронния читателски картон с възможност читателят да актуализира сам лична информация за контакт, да следи списъка от заети книги и да ги презаписва. *Моята библиотека* включва и електронни услуги, които библиотеката вече предлага от доста време – през профила си читателят има достъп до електронните ресурси на библиотеката:

- електронен каталог на книги и периодични издания;
- Варненска дигитална библиотека;
- онлайн услуги;
- е-заявка за книги и периодични издания;
- е-заявка за библиографска справка.

За да усеща читателят библиотеката като свое пространство е важно той да може да определя удобното за него време и място. Така връзката с „неговата библиотека“ може да бъде непрекъсната = при поискване от негова страна.

Защо всъщност решихме да се развиваме в посока самостоятелно обслужване на читателите? Защото услугите работят далеч не само в полза на спестеното време на читатели и библиотекари. Да, за библиотекарите се освобождава време от рутинна механична дейност – като го пренасочва към по-съдържателната в професионално отношение заетост – да консултира, да ориентира информационно читателя, да организира услугите в библиотеката, да променя средата от институционална към среда за жив контакт и общуване.

За читателите ползите се оказват строго индивидуални: за по-възрастните читатели, които в началото се притесняваха – дава възможност за реабилитация на самочувствието чрез „справянето“ с компютрите; за хората в активна възраст – дава възможност да ползват библиотеката със свое темпо; за младия човек – библиотеката изненадва с неподозирани възможности. А самата библиотека, колкото по-добре функционира, толкова по-огромна полза носи, тъй като това е институцията, която формира и възпитава без забрани, институция, която възпитава изискващи граждани с осъзнати права и задължения.

Разказваме за търсенето на пътища за библиотеката в дигиталното време. Тя съчетава дигиталната среда на информацията с живия контакт – емоция от общуването библиотекар – читател. Библиотеките непрекъснато се променят, за да бъдат адекватни на нуждите и желанията на потребителите си. Повечето от тези промени се случват вътре в сградите – от оборудването с най-съвременна техника до осигуряване на възможности за самообслужване и обновени пространства. Да бъдем във времето с читателите си, с техните изисквания – това е безалтернативен път за съвременната библиотека. Основната дейност на библиотеката е поддържането на комуникационен канал в общността. Комуникационен канал не само в линейните измерения на времето – на минало и бъдеще, на предци и потомци, в амплитудите на интелектуални постижения...

Но библиотеката за нашите читатели е и емоция – новите технологии позволяват библиотекарят да бъде повече събеседник относно книгите. На 22 март библиотеката организира за своите читатели „ден с изненади“, наречен Деня на читателя по повод рождения ден на Варненската библиотека.

Какво се случва? Читателите са посрещани на влизане в библиотеката с празнична украса и цветя, черпени с бонбони и поздравявани с празника на библиотеката. Предлаган им е стикер АЗ СЪМ ЧИТАТЕЛ, който всички с гордост веднага залепят. В Заемната са организирани ненатрапчиви изненади-игри, в които посетителите с удоволствие се включват – закачки за добро настроение:

- портрет с книга;
- табло с цветни стикери, на което читателите да обменят информация задочно помежду си относно харесани книги и автори;
- флипчарт за споделяне на идеи, мнения и предложения за библиотеката и библиотекарите;
- викторина с въпроси за историята на Варна с награда – изданието на библиотеката „Споменът през поколенията и времето...“;
- „Червен телефон“, който звъни на необичайно място и вдигналият го читател получава бонус безплатен абонамент;
- книжни предизвикателства и др.

И внезапно библиотекарите получават най-голямата и приятна изненада за себе си – охотно споделена благодарност от страна на читателите за това, че библиотеката става все по-уютна с дребни, но насладващи се детайли като интериорно освежаване; като цветната визуална маркировка по пода и стелажите; часовник от книги, които се актуализират тематично; меки кресла за четене; стенен монитор с информация за нови книги и събития в библиотеката; нов кът за нови книги и, разбира се, нови книги...

Читателите отказват да се възползват от бонуса да заемат за дома по 7 вместо по 5 книги, защото признават, че предпочитат да идват по-често, *защото всеки път като дойдат има изненада*, а и *защото няма нужда да се презапасяват с нови книги, т.к. библиотекарите им се обаждат и запазват търсените от тях книги, които други четат в момента...*, благодарни

са на библиотекарите, че правят посещението в библиотеката *желано и приятно*. Дори и *читателите с чепат характер*. Проявихме внимание и получихме отклик веднага.

Всъщност наистина кои са днес публичните пространства, в които човек може да забави темпо, да усети душевен комфорт, да срещне добронамереност, да общува в нормите на доброто възпитание, да получи обещание и услуга без уловка и ситен шрифт, да почувства уважение съвсем безплатно, някой да се старае да му угоди, *защото това му била работата...?!*

Читателите бяха предизвикани да споделят неочакваното за тях – човешко пространство в технологичното ни време. И ние разбрахме, че и хората приели да станат читатели на библиотеката, наистина чувствуват библиотеката като социално пространство за лична свобода и духовен уют.

Читателите очакват библиотеката да следва световни стандарти – разширяването на технологичните услуги е очаквано от тях по подразбиране, а реалното пространство за срещи, събития и човешко общуване е търсено и желано. За нас остава да следим за баланса в този процес.

Мария Гуленова

Въведение

Живеем във време, в което технологиите се развиват почти със скоростта на светлината. Сред тях са виртуалната и добавената реалност, които намират широко приложение в обучението, транспорта, строителството, медицината, производството, търговията, услугите, сигурността и отбраната...

*Виртуалната и добавената реалност ще имат безпрецедентно влияние върху начина, по който правим бизнес и начина, по който живеем. Виртуалната реалност може да доведе до цяла нова парадигма на взаимодействието между човек и машина, особено ако е съчетано с най-новите открития на изкуствения интелект и изследванията на мозъка.*¹

Виртуална и добавена реалност – определение

Приема се, че терминът виртуална реалност е въведен от Джейрѝн Ланиър (Jaron Lanier) в началото на 80-те години на миналия век. Произходът на виртуален се извежда от латинската дума *virtus* „годност“ и се превежда като „възможен“.

Виртуалната реалност (VR, Virtual reality) е компютърно генерирана симулация на триизмерна среда, която може да представя обективната физическа действителност (например при симулация на тренировка на пилоти на самолети) или въображаеми светове (например при някои компютърни игри).² В тясното си (и изходно) значение виртуалната реалност е технология, която позволява на потребителя едновременно да наблюдава и да си взаимодейства активно и целенасочено със симулираната среда така, както си взаимодейства с натурната реалност.

Илюзията за реалност се свързва преди всичко със зрителното възприемане на триизмерното изображение, с т.нар. стереоскопичен ефект или усещане за потапяне във виртуалната среда. Създадените от компютърните устройства и комуникационни технологии изображения се проектират на компютърния екран или на големи кино екрани във формат 2D и 3D. Интеракцията може да се съпътства от допълнителна сензорна информация – най-често за звук и по-рядко за допир, мирис, дори вкус и се осъществява чрез различни устройства: клавиатура и мишка, стереоскопични очила, ръкавици (data gloves), шлемове и др., които дават възможност на възприемащия субект да се интегрира в симулираната среда не само мисловно, но и физически.

Във виртуалната реалност всеки един потребител може да се представи и/или участва чрез създаден от самия него триизмерен образ – т.нар. аватар, който може да представлява картинка, фотография, анимирано или статично изображение. Думата аватар произхожда от санскрит и в индуизма означава „въплъщение на божество“ в човек или животно. Като поня-

¹ Габриел, Мария. Цифровизирането на библиотечните ресурси ще позволи бърз достъп до културното ни наследство [онлайн]. – В: Епицентър, 9 ноември 2019. Достъпно на: <http://epicenter.bg/article/Gabriel-Tsifrovizirane-na-bibliotechnite-resursi-shte-pozvoli-barz-dostap-do-kulturnoto-ni-nasledstvo/167786/2/0>

² Литературата в медийна среда: терминологичен он-лайн речник [онлайн]. Достъпно на: <https://litmedia.wordpress.com/речникови-статии/виртуална-реалност/>

тие, свързано с технологиите за виртуална реалност, аватар започва да се използва от 1985 г. В по-широк смисъл виртуалната реалност може да се разглежда като реалност, която е продукт на светогледа и ценностите, формиращи се в условията на съвременните информационни и комуникационни технологии.

Тясно свързан с „виртуалната реалност“ е терминът „добавена реалност“ (AR, Augmented Reality; синоними – „обогатена“, „разширена“). „Обогатената реалност“ е *наслаждане на компютърно-генерирани обекти върху реално обкръжаващата ни среда, което се постига посредством специален софтуер, инсталиран на смартфон, фаблет, таблет или очила от типа на Google Glass*.³

Добавената реалност, за разлика от своя предшественик – виртуалната реалност, наслажда използваната виртуална информация върху реални физически обекти. За целта са нужни три основни неща: устройство (като напр. смартфон, таблет, лаптоп, настолен компютър), екран, върху който ще се визуализира информацията и специален софтуер за добавена реалност, който използва маркери или геолокация, за да бъде получена желаната допълнителна информация. Маркерите разпознават изображението и от получените данни се решава от кои негови части ще се създаде виртуалният обект. За същата цел, методът на геолокацията отчита местоположението на потребителя и сведенията на целевия обект. Общото и при двата начина е фактът, че добавената реалност се формира в предварително определен контекст – потребителят вижда поисканата информация на точно определено място.⁴ *Важността на добавената реалност (AR) като мост между книгите и цифровите технологии, между картинните книги и нехудожественото съдържание е голяма крачка напред за детското книгоиздаване*.⁵

Смесената реалност (MR, Mixed Reality) се отличава със свързването на виртуални обекти с реални. Тази технология може да се използва в игри и в обучение.

Технологичният напредък във виртуалната реалност засилва интензитета на преживявания с пълно потапяне за зрители, които се гмуркат във виртуални светове, пълни със светлина, наситени цветове и въздействащи изображения. Тази симбиоза между виртуален и реален свят променя начина, по който виждаме и възприемаме нещата – добра основа за една от ключовите визуални тенденции на 2018.⁶

По време на демонстрацията на технологията „виртуална реалност“ на 15 декември 2014 г. в Икономическия университет – Варна се отбелязва, че *изживяването е невероятно и позволява адаптиране в различни сфери на бизнеса – тоест възможно е клиенти на агенции за недвижими имоти да извършват огледи виртуално*.⁷

Виртуалната и добавената реалност са обещаващи технологии, които могат да имат широк ефект върху много области, често несвързани с компютърните технологии. Една от тези области е културното наследство.

Виртуалната реалност и българските библиотеки

На 15 август 2016 г. Столична библиотека съобщава в уебсайта си, че е придобила първите си компютърни терминали за обществен достъп до информация и интернет (киоски) модел

³ Наръчник по иновационни образователни технологии [онлайн]. Достъпно на: digitalteachers.eu/eduguide/

⁴ Триизмерната технология в запазване на културното наследство – III част [онлайн]. Достъпно на: <http://www.museum-system.com/triizmernata-tehnologiq-zapazvane-kulturno-nasledstvo-3.html>

⁵ Кръстев, Александър. Пътят към Болоня: Добавена реалност и приложения за деца сред акцентите на Bologna Digital Media [онлайн]. Достъпно на: <https://azcheta.com/patyat-kam-bolonya-dobavena-realnost-i-prilozheniya-za-detsa-sred-aktsentite-na-bologna-digital-media/>

⁶ Визуалните тенденции [онлайн]. – В: Капитал, 30 декември 2017. Достъпно на: https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/klight/2017/12/30/3092554_vizualnite_tendencii/

⁷ Демонстрация на виртуална реалност за първи път в България [онлайн]. Достъпно на: <https://www.ue-varna.bg/article.aspx?id=17967>

KIOSK CR24, които ще дадат възможност за предоставяне на информация, съответстваща на интересите на посетителите в библиотеката. Те помагат за самостоятелно търсене на издание в библиотеката, интерактивна разходка през библиотеката, разглеждане на забележителности чрез виртуална реалност и предоставят още много възможности. Киоските са получени по програма БГ08 „Културно наследство и съвременни изкуства“ с програмен оператор Министерство на културата, съфинансира от Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.⁸

На 16 и 17 октомври 2017 г. в сградата на Европейския парламент в Брюксел е открита интерактивната изложба „Поколение код: родени в библиотеката“. Тя е организирана от програма „Публични библиотеки 2020“. Посетителите, сред които и представители на българските библиотеки, имат възможността да се телепортират в древна Гърция и да разговарят с Питагор, благодарение на Портала за време за виртуална реалност от Националната библиотека на Литва.⁹

На 14 декември 2017 г. Medianews.bg съобщава, че Регионалната библиотека „Гео Милев“ – Монтана предлага иновативни библиотечни услуги, сред които виртуални разходки до екзотични дестинации, които позволяват на читателите да изпитат „усещането“ да посетят Международната космическа станция, да извършат скок с парашут, да се повозят с увеселително влакче... *Освен това за организиранияте събития от библиотеката, вече някои от поканите, картичките, плакатите и други са с добавена реалност, която дава възможност на читателите да се зарадват на специално послание или допълнителна информация за събитието. За целта трябва да бъде изтеглено приложението ROAR и с него да се сканира плакат, покана или картичка, за да се види специалното съдържание. Когато читателите са в близост до библиотеката, приложението им напомня за интересни предстоящи събития.*¹⁰

В началото на месец февруари 2018 г. „Детска Телерик Академия“ стартира изцяло нови обучения по дигитални науки в София, Габрово, Враца и Разград. Във Враца домакин е Регионалната библиотека „Христо Ботев“ – Враца. Програмата е насочена към ученици от 4-и до 7-и клас. В рамките на курса учениците разбират какво стои зад най-новите технологии: роботика, изкуствен интелект, 3D принтери, виртуална реалност и други.¹¹

През месец април 2018 г. Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе съобщава, че вече разполага с очила за виртуална реалност с резолюция 4k. *Те представляват конструкция, която съдържа екран и са със собствен софтуер. Когато се сложат, се възпроизвежда желаното VR забавление. Виртуална реалност (VR), разглеждана като забавление, е свят, който се прожектира на екран, близо до очите. Очилата за виртуална реалност предизвикват емоциите и мечтите, поддържат желанието за проучване на нови светове. С тях могат да се правят виртуални разходки, по забавен начин да се усвоява учебно съдържание или да се играят игри. Първите желаещи вече се докоснаха до чудния свят на VR. Шестокласниците от ОУ „Иван Вазов“ първи се включиха в демонстрация и обучение.*¹² На 20 октомври 2018 г.

⁸ Нови киоски в Столична библиотека [онлайн]. Достъпно на: <https://www.libsofia.bg/page/posts/novi-kioskiv-stolichna-biblioteka-3597.php>

⁹ Българските библиотеки се включиха в интерактивната изложба „Поколение код: Родени в библиотеката“ в Европейския парламент (Брюксел) [онлайн]. Достъпно на: <https://www.glbulgaria.bg/bg/node/32105>

¹⁰ Иновативни услуги в Регионална библиотека „Гео Милев“ – Монтана [онлайн]. – В: Medianews.bg, 14 декември 2017. Достъпно на: <http://medianews.bg/bg/a/inovativni-uslugi-v-regionalna-biblioteka-geo-milev-gr-montana>

¹¹ Хлапета учат безплатно програмиране в библиотеката [онлайн]. Достъпно на: <https://www.kmeta.bg/hlapeta-uchat-bezplatno-programirane-v-bibliotekata>

¹² С очила за виртуална реалност разполага библиотеката [онлайн]. Достъпно на: <https://www.libruse.bg/view?name=C%20очила%20за%20виртуална%20реалност%20разполага%20библиотеката&news=473>

библиотеката организира демонстрация на очила за виртуална реалност, 3D скенер и 3D принтер за ученици от 7-и клас.¹³

На 19 и 26 юли 2018 г. в Детския отдел на Регионална библиотека „Петър Стъпов“ – Търговище в рамките на „Дигитална детска академия“ се провеждат обучения по LEGO роботика. С комплектите LEGO Mindstorms ентусиазираните читатели на Детския отдел активно се занимават с роботите, като разработват, програмират и тестват своите модели. Те споделят своето щастие казвайки, че конструирайки те учат, същевременно играят и се забавляват. Изненадите и забавленията в Детския отдел на библиотеката обаче не се ограничават до това. Децата се забавляват много и с очилата за виртуална реалност – осъществяват виртуална разходка в известен дворец, играят във виртуалния свят, гледат 3D филм. Въодушевени от виртуалната реалност малките читатели откриват, че *с очилата VR 3D възможностите са неограничени, а преживяванията – неповторими!*¹⁴

На 27 октомври 2018 г. в Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово е представен „Островът на съкровищата v.1.0.“ – куклен спектакъл със смесена и виртуална реалност, проект на „Малка Театрална Компания“ ООД, финансиран по програма „Култура“ на Община Габрово.¹⁵

Библиотеката в Бургас чрез 3D принтиране учи децата как да се грижат за природата,¹⁶ а библиотеката на Нов български университет предлага услугата „Разпечатване на триизмерни модели“.¹⁷

На 11 януари 2019 г. CityBuild.bg информира, че с помощта на мобилната технология „разширена реалност“ ще бъдат виртуално реставрирани липсващите стенописи в „Мултифункционална зала „Коста Фореv“ в Градска библиотека „Паисий Хилендарски“ – Асеновград с партньорството на Община Асеновград.¹⁸

Заклучение

Библиотеките днес преживяват своето възраждане и преосмислят своята мисия във време на невиджан информационен и технологичен прогрес... Библиотечно-информационните специалисти не само подобряват знанията и уменията, те изграждат мостове между поколенията, в това число като започват все по-активно да прилагат и новата технология – виртуална и добавена реалност, те изграждат връзки между тези, които имат и онези, които нямат.

По този начин *библиотеките се превръщат в игрално поле за хора от всички възрасти.*¹⁹

¹³ Демонстрация на очила за виртуална реалност, 3D скенер и 3D принтер за ученици от 7. клас от Регионална библиотека „Любен Каравелов“, град Русе [онлайн]. Достъпно на: <https://codeweek.eu/view/203268/demonstratsiya-v-regionalna-biblioteka-lyuben-karavelov-grad-ruse-ochila-za-virtualna-realnost-3d-skener-i-3d-printer-za-uchenitsi-ot-7-klas/>

¹⁴ Дигитална детска академия [онлайн]. Достъпно на: <http://libtg.info/page/posts/digitalna-detska-akademija-371.php/>

¹⁵ Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово – Календар [онлайн]. Достъпно на: [https://libgabrovo.com/page/bg-leftmenu/kalendar.php?\"Островът на съкровищата v.1.0.\"&month=10&year=2018&day=27&show=88&id=1730§ion_id=386&detail=1](https://libgabrovo.com/page/bg-leftmenu/kalendar.php?\)

¹⁶ Илиева, Александра. 3D принтиране и виртуална реалност оформят новото лице на библиотеките [онлайн]. – В: БНР, 7 ноември 2018. Достъпно на: <https://www.bnr.bg/sofia/post/101042040/3d-printirane-i-virtualna-realnost-oformat-novoto-lice-na-bibliotekite/>

¹⁷ Разпечатване на триизмерни модели в библиотеката на Нов български университет [онлайн]. Достъпно на: <https://news.nbu.bg/bg/in-the-media/razpechatvane-na-triizmerni-modeli-v-bibliotekata-na-nov-bylgarski-universitet!35866>

¹⁸ Обновиha Стаята на приказките в библиотека в Асеновград [онлайн]. Достъпно на: <http://citybuild.bg/news/obnoviha-staiata-prikazkite/38609>

¹⁹ Димитров, Стефан. Ева Паунова към участниците в националния форум: Библиотеките се превръщат в игрално поле за хора от всички възрасти [онлайн]. Достъпно на: <https://www.glbulgaria.bg/bg/node/29838/>

Регистърът на академичния състав като съвременна информационна система и ролята на научните библиотеки при поддържането му

Ваня Грашкина-Минчева

С измененията и допълненията в Закона за развитие на академичния състав в Република България¹ (ЗРАСРБ) на НАЦИД бе възложено поддържането на публичен регистър като електронна база данни, в който се вписват: 1. Лицата, придобили ОНС „доктор“ и/или научната степен „доктор на науките“ във висше училище или научна организация в България; 2. Защитените дисертационни трудове; 3. Хабилитираните лица в Република България; 4. Лицата, придобили научни степени в чужбина, признати по законоустановения ред. На центъра е възложено и:

- Поддържането на архив на защитените дисертационни трудове в електронен и печатен формат с публичен достъп.
- Поддържането на два списъка: Списък на съвременни български научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация и Национален референтен списък на съвременните български научни издания с научно рецензиране. Двата списъка имат пряко отношение към подлежащите на вписване минимални наукометрични показатели по отношение на статиите и студиите от списания и колективните томовете.

Целта на Регистъра е да представи всички хабилитирани лица, които покриват минималните национални изисквания за заеманите от тях академични длъжности и да служи като база за избор на членове на научни журита по конкурсни процедури в различните професионални направления. Регистърът е уеб базирана информационна система, която се попълва и функционира в реално време, с удобен за ползване интерфейс. Създадени са възможности за търсене по разнообразни критерии: по имена на лицата, по професионални направления, по организации и др. Още от началната страница е възможен прегледа на електронните профили на всички вписани лица и търсенето на информация за конкретен учен.

Реализацията на Регистъра започна в нормативно определения срок през ноември 2018 г., като в началото се проведе обучение за над 1000 оторизирани представители на висшите училища и научните организации. Обективността и точността на представяне на информацията са важни изисквания, имайки предвид целите, за които ще служи Регистърът.

За всеки учен се създава електронен профил, в който се вписват индивидуалните наукометрични показатели, отразяващи научните му резултати и/или резултатите и постиженията му в художествено-творческата или спортната дейност; индивидуалните показатели, които отразяват академичните му постижения в преподавателската дейност; промяната в заеманата академична длъжност, освобождаването му от академична длъжност и основанията за това.

¹ Държавен вестник, №30 от 3 април 2018 г.

Регистър на академичния състав и защитените дисертационни трудове

ХАБ: ТИПИРАНИ ГИДА С НАУКОМЕТРИЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ ВСИЧКИ ГИДА НА АКАД. ДЪЛЖНОСТИ И ПРИДОБИТИ НАУЧНИ СТЕПЕНИ

Име:

Христова Тонка Тонка

Организация:

Професионално направление:

Научна степен:

Дата на присъждане от: Дата на присъждане до: Дата на изработване от: Дата на изработване до:

Дата на дисертационния труд от: Дата на дисертационния труд до: Номер на дисертационния труд:

Брой наборни резултати: 2 Брой резултати: 25

Име	Научна степен	Академична длъжност
Христова Тонка Тонка	НС "доктор на науките" кандидат на изкуства	Професор - 2.2. Изкуства и изобразителност
Иван Тонка Христова	НС "Доктор"	Доцент - 2.2. Изкуства и изобразителност

Фиг. 1

Регистър на академичния състав и защитените дисертационни трудове

URL: <https://rds.nacid.bg/dissertation-preview/13763>

▼ НС "доктор на науките" - Българска академия на науките

Висша училище: Научна организация: Българска академия на науките

Научен институт: Институт за изследване на изкуствата

Научна степен: НС "доктор на науките"

Професионално направление: 8.1. Теория на изкуствата

Диплома № дата: 000143 / 05.06.2012

Тема на дисертационния труд: СОБУОНИ ЕВЛОГИИ, ОТКРИТИ В БЪЛГАРИЯ (ОЛОВНИ АМПУЛИ, ЕВКОПЪЛКОВИ И ИКОНИ 12-15 в.)

▼ Свързана информация

Място на съхранение: Научно-техническа и педагогическа библиотека

Анотация: Основната цел в настоящото изследване е представянето на една група оловни еволгии, открити в България, привидството на голяма част от които е създадено с ателиетата на Солун през 12-15 в. Разглежданата продукция от втория по големина град на византийската империя погледва интензивния поклоннически поток и пътищата към различни градове и крепости в Средновековна България. В този връзка идентифицираният материал предлага различни възможности за използване на данните относно местонамирането на селенията, открити при разкопки, постъпили като епохали в музейните депа или тези, станали собственост на частни колекционери. Изследваният материал създава конкретна представа за юработаната в Солун художествена продукция, заемаща междинно място сред творбите на представителното и масовото приложно изкуство, предназначена за поклонници от целия християнски свят. Наличието на известна схематичност в юработаната принайки от еволгите посочва, че в отделни случаи се срещаме с естични предмети, получили широка популярност. Някои от тези еволгии, попаднали на нови места, са използвани като модели, т.е. допълнително са тиражирани и разпространявани.

Общ обем на дисертационния труд (брой страници): 350

Дата на защита: 10.05.2012

Научен ръководител: Не се изисква

Председател на научно жури: проф. д.ик. Иванка Гергова

Библиография (брой заглавия): 1

Език на основния текст: Български

Рецензенти: чл. хор. проф. Елка Бакалова; проф. д.ик. Иванка Гергова; проф. д-р Елена Генова

Членове на научно жури: чл. хор. проф. Елка Бакалова; проф. дин Иван Биларски; проф. д-рн Стефан Смядаски; проф. д-р Елена Генова; доц. д.ик. Георги Гергов; доц. д-р Бисерка Пенкова

Група	Наукометричен показател	Брой точки
А	1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"	50.00
Б	2. Дисертационен труд за присъждане на научна степен "доктор на науките"	100.00
Г	7. Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор" или за присъждане на научна степен "доктор на науките"	75.00
Г	8. Статии и доклади, публикувани в специализирани издания в областта на изкуствата	10.00
Г	11. Студии, публикувани в специализирани издания в областта на изкуствата	30.00
Д	17. Цитирания в монографии и колективни томов с научно редактиране	350.00
Д	18. Цитирания или рецензии в неореферирани списания с научно редактиране	10.00
Общ брой точки (пресметнати автоматично)		525

Фиг. 2

Минималните национални изисквания за придобиване на научна степен и за заемане на академичните длъжности „главен асистент“, „доцент“ и „професор“ за всяко професионално направление включват група от 6 показателя (от „А“ до „Е“). За всеки показател има определен минимален брой точки, които ученият трябва да събере, за да покрие изискванията. Така например показател „В“ е за издадена монография, в показател „Г“ са видовете несамостоятелни публикации (статии, студии, глави от монографии), в показател „Д“ са цитиранията на публикации, в показател „Е“ са постиженията в преподавателската дейност, участието в проекти и други. За всяко от 9-те професионални направления² има специфични показатели, но важно е да отбележим общите и повтарящите се с библиографски характер, а именно: публикувани монографии в обем над 100 стр.; глави от колективни монографии; учебници и учебни помагала; статии и студии в реферирани и индексирани списания или в рецензирани научни списания и колективни томове; цитирания в монографии, колективни томове и научни списания, както и рецензии за публикациите на учения в колективни томове и научни списания. Включени са и специфични критерии с библиографски характер, като авторски патенти, диференцирано оценяване на публикациите по квартали на научните списания, в които са публикувани статиите по-специално за професионално направление 4. *Природни науки, математика и информатика*; в областта на изкуствата и др.п.

Ако трябва да бъде представен в синтезиран вид, индивидуалният електронен профил включва съвкупност от структурирана фактографска и библиографска информация за всяко лице на академична длъжност. Предвид характера на регистъра като първичен, фактографската информация се доказва със сканирани първични документи, като диплома за ОНС „доктор“, трудов договор или последен анекс към него, разделителни протоколи за авторство, удостоверения за издания под печат и др. Към индивидуалния профил се прикачва файл с пълния текст на защитената дисертация и файл с автореферата за защитилите след 3 април 2018 г.

Група	Научометричен показател	Брой точки
А	1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"	50.00
В	2. Хабитационен труд - монография	100.00
Г	4. Публикувана монография, която не е представена като основен хабитационен труд	200.00
Г	7. Статии и доклади, публикувани в реферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	130.00
Г	10. Публикувана глава от колективна монография	20.00
Д	12. Цитирания или рецензии в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация или в монографии и колективни томове	15.00
Д	13. Цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране	150.00

Фиг. 3

² ПМС № 125 от 24 юни 2002 г. за утвърждаване на класификатор на областите на висше образование и професионалните направления. Обн. ДВ. бр. 64 от 2 Юли 2002 г., изм. ДВ. бр. 106 от 5 Декември 2003 г., изм. ДВ. бр. 32 от 12 Април 2005 г., изм. ДВ. бр. 94 от 25 Ноември 2005 г.

Важно е да се отбележи, че за пръв път библиографската информация придобива съществено значение за определяне на индивидуалните постижения на всеки учен и за оценяването на научната му дейност. По всеки от показателите ученият трябва да има определен брой точки, за да докаже, че покрива съответните минимални национални изисквания. Недостатъчният брой точки по един показател не може да бъде компенсиран с излишък от точки по друг показател.

Нашият подход при създаването на регистъра бе да се спази принципът на еднократно въвеждане на информацията с цел многократното ѝ използване. Поради това бе извършено мигриране на информацията от поддържаната до април 2018 г. база данни „Академични длъжности и дисертации“, която съдържа фактографска информация за заеманите академични длъжности, както и библиографски данни за защитените дисертации. Създадена бе технологичната възможност да се използва въведената вече библиографска информация за публикациите на всеки учен в Регистъра за научната дейност, който също се поддържа от НАЦИД.

Следващата стъпка бе да се проучи доколко изискуемата библиографска информация за минималните национални изисквания може да бъде мигрирана от съществуващите „външни“ за центъра локални информационни системи на висши училища и научни организации. Имайки предвид основните функции на Националната библиотека, свързани със създаването на българската национална библиография чрез изработване и предоставяне за ползване на библиографските записи на задължителните екземпляри, депозирани по реда на Закона за задължителното депозирание на печатни и други произведения и за обявяване на разпространителите и доставчиците на медийни услуги³, бе събрана и анализирана информацията относно депозирането на продължаващите издания и аналитичната им разработка. Анализът показва, че не се депозират в пълнота всички продължаващи издания на висши училища и научни организации. За 2017 г. са депозирани 308 научни продължаващи издания. По отношение на аналитичното разкриване на статии бе установено, че се разработват аналитично 121 от 307-те депозирани издания, от които само 10 са издания на висши училища и едно на БАН. Поради ограничения брой аналитично разработвани издания и малкия процент на депозирани научни продължаващи издания, не бе възможно да се осигури необходимата пълнота на информацията за всяко лице чрез мигриране на данни. Като пример ще посоча, че събраната от наша страна по емпиричен път информация за продължаващите научни издания включва над 3000 заглавия към настоящия момент (2847 активни към момента и 168 с преустановено издаване). Поради това се стигна до извода, че електронният каталог на НБКМ може да се използва само за верификация на информацията по отношение на монографиите, учебниците и колективните томовете. По-нататъшните проучвания показаха, че някои висши училища и научни организации поддържат бази данни с публикации на своя академичен състав за вътрешно-институционални цели, като например базата данни „Авторите“ в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, аналогична база данни в Стопанска академия – Свищов, базата данни Sonix в БАН. Разработена бе необходимата функционалност за автоматично прехвърляне на публикациите от тези бази данни към Регистъра за научната дейност, респективно към Регистъра на академичния състав от базите данни на Софийския университет и Стопанската академия в Свищов.

Към момента в Регистъра на академичния състав е публикувана информация за над 3200 учени с наукометричните им показатели, която е верифицирана от експертите в НАЦИД.

Какво показаха нашите наблюдения от досегашната дейност, свързана с верификация на информацията?

- Библиографската култура на академичния състав не е на необходимото ниво, поради което се налага много от записите да се връщат за корекции. Учебници неправилно

³ Заглавието изменено – ДВ, бр. 42 от 2009 г., в сила от 06.07.2009 г., Доп. – ДВ, бр. 94 от 2018 г.

се представят за монографии; като колективни монографии се представят сборници от конференции и сборници, издадени по конкретни поводи, като годишници на учени и др. Няма ясно разбиране за наукометричните световни бази данни с научна информация, в които трябва да са реферирани и индексирани изданията, за да получат публикациите в тях съответно по-висок брой точки. В много случаи се посочват като такива каталози на библиотеки, пълнотекстови бази данни без критерии за подбор и др. По отношение на цитиранията се посочват автоцитати, цитирания в дисертации и учебници, което според нормативната база е недопустимо.

- Информацията в каталозите и базите данни на научните библиотеки не е пълна по отношение на научната продукция на академичния състав на съответното висше училище или научна организация. Например при проверка за публикациите на конкретен учен (ректор на едно от най-големите висши училища) се установи, че в каталога на библиотеката на висшето училище има 35 записа на негови публикации, а в националната библиография те са 75.
- Библиографските записи в каталозите на библиотеките, както и в наличните сводни каталози са съкратени и отсъства информация за вида и поредността на изданието, обема страници и други, поради което не могат да бъдат използвани за верификация на информацията. Пълни библиографски записи са налични само в електронния каталог на Националната библиотека.
- Проверките на подадените библиографски данни за монографии и учебници от своя страна показваха, че голяма част от изданията не са депозираны, или нямат присъден ISBN/ISSN номер, което е задължително условие, визирано в ЗРАСПБ за всяко издание, което се отчита в минималните наукометричните показатели. Оказа се, че издателства на висши училища системно не са депозирали своите издания и не са подавали заявки за присъждане на ISBN/ISSN номер. Тези задължителни изисквания по отношение на депозирането и наличието на ISBN/ISSN стимулираха автори и издатели да попълнят пропуските в Архива на българската книжнина, депозирайки със закъснение своите издания.
- В електронния каталог на Националната библиотека не винаги правилно е определен видът на изданието в библиографското описание. Много често монографии са категоризирани като учебници само поради факта, че в предговора или в анотацията е посочено, че изданието може да послужи като учебник за студентите от съответната специалност. Подобни несъответствия доведоха до необходимостта от преглеждане на редица издания *de visu* в процеса на верификация на информацията, което значително забавя процеса по вписването.
- Голяма част от оторизираните представители, обучени да попълват регистъра, срещат трудности при работата с информационната система. Там, където оторизираните лица са библиотекарите, те се справят далеч по-успешно с попълването на данните.

Каква трябва да е ролята на библиотеките към висшите училища и научните организации за поддържането на Регистъра на академичния състав?

Библиотеките към висшите училища и научните организации като обслужващи звена имат важна роля в създаването и разпространяването на библиографска информация за преподавателския и научния състав на тези организации. Тяхната роля би трябвало да се разглежда в два аспекта: в процеса на попълване на информацията в регистъра и във възможностите за неговото използване.

Библиотеките трябва да играят съществена роля при попълването на данните в регистъра, имайки предвид функциите им като част от структурата на висшето училище или научната организация. Наблюденията ни обаче показват, че неголям брой висши училища и научни организации включват своите библиотеки директно в процеса на събиране и обработка на информацията за попълване на регистъра. Посредничеството на квалифицирани специалисти, каквито са библиотекарите, до голяма степен би облекчило процеса по въвеждане на библиографската информация.

Ролята на библиотеките при попълването и използването на регистъра би могла да се разглежда в следните направления:

- Да засилят дейността си по отношение на повишаването на библиографската култура на академичния състав. Познаването на видовете бази данни, правилата за библиографско описание и библиографско цитиране, видовете издания и публикации е предпоставка за тяхната успешна публикационна дейност. По-добрата информационна грамотност също трябва да е задача на библиотеките по отношение на работата с информационни системи.
- Да поддържат бази данни и електронни каталози, които в максимална пълнота да отразяват публикационната дейност на техния академичен състав, както и цитиранията на техни публикации.
- Да осъществяват по-тесни връзки с издателствата, информационно-изчислителните центрове и други сродни структури в рамките на висшето училище/научната организация така, че те да спазват Закона за задължителното депозирание на печатни и други произведения и за обявяване на разпространителите и доставчиците на медийни услуги.
- По отношение на използването на регистъра – бих го сравнила с една гигантска персоналия, която ще обхваща всички учени на академични длъжности. Макар и създаден за други цели, той може да бъде използван от всички видове библиотеки при изготвяне на отраслови или тематични справки. Търсенето на публикации по отрасъл или проблем може да се извършва по имената на учените, които разработват съответната проблематика. В индивидуалния профил на всеки учен има рубрика „Публикации“, в която всеки от тях е посочил основните си публикации към момента на попълване на Регистъра. Голяма част от учените дават пълен списък на своите публикации. Уникална е възможността за преглеждане на пълните текстове на дисертационни трудове и авторефератите към тях. Търсенето може да се извършва по професионални направления във висшето образование. Дисертациите и авторефератите към тях са публикувани в защитен PDF формат, като при ползването им е задължително спазването на Закона за авторското право и сродните му права.

В заключение бих искала за подчертая, че българската академична общност разполага с единствена и уникална по рода си информационна система. В интерес на тази общност и подпомагащите я структури, каквито са библиотеките и информационните центрове, е тя да съдържа пълна и достоверна информация.

Състояние и развитие на училищните библиотеки в Пловдивски регион в периода 1990 – 2018

Таня Пилева

Въведение

Всички ние сме свидетели как се разпада мрежата от училищни библиотеки в България. Кой са факторите, довели до тежкото състояние, в което се намират и има ли перспективи и възможности за промяна? Смяната на политическата парадигма в страната води след себе си икономическа нестабилност и липса на финансово обезпечаване за всички културни и образователни институции.

Проф. Ивайло Знеполски дава едва характеристика на ситуацията в България: *Съвременното общество е общество в постоянна мутация... Има една писта, която изглежда съвсем незавършена. Преходът преди всичко не е завършен психологически, тъй като широки слоеве не са се адаптирали или се адаптират бавно и трудно към новите условия. Най-консервативна е сферата на съзнанието, но и тук е трудно да говорим за някакъв общ стандарт. Много силни са поколенческите разлики, а също и културните. Но така или иначе хората, излезли от утробата на комунизма, отвикнали от инициативност, от дързост, от самостоятелност, непознаващи съвременния свят и механизмите, по които функционира той, трябваше да поемат отговорността за тази радикална промяна. Това не е никак лесно, не е по силите на мнозина.*¹

Влошеното финансово състояние на страната, обезлюдяване на цели райони поради масовата миграция към западноевропейските държави и САЩ, непоследователната политика на управляващите и трудната адаптация на хората, са част от причините за продължаващата нестабилна ситуация в България.

Наличието на богат документален архив в отдел „Методичен“, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив е подходяща база за осъществяване на настоящото изследване и извеждане на правдиви изводи, представляващи изходна точка за изграждане на стратегически план за развитие на училищните библиотеки.

Същност на изследването и изводи

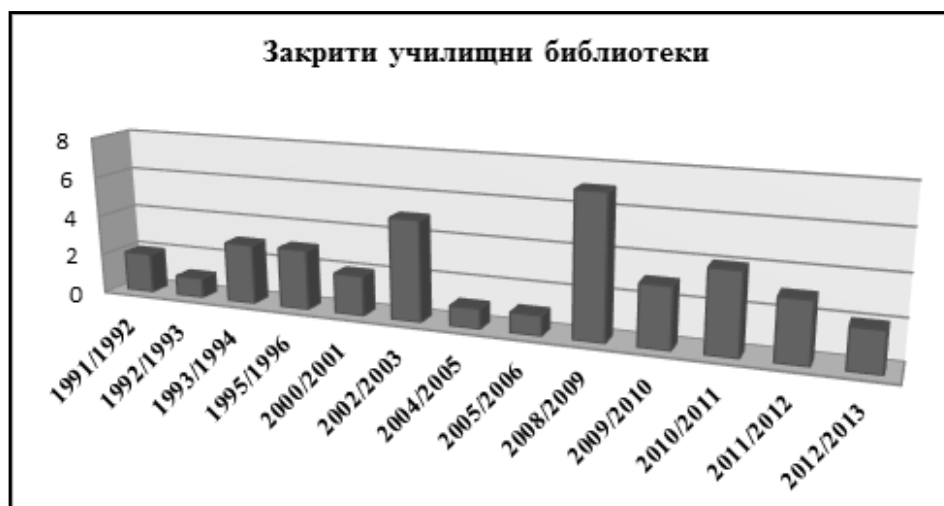
Настоящото изследване има за цел да изведе факторите и причините, довели до закриването на 37 училищни библиотеки в Пловдивски регион в периода 1990 – 2018 и на база на обобщените резултати да се изгради стратегически план за тяхното стабилизиране, възстановяване и развитие.

За целите на изследването са обобщени и анализирани наличните статистически данни за всичките 31 работещи в момента и 37 закрити училищни библиотеки, т. е. общо 68, които са осъществявали щатно библиотечно обслужване от учебната 1990/1991 до 2017/2018 г., наличните текстови отчети на библиотеките за същия период, както и отчетите на отдел „Методичен“, информацията за проведени квалификационни занимания, писмени оценки за работещи-

¹ Знеполски, Ивайло. Преходът – реалност и илюзии [онлайн]. – В: Култура, 03 януари 2015. Достъпно на: <http://kultura.bg/web/българският-преход>

те библиотекари и библиотеки, действащата нормативна база и промените в нея в сферата на образованието, а също и библиотечното законодателство за разглеждания период.

В отдел „Методичен“ на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив през целия разглеждан период има методист, отговарящ за тях, който събира статистическа и текстова информация, осъществява квалификационна дейност и търси решения на възникващите проблеми, създава партньорства в тяхна подкрепа.

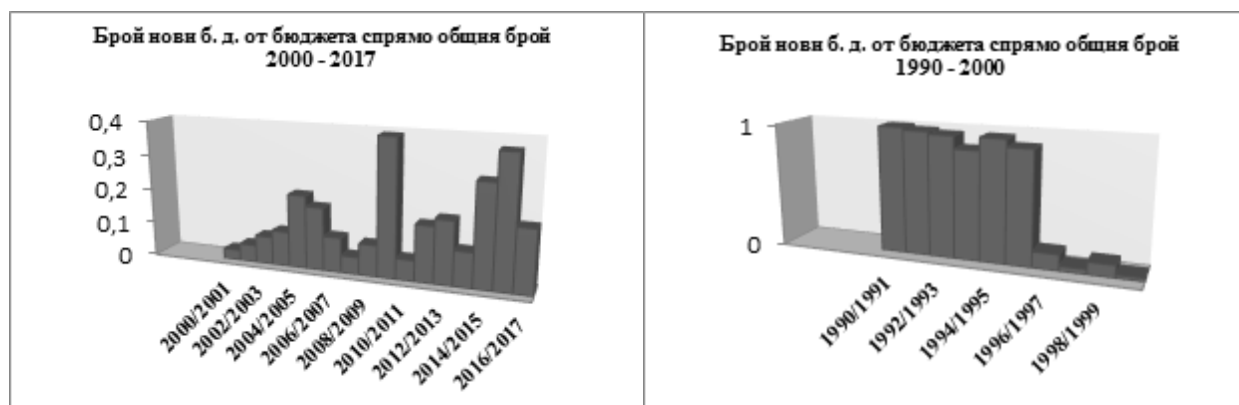
Фиг. 1. Графика със закритите училищни библиотеки, подредени по година на затварянето им

В графиката на *фиг. 1* се очертават годините, в които са закрити най-голям брой библиотеки – 2008/2009 – 7; 2002/2003 – 5; 2010/2011 – 4 и по три библиотеки през 1995/1996, 2000/2001 и 2011/2012 уч. г. В останалите, до 2014/2015 г., са закривани по една или две библиотеки. Учебната 2008/2009 г. е белязана от въвеждането на делигираните бюджети в училищата. От този момент директорите имат възможност да оперират с наличните финансови средства според собствените им виждания за развитие на училищата, да определят приоритети и да реализират икономии от бюджета, които да бъдат пренасочени към по-важни пера. Съкращаването на библиотечния щат се оказва най-лесната възможност за спестяване на финансов ресурс.

Интересно е, че има и години на стабилизация – от 1996/1997 до 1999/2000, включително, когато няма закриване на училищни библиотеки.

В същото време през 2015/2016 уч. г., след включването на библиотеките в чл. 22. Държавни образователни стандарти от Закона за предучилищното и училищното образование като част от Стандарт 12, след дълго „мълчание“ са възстановени две библиотеки – в Спортно училище „Васил Левски“ – Пловдив и в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Калековец, а на следващата година библиотеката в ОУ „Райна Княгиня“ – Пловдив отново отвори врати и започна организирането на библиотека при СУ „Черноризец Храбър“ в новооборудвано помещение.

Изключително ценна информация за случващото се с библиотеките като цяло и в частност с училищните, съдържат текстовите отчети на нашия отдел. Остро се поставя въпросът за непрекъснато влошаващото се финансово състояние с всяка изминала година. Това се вижда ясно от графиките на *фиг. 2*.

Фиг. 2

В отчета за 1990 г. е отбелязано: *Промените в обществения живот на страната ни не доведоха до някакво решително отражение върху организацията на работата в общообразователните библиотеки... повишаване цените на книгите, а бюджетите отбелязват спад.*² Оттам нататък информацията е за все по-намаляващи средства за комплектуване. Трудностите, които държавата и обществото изпитваха през цялата 1997 година, неминуемо намериха отражение във функционирането, както на библиотечната система като цяло, така и в дейността на всяка отделна библиотека в Пловдивски регион. Най-големи проблеми предизвика оскъдицата на финансови средства. Липсата им затормози сериозно работата на библиотеките във всички направления – от комплектуването на нови документи до личната им квалификация.³

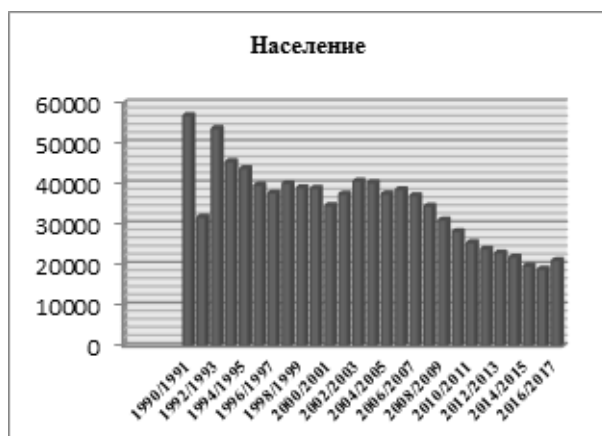
*...Наблюдаваните от нас библиотеки... продължиха остро да „болеват“ от оскъдно-то финансиране (коментираме финансирането от бюджет). На „смъртен одър“ в настоящия момент са 55 училищни библиотеки с щатно библиотечно обслужване в Пловдивски регион*⁴ – се казва в текстовия отчет на отдел „Методичен“ за 1999 г. Библиотеките разчитат предимно на дарения за обновяване на библиотечните фондове. За съжаление, често дарените книги са стари или неподходящи за училищната библиотека. Планиране на комплектуването и изпълнението на тематико-типологичен план на комплектуване се оказва невъзможно. Това, от своя страна, води до нерелевантни библиотечни фондове и отлив на читатели. Училищната библиотека не може да изпълнява основната си функция – да бъде партньор в образователно-възпитателния процес в училище.

За няколко години фондовете са критично остарели и нерелевантни на читателските потребности. От друга страна, влошената икономическа ситуация и отварянето на границите доведе до изключително висока миграция на населението, това рефлектира върху броя на учениците в отделните училища, а от там и върху броя на потребителите, илюстрирано на *фиг. 3* и *фиг. 4*.

² Отчет 1990 г., с. 1.

³ Отчет 1997 г., с. 1.

⁴ Отчет 1999 г., с. 1.

Фиг. 3

Фиг. 4

Навлизането на новите технологии също дава своя принос в този процес. Не може да не се отбележи и значителното технологично изоставане на училищните библиотеки. В годините, когато в големите библиотеки в страната автоматизацията на библиотечните процеси вече е в ход, в училищните библиотеки на Пловдивски регион няма нито един компютър.

За първи път информация за налични компютри в отчетите на отдел „Методичен“ се появява през 2004 г. „Най-технологично оборудвани“ с по два компютъра се оказват библиотеките в Математическата гимназия и ОУ „Алеко Константинов“ в Пловдив, като в последната има непрекъснат достъп до интернет и библиотеката е включена в локалната мрежа на училището. Още три училища имат по един компютър. Постепенно това закъснение се преодолява – днес няма училищна библиотека без компютър и непрекъснат достъп до интернет, но и това вече е недостатъчно. В настоящия момент шест библиотеки имат електронен каталог, но като цяло електронните ресурси са сравнително малка част от библиотечния фонд.

Не по-малко важна причина се оказва трудната адаптация на част от библиотекарите към новите обществени условия и стремителното навлизане на информационните технологии в страната като цяло и в частност в библиотеките. Наличието на компютри и смарт телефони привличат бързо децата към дисплеите и четенето на хартия рязко намалява. Само да се предлага хубава книга на подрастващите, когато влязат в библиотеката, се оказва крайно недостатъчно. Възниква необходимост от търсене на нови форми и методи за привличане на младите хора към книгата и четенето, изобщо към библиотеката и утвърждаването ѝ като привлекателен център за задоволяване на необходимостта от информация. Динамично променящата се околна среда не ги мотивира да потърсят адекватна професионална реакция за промяна, а напротив, прави ги неспособни да се справят. Паралелно с това редица библиотеки затварят врати година след година и страхът от закриване на поредния библиотечен щат „парализира“ някои от библиотекарите. В годините на прехода част от библиотечните специалисти ограничават дейността си с учениците – в края на 90-те години тази част от работата в училищните библиотеки почти замира. Остава едно ядро от 10 – 12 библиотекари, които успяват своевременно да се ориентират добре и бързо развиват успешни форми на работа с учащите се, както в обученията за изграждане на информационна грамотност, така и за създаване на трайни навици за четене и желание за пожизнено усвояване на нови знания.

Точно тогава, от втората половина на 90-те години до 2014 г., квалификационни начинания, свързани със спецификата на работа в училищната библиотека, само за библиотечни специалисти, работещи в системата на училищното образование, не се провеждат. Голяма част от библиотекарите нямат информация за нови форми и методи на библиотечна дейност, изостават в уменията за работа със съвременната техника и възможностите за търсене в глобалната

мрежа. От друга страна, губят и връзка помежду си, всеки се справя според възможностите и уменията си. В системата се вливат и нови хора, част от тях с недостатъчно или без опит в библиотечната практика. Провеждането на квалификационни занимания биха могли да компенсират част от липсата на подобни компетентности и да стимулират професионалното развитие на библиотечните специалисти, работещи в училищни библиотеки.

Като най-сериозна причина за бавното, но сигурно закриване на училищните библиотеки се очертава липсата на нормативна база. Още в отчета за 1991 г. се казва: *Отсъствие на национална нормативна база!*⁵, а през 1996 г.: *С две думи казано, липсата на нова, модерна нормативна база, уреждаща библиотечното дело у нас, в цялост и в частност, създава и ще създава конфликти и излишно напрежение между хора, работещи всъщност на едно поприще, за една кауза.*⁶

Във връзка със състоянието и проблемите на училищните библиотеки през 2004 г. и 2005 г. са проведени срещи на различни нива по проблемите на училищните библиотеки.

В годините са правени опити за прокаране на проекти за създаване на нормативна база за училищните библиотеки от Златка Иванова, методист на училищните библиотеки до 2014 г., многократно е търсено съдействието и подкрепата на библиотечната колегия, Регионалното управление на образованието и партньорски институции за тяхното утвърждаване, но без успех.

През 2007/2008 уч. г. започва поетапното въвеждане на делигираните бюджети в училищата. Директорите получават възможността да оперират с наличните средства както сметнат за необходимо. При отсъствието на каквато и да било законова база, при пълната власт на директорите, закриването на библиотечни щатове се оказва лесен вариант за спестяване на средства. Още през следващата учебна година се закриват най-голям брой библиотеки за целия период на прехода – 7. Това са предимно по-малки училища, които поради малкия брой ученици, се оказват с недостатъчен финансов ресурс и най-лесно се посяга на библиотечния щат. Налага се изключително негативната тенденция за закриване на щата след пенсиониране на библиотечния специалист.

Там, където библиотеките продължават да ползват щатно библиотечно обслужване твърде често библиотечният специалист е товарен с несвойствени задачи, които пречат на пълноценната библиотечна дейност и особено на работата с учениците.

През 2014 г. мрежата на училищните библиотеки в областта се поема от нов методист. Посетени са всичките 28 работещи в този момент библиотеки с щатно библиотечно обслужване с цел установяване състоянието им, обема на тяхната дейност, проблеми по места и се очертава острата необходимост от квалификационни занимания. При посещенията са проведени разговори с директорите на училищата относно състоянието и перспективите за развитие на библиотеките – всеки от тях заявява готовност за партньорство с методиста в търсене на решения за различните проблеми. Налага се изводът, че тенденцията за закриване на библиотеки за момента е приключила, но като цяло те не са наясно с многобройните задачи и важната роля на библиотечния специалист в образователно-възпитателния процес. Най-общо го отъждествяват с „раздаването на книги“.

Изготвен е обобщен доклад за състоянието им. От него става ясно, че *голяма част от библиотечните ресурси са доста остарели, въпреки че повечето от библиотекарите се стре-*

⁵ Отчет 1991 г., с. 5.

⁶ Отчет 1996 г., с. 5.

мят да прочистват ежегодно фонда. Всички библиотеки набавят нова литература, но тя е или дарение, или закупена по проекти.⁷

Налага се изводът, че основната посока за стабилизиране и развитие на училищните библиотеки от една страна е квалификацията, от друга, търсене на взаимодействие с РУО – Пловдив за подпомагане на сътрудничеството на библиотечните специалисти с педагогическите екипи за провеждане на уроци по отделни предмети и инициативи от всякакъв вид и с различна цел в библиотеката, което от своя страна ще доведе постепенно до повишаване ефективността на библиотечната дейност и ще я направи желано място за учениците.

През месец юни 2014 г. са проведени редица разговори с началника на РУО (тогава РИО) – Пловдив за партниране на двете институции по отношение на училищните библиотеки в региона. Месец по-късно е сключено „Споразумение за развитие и укрепване на библиотечно-информационното обслужване в системата на средното образование на територията на град Пловдив и Пловдивска област за повишаване качеството на образованието“. Всяка година се изготвя план за съвместна дейност между методиста, отговарящ за училищните библиотеки и партньорите от РУО – Пловдив.

През месец ноември 2014 г. това сътрудничество направи възможно предложенията за промяна в проектозакона за предучилищното и училищното образование, които се подготвиха по инициатива на методиста и с подкрепата на ръководството на НБ „Иван Вазов“ – Пловдив, да достигнат до Комисията по образование в Народното събрание с писмо за подкрепа, подписано от г-жа Киркова, началник на РУО – Пловдив, заедно с предложенията на самото Регионално управление. Съумяхме да получим подкрепа от още три регионални библиотеки – Видин, Шумен и Стара Загора, а също и Библиотека „Родина“ в Стара Загора, Учителски синдикат „Подкрепа“, Съюза на работодателите в образованието – Пловдив. Петима директори на училища индивидуално заявиха подкрепа, а също и фирмата за библиотечен софтуер СофтЛиб.

През 2015 г. по инициатива на методиста и в партньорство с РУО – Пловдив е организирана и проведена в три етапа кампания за обществена подкрепа „Училищните библиотеки са необходими за нашите деца“. Началото се постави с анкетно проучване сред учителите от област Пловдив за мнението им относно мястото и ролята на училищната библиотека в образователно-възпитателния процес и цялостното израстване на младите хора, взаимодействието учител – библиотека и насърчаване на четенето сред подрастващите. Включиха се 1227 учители от всички образователни области на училищното образование. Факторите, които имат най-голямо значение, според анкетираните, за пълноценното функциониране на библиотеката са библиотекарят и библиотечният фонд. Според учителите библиотеката заема важно място в цялостния образователно-възпитателен процес и взаимодействието учител – библиотека е важно и необходимо във всички аспекти на работата с учениците.

Вторият етап от кампанията включва провеждането на дискусии с ученици от първи до дванадесети клас на тема: „Училищната библиотека в живота на младите хора. Представата им за идеалната библиотека“. Състояха се три срещи – в ОУ „Алеко Константинов“, ОУ „Димитър Талев“ и ЕГ „Пловдив“ с участието на повече от 100 учащи се. По покана на Ученическият библиотечен съвет към библиотеката в Английската гимназия, създаден през същата година и инициран от най-ревностните ѝ почитатели, се присъединиха ученици от ЕГ „Иван Вазов“ и ХГ „Св. св. Кирил и Методий“.

В третия етап на кампанията се включиха учители и училищни библиотекари за провеждане на дискусия на тема: „Значението на училищната библиотека за интелектуалното и

⁷ Доклад за състоянието на училищните библиотеки в област Пловдив 2014 г., с. 1.

лично лично израстване на младите хора и взаимоотношението учител – библиотека“, която се състоя в Актовата зала на ХГ „Св. св. Кирил и Методий“.

Като своеобразен четвърти етап на кампанията, по предложение на учениците, се проведе конкурс за съчинение и рисунка на тема: „Училищната библиотека през моите очи. Как си представям идеалната библиотека“. В инициативата се включиха 297 участника от 28 училища.

През 2016 г. партньорството с РУО – Пловдив предостави възможност на методиста да осъществи среща с учителите по Български език и литература, по покана на ст. експерта по БЕЛ, г-н Делов, по време на есенните съвещания, за възможностите, предоставени от учебната програма за провеждане на обучения по информационна грамотност за учениците. Представена беше програмата за тези уроци по класове и теми, актуализирана съобразно промените в учебните програми на отделните класове. Подчертано беше, че обученията се осъществяват от библиотекаря със съдействие на учителя. Присъстващите проявиха изключително голям интерес и пожелаха да я получат.

В две поредни години се състоя работна среща на началните учители, в която методистът взе участие по покана на ст. експерт за обучението в начален етап Мариана Механджиева, за да се дискутират възможностите за съвместна работа с учителите за насърчаване на детското четене и провеждане на обучения по информационна грамотност – първа среща, а на следващата година с учителите за целодневна организация на обучението се дискутираха възможностите за провеждане на часовете по интереси в партньорство с библиотеката. В резултат от проведените застъпнически кампании, през 2015 и 2016 г. в партньорство с РУО – Пловдив, дейността на училищните библиотеки се активизира, библиотечните специалисти получиха допълнителна мотивация за пълноценна дейност.

От 2015 г. квалификационните занимания с библиотекари, работещи в училищни библиотеки се провеждат четири пъти годишно. Темите са различни, съобразени със спецификата на работата в училищната библиотека и промените в обществената среда: „Информационна грамотност и култура за ученици“, „Работа с електронни ресурси и услуги“, „Насърчаване на четенето в училищната библиотека“, „Справочно-библиографската и информационна дейност в библиотеките в контекста на новите информационни и комуникационни технологии“, „Новите учебни програми и работата на училищната библиотека“, „Информационни ресурси в интернет. Стратегии за информационно търсене“, „Нови и променени стандарти в библиотечната практика“, „Маркетингови комуникации в училищната библиотека“, „Маркетингови изследвания в училищната библиотека“, „Новата УДК и въвеждането ѝ в училищната библиотека“ и др.

В резултат от регулярно провежданите квалификационни занимания през годините и оживените дискусии по различните теми, библиотечните специалисти се опознаха, добиха увереност и повишена мотивация за работа, предостави им се възможност за непрекъсната комуникация. На срещите се представят новопостъпилите библиотекари и се работи за тяхното приобщаване към екипа. Забелязва се повишаване стойността на основните показатели от библиотечната дейност, всяка година се увеличава броят на проведените уроци и инициативи с ученици, както обучения за придобиване на информационна грамотност, така и за насърчаване на четенето и уроци по различни предмети, проведени в библиотеката съвместно с учители.

В заключение трябва да се отбележи, че ролята на методистите за укрепване и развитие на училищните библиотеки е изключително важна. Тяхна е задачата да изготвят предложения към съответните институции и изпълнителната власт за осигуряване на необходимата нормативна уредба, регламентираща ефективна и пълноценна библиотечна дейност в училищата.

Основните причини, довели до закриването на повече от половината училищни библиотеки в Пловдивски регион са няколко, но въздействат комплексно, през целия времеви интер-

вал на изследването и са пряко свързани с промените в обществото като цяло, пълното отсъствие на нормативна база, липсата на регламентирано финансиране, широкото навлизане на новите технологии, неумението или нежеланието на част от библиотекарите да се адаптират към новите условия и потребности на училищната общност и др.

За ефективната си работа с учениците библиотечните специалисти би трябвало да имат и педагогическо образование, както е във всички развити държави по света. Това предполага промени в образователните програми на студентите в университетите, подготвящи библиотечни специалисти. По този начин библиотекарите ще бъдат не просто членове на Педагогическия съвет в училище, а част от педагогическия екип и ще могат да изпълняват мисията и функциите на библиотеката в училище максимално ефективно.

Необходимо е библиотечната колегия, в лицето на професионалната ни асоциация, да търси възможности за партньорство с Министерство на образованието и науката за изграждане на национална структура към министерството и съответно регионалните управления на образованието по места, която да осъществява адекватни законодателни инициативи и да изпълнява контролни функции спрямо училищните библиотеки. А регионалните звена да си партнират с методистите в съответния регион за развитието на училищните библиотеки и повишаване качеството на образованието в българското средно училище.

Ангелина Ставрева

Дейността на методичните отдели и методистите от регионалните библиотеки е регламентирана в Закона за обществени библиотеки, в сила от 06 юли 2009 г., в чл. 27. (1) т. 6 – *Регионалните библиотеки извършват координационна, експертно-консултантска и квалификационна дейност за библиотеките от региона.* Но за организирано ръководство на библиотеките в страната можем да говорим още през 1953 г., когато се създават Окръжни библиотеки (сегашните регионални), в чиято структура е заложено изграждането на методични отдели. През 2000 г. с приемане на Постановление №153 на МС за преобразуване на културните институти в регионални библиотеки и музеи, се дава възможност на 27 обществени библиотеки в страната да заработят като регионални и да поемат отговорност за организирането на квалификацията на библиотечния персонал в рамките на своя регион. Този нормативен акт, отнасящ се до териториално ръководство на най-голямата библиотека за региона спрямо останалите обществени библиотеки, дава тласък за създаване на добри регионални системи за квалификация на персонала.

Към настоящия момент в страната във всички регионални библиотеки има методисти или други експерти, изпълняващи методически функции. В някои от тях методическата дейност не е била прекъсвана през годините, другаде е имало кратки прекъсвания на експертно-консултантската помощ за обществените библиотеки. Докато в годините преди Прехода (10 ноември 1989 г.), работата на методичните отдели е имала инструктивно-директивен характер, в последващите години тя претърпява трансформация, и посоката в която се развива е помощ и посредничество за обществените библиотеки.

Методистите са посредници между органите на общинска власт и обществените библиотеки в своя регион, те подпомагат и двете страни с информация и услуги. Партнират си с общинските администрации, сдруженията на читалищата или отделни читалища. Услугите, които предлагат, обхващат основните направления на библиотечната практика: подпомагане на планирането на дейността на библиотеките, поддържането на стандартизираната документация, подготовката на проекти пред финансиращи организации, управлението на фондовете на библиотеките и опазването им, справочно-библиографската и информационна дейност и услуги за потребителите, организирането на библиотечни събития.

Методистите помагат на тези библиотеки, които искат да се развиват. Така се постига съгласуваност и единство в рамките на библиотечната система по отношение на използването на едни и същи правила за работа и технологии, въвеждат се единни норми и стандарти.

Основни дейности на методичните отдели са:

- Контакти с ръководствата на наблюдаваните библиотеки, с други библиотеки и институции и сродни организации, в контекста на целите и задачите на отдела.
- Събиране, обработване, анализиране и предоставяне на заинтересованите лица и институции на информация за библиотеките от общините и мрежите.
- Поддържане на архив от база данни за библиотеките и разпространяване на добрите библиотечни практики.
- Изследвания и проучвания, свързани с развитието на библиотеките.
- Помощ за уреждане на нова и реорганизиране на вече създадена библиотека.

- Оценяване на качеството и ефективността на дейността на отделна библиотека или на отделни библиотечни дейности при поискване от ръководствата на библиотеките. Предоставяне в писмен вид на констативен материал и препоръки – за взимане на управленски решения. Оценка на библиотечния персонал в Пловдивска област при поискване и предоставяне на заинтересованите страни на експертно мнение за неговата ефективност.
- Консултиране на подготовката и участие в конкурси за заемане на библиотечна длъжност.
- Въвеждане в работата на новоназначени библиотекари чрез посещения на място и/или консултация в отдела.
- Осъществяване на комплексни проверки на библиотеки при поискване от страна на библиотечните ръководства.
- Предлагане на нормативни и инструктивни документи и стандарти в областта на библиотечното дело.
- При покана от заинтересованите страни даване на експертна оценка при разпределянето на държавната субсидия за читалищата, неразделна част от които са читалищните библиотеки.
- Оказване на експертна помощ при изготвяне на проекти на библиотеки.
- Консултиране на библиотеките по всички направления на библиотечно-информационната дейност чрез посещение на място и/или консултация в отдела.
- Консултиране на библиотеките при осъществяване на културни дейности (срещи с писатели, изложби, тематични лекции и пр.).
- Изготвяне на методически документи, подпомагащи библиотечната дейност и участие с експертно мнение при изработване на националната нормативна уредба на страната.
- Квалификационни дейности:
 - Оказване на експертна помощ за повишаващите образователната си степен библиотечни специалисти. Осъществяване на контакти със специализираните катедри в УниБИТ, СУ, ВТУ за определяне на образователната политика при обучението на бъдещите библиотечни специалисти.
 - Осъществяване на поддържаща квалификация на библиотечните специалисти – работни срещи, съвещания, практикуми (тренинги, делови игри), курсове за придобиване на библиотечна правоспособност, организиране на курсове на ЦПОБ – изнесено обучение в Пловдив.
 - Вътрешна квалификация на методистите. Изработване на тематични библиографски справки по материали от библиотековедския печат.

Програмите за квалификационни занимания са съобразени с промените в областта на библиотечно-информационните дейности. Работи се в посока на укрепване на връзките както между библиотеки в рамките на една община, така и между библиотеки от различни мрежи. Съвместните квалификационни начинания са форма на сътрудничество, която сплотява библиотекарите от различни общини и мрежи. Стажуването на начинаещи библиотекари в други библиотеки е също една от формите на библиотечно сътрудничество. Начинаещите библиотекарите стажуват в по-големи библиотеки, за да се запознаят с технологията на библиотечно-информационните дейности.

Работните срещи, които методистите провеждат по общини, са форма за обсъждане на актуални въпроси от библиотечната теория и практика. Съвещанията са възможност да се избистрят проблемите, да се потърсят решения, да се споделя информация и да се обучава групата библиотекарите от всяка една община поотделно.

Възможност да се дадат практически професионални знания и умения за работа в библиотеките са организираните практикуми за новите работници, особено за тези, които нямат

библиотечно образование. В практиката си много от методистите осъществяват посещения на място в библиотеката, т.е. обучение на библиотекари без откъсване от работното им място. Обучението при този метод е лесно за организиране, осъществява се активно взаимодействие между обучаващия и обучаемия, който задава въпроси и получава веднага отговори как да действа в конкретни ситуации.

През последните години се увеличава броят на учащите библиотекари в специализираните катедри при СУ, ВТУ и УниБИТ. Организиран се курсове за среднисти, за придобиване на трета степен професия „Библиотекар“ към ЦПО на УниБИТ и чрез ББИА.

На методистите от регионалните библиотеки бе възложена отговорността да наблюдават и контролират достоверността на статистическата информация за обществените библиотеки, публикувана в публичния Регистър на обществените библиотеки, изнесен в интернет. Тяхно задължение стана одобряването на подадените данни, като отразяват това в информационната система или дават указания за отстраняване на несъответствията в подадените данни, които се отразяват в информационната система.

В края на 2017 г. част от методистите, работещи в регионални библиотеки, взеха решение за учредяване на Секция на методистите към ББИА. Основните задачи, които секцията си постави са активно участие в поддържане на професионалната квалификация на библиотечните специалисти и проучване на потребностите от обучения; предлагане на курсове и уъркшопи в ЦПОБ към ББИА; проучване и обмен на професионална информация; създаване на медиен модел за комуникация; разпространение на опит, добри практики и информация за нова литература и стандарти в областта на библиотечно-информационната дейност; обсъждане на общи проблеми и търсене на решения.

За период по-малко от две години бяха организирани четири работни срещи на методистите от регионалните библиотеки, на които се разискваха множество въпроси, възникващи в ежедневната работа. Утвърждава се традицията за провеждане на професионален форум на методистите, на който се разискват актуални теми и проблеми, с цел да се постигне съгласуваност и единство на координационната, експертно-консултантската и квалификационната дейност в рамките на българската библиотечна система. Интересът от страна на колегите е голям и фактът, че на тези срещи присъстват почти всички методисти, показва нуждата от споделяне на опит, търсене на решения и провеждане на активна комуникация помежду ни. Някои от най-актуалните теми, които бяха обсъдени на тези срещи са:

- Защита и поверителност на данните в българските библиотеки в съответствие с Регламент на ЕС 2016/679.
- Добри практики за подготовка на издания с инструктивно-методически характер.
- Разходване на средствата за регионални дейности, отпуснати от Министерство на културата.
- Проблеми на училищните библиотеки и методическа помощ за тях.

В заключение можем да кажем, че методистите и изпълняващите методически функции, осъществявайки трите основни направления в дейността си, заложили в чл. 27, т. 6 от Закона за обществените библиотеки като регионални функции – координационна, експертно-консултантска и квалификационна дейност за библиотеките от региона, трябва да продължат да работят за:

1. Повишаване информираността на библиотеките и библиотекарите за всички законодателни и нормативни промени, отнасящи се до библиотечните дейности и културната политика.
2. Продължаване на библиотечното образование и стимулиране на ученето през целия живот.

3. Съдействие на библиотеките за въвеждане на нови технологии, софтуер и нови електронни услуги, които да осигурят безплатен и свободен достъп до ресурси за гражданите.
4. Подкрепа на библиотеките в развитието им като центрове на обществени и информационни услуги за гражданите в дигитална среда.
5. Укрепване на партньорските взаимоотношения с държавните и неправителствени организации в полза на развитието на библиотеките.

Николай Поппетров

Изработването на библиографии, все едно дали ретроспективни или текущи, персонални или тематични е технологична дейност. Като такава тя има своите правила и съответно се осъществява по алгоритъм. В последните години обаче в някои научни области се наблюдава подценяване на библиографската дейност и negliжиране на редица изисквания при изработване на библиографии. На базата на конкретни примери в предлаганото изложение се поставя въпросът възможно ли е да се прави библиография без алгоритъм и при това тя успешно да изпълнява функцията си.

Библиографията по история

Непосредствените ми впечатления са от състоянието на библиографията по история и от опити за организиране на текуща и ретроспективна библиография по история. Още тук ще посоча, че в системата на БАН, и по-специално в Института за история, сега Институт за исторически изследвания, работата по изработване на библиографии на публикациите по история датира от 60-те години.¹

Радикалните промени, настъпили в библиотечната наука и дейност, както и в организацията на науката и научните изследвания от края на 80-те години насам, се отразяват и върху библиографската дейност от областта на историята. Няколко фактора определят промените.

На първо място това е финансовата криза от началото на 90-те години, която почти автоматично лишава библиографската дейност от съответното финансиране. Необмислени тези за икономии определят и трайното подценяване на библиографските издания. Те са сведени първоначално до бюлетин, изработван почти самодейно и разпространяван като принт във формат А4 в няколко десетки екземпляра. По-късно, към средата на първото десетилетие на новия век и тази дейност се прекратява.

На второ място трябва да се посочи появата на нови, водещи настроения, нагласи и разбирания за характера на научната дейност, в контекста на които силно разпространение заема пренебрежението към библиографската работа. Налага се разбирането, че тя е едва ли не нещо архаично. Това отношение се подсилва от навлизането на дигитализацията и появата на интернет. Едва ли не като постулат се разпространява становището, че дигиталните носители и особено наличната в мрежата информация прави напълно ненужна дейността на библиографите, като замества изработваните от тях библиографии със свободно „плуващите“ в пространството масиви от данни. Към разбирането, че библиографската дейност и библиографските указатели са реликти от миналото, се прибавя убедеността, че *в мрежата всичко може да се намери*. За това пренебрежително отношение към библиографията вина обаче имат и някои специалисти от библиотечно-библиографската сфера, които категорично обявяват края на традиционната книга и традиционните библиотечно-библиографски дейности.²

¹ Българската историческа наука. Библиография. Т. III – V. София, 1975 – 1986.

² Русинова, Е. Кой определя дневния ред на библиотечната колегия. – В: Библиотеки – национална идентичност и многообразие: Сборник с доклади от XXVII национална конференция на ББИА, 8 – 9 юни 2017 г. София, 2017, с. 11 – 13.

Реалността обаче е съвсем различна от идиличните представи. Буквалното изчезване на библиографските указатели във вид на книга (които в този текст ще обозначава за улеснение като „книжна библиография“) все още не е заменено от дигитални. Нещо повече, в Института за исторически изследвания повече от десетилетие нито има специалист-библиограф, нито се изработват библиографии. Същевременно интерес към книжната библиография има. Има и добри практики, както и издания, които свидетелстват, че възможности за изработване на библиографии в традиционен вид има, както и че има интерес към тях.

В променената ситуация, когато Институтът за исторически изследвания при БАН вече не организира съставянето на библиографски указатели, се появяват отделни инициативи, като например на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, които демонстрират възможностите на традиционните библиографски пособия.³

Съвременна библиографска дейност

Ситуацията в библиографската сфера, видяна от вън показва, че там има много проблеми. Те са от различен характер и с различна степен на значение, но като цяло свидетелстват за преходното състояние, в което библиографската дейност се намира.

Струва ми се, че в средите на библиографите има едно залитане към общи въпроси, обобщения и емоционални изводи. Само с това може да се обясни култа към постановки (и фрази) на Д. С. Лихачов или на Ал. Теодоров-Балан за труда на библиографа, припомнянето на които замества вглеждането в конкретни текущи проблеми.

От лични наблюдения мога да направя извода, че съществуват няколко проблемни области, свързани с библиографската работа.

На първо място ще посоча *неглижирането на библиографските правила*. Сякаш никога не ги е имало изискванията, оформени в съответните стандарти (БДС). При мълчанието (с редки изключения) на представители на колегията библиографи се налага една своеобразна демократичност – всяко издание е свободно да използва по свое усмотрение някаква система за библиографско цитиране. И тя се определя не от библиографи – каквито там няма, това мога да твърдя поне за половината от историческите списания, а от обща култура, рутина, случаен подбор и много други причини. Същевременно, самите системи на библиографско цитиране, в повечето случаи или се отклоняват от първообразите си, или са случаен сбор от изисквания.

Не по-малко вреден за състоянието на библиографските дейности е *референтния недостиг*. Силно се подценява ролята на редактора, който, дори и да го има, присъства само формално. Така се появяват значителни по замисъла си издания, които се провалят поради липсата на редактор и едновременно с това – поради издателска безотговорност.⁴ Изработването на библиографии се превръща с своеобразно *one man show*, неконтролирано от никого, но пък често обилно украсено с прибавка на съавтори, редактори и рецензенти или прикрито зад фасадата на водещи издателства.

Липсата на критерии е следващото тясно място на съвременната библиографска дейност. Това твърдение може да се илюстрира с два вида примери. Първият е по отношение на видовете показалци. Един, дори и бегъл поглед върху публикуваните (макар и много рядко) отзиви за библиографски указател, е дежурното възхваляване на съставителите им, че са разкрили съ-

³ Библиография на научните трудове на преподавателите от Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Т. 1. 1995 – 2005. София, 2006; Т. 2. 2005 – 2010. София, 2011; Т. 3. 2010 – 2015. София, 2015. (Съставители на т. 1 и т. 2 Й. Спасова и П. Тепавичарова, а на т. 3 Е. Попова и Е. Миленкова).

⁴ Емблематичен пример: Шаламанов, Б., С. Мильов. Библиография на родоведската книжнина в България 1900 – 2000. София, 2003.

държанието в показалци. От тук произлиза тягостното впечатление, че като че ли показалите са нещо извънредно, изключително, а не основното средство, за да бъде една библиография максимално досъпна. Вторият пример е във връзка с мястото на рецензиите за отделните авторски книги и сборници в библиографиите-персоналии. Тяхното място не е установено – едни от съставителите ги обособяват в отделна рубрика (от типа „за него/за нея“), други ги поставят непосредствено при съответната книга, за която се отнасят, а трети твърдят, че това трябва да се отбелязва и на двете места – и при съответните издания, и в отделна рубрика.

Отсъствието на критерии за оценка е друг фактор, който допринася за negliжирането на библиографската дейност. Поради това един начинаещ библиограф не знае какъв вид библиография да избере като модел – традиционния (библиографиите персоналии на БАН за учени или на НБКМ за писатели)⁵, авангардния (на УниБИТ, с представител Ал. Куманова) или някоя от хибридните библиографии-персоналии, издания на провинциални университети, местни читалища или на отделни лица.

Най-сетне, би трябвало да се отбележи и *разминаването между подход и резултат*. Типичен пример е проектът за библиография върху българо-германските културни взаимодействия във връзка с амбициозния (и за съжаление приключил с неуспех) проект на Атанас Натев „Усвояване и еманципация. Встъпителни изследвания върху немска култура в България“ (1997). В рамките на проекта бе представена обстойно (публично и като публикация) технологията на изработване на база данни, а след това се появи библиографски указател (пилотен проект), в минимален тираж (по устни сведения 50 или под 50 броя?!), който така и не беше разпространен, не беше подложен на разглеждане, обсъждане и рецензиране, да не говорим за пълната липса на обратна връзка.⁶

Репертоар „Български книги 1878 – 1944“

Най-общо, такива проблеми характеризират ситуацията, в контекста на която поставям под съмнение съществуването на работещ алгоритъм при библиографиите. Че подобно твърдение може да се аргументира е достатъчно да се припомни буквално емблематичният пример със създаването на репертоара „Български книги 1878 – 1944“.⁷ Историята на репертоара показва колко несигурен е алгоритъмът, ако въобще се е спазвал такъв. Основната работа по корпуса продължава цели три десетилетия (1947 – 1977). Димитър Иванчев посочва, че *Изработването на репертоара се проточи цели 32 години!*⁸

Издаването на отделните томовете до сега продължава вече 40 години (1978 – 2018) и вероятно не е завършило. При това корпусът се появява придружен с добавки и поправки, подобни на тези, които прави Никола Начов към репертоара на Ал. Теодоров-Балан с дребното наглед различие, че Балан съставя сам труда си, докато над репертоара „Български книги“ се трудят ред щатни библиотечни сътрудници.

Лично за мен един от основните недостатъци на работата по репертоара „Български книги 1878 – 1944“, е, че е четен редакторски не като едно цяло, а на парче, том по том. Същевременно, проличава че библиографските записи са четени формално. Основание за това ми дава

⁵ Като типичен пример за стандартна библиография може да се посочи указателят Янакиева, Т. Петър Динеков. Библиография. София, 1982 (БАН, поредица „Библиографии на български учени“).

⁶ Янакиева, Т., Н. Шуманова. Немската култура в България 1878 – 1945 – модел на информационна банка-данни. – В: Усвояване и еманципация. Встъпителни изследвания върху немска култура в България. Съст. Ат. Натев. София, 1997, с. 381 – 390.

⁷ Български книги 1878 – 1944. Библиографски указател. Азбучна поредица. Т. I – X. София, 1978 – 2010.

⁸ Иванчев, Д. Предговор. – В: Български книги 1878 – 1944. Библиографски указател. Азбучна поредица. Т. I, София, 1978, с. 10.

личният ми опит.⁹ Първите въпроси (корекции, несъответствия и пр.) и съмнения в наличието на ясен замисъл и на следван алгоритъм на работа, които текстът предизвиква, са именно при цялостно запознаване с излезлите шест основни тома. Сагата с репертоара „Български книги“ е впечатляващ пример за отстъпление от технологията на библиографската работа.

Но репертоарът съществува и с някои изключения представя българската книжовна продукция за периода 1878 – 1944 и в този смисъл е не само полезен, но и категорично необходим. Той е фундаментален принос към разкриване на многообразието от идеи, влияния, моментни настроения, тенденции, основни процеси, изключения и рецидиви, които характеризират българското интелектуално развитие и в по-широк план – дневен ред за един исторически обособен и изключително важен период от новата история на страната.

Осмислянето на недостатъците при неговото изработване, както и неблагоприятията в областта на библиографирането въобще, позволяват да се направят някои изводи, които могат да се съотнесат и за други случаи от сферата на библиографията. Те могат да послужат и като опит за обяснение, защо при изработването на репертоара „Български книги“ е нарушен или липсва алгоритъм за работа. Най-общо тези причини могат да се сведат до следното:

- Неясен, непрецизиран замисъл.
- Липса на добро планиране (това проличава например при неколнократното връщане към преглед на едни и същи материали).
- Слаб контрол и пренебрегване на основни изисквания на библиографската технология. Липсата на *de visu* работа е заменена с информация от каталожните картички на Народната библиотека, които имат съвсем друго предназначение от записите в една ретроспективна библиография.
- Административния фактор, който се изразява не рядко в произволни, неаргументирани и необмислени управленски решения (той, за периода до 70-те години, е често идентичен с идеологическия).
- Липса на средства (фактор, който има основна роля за удължаване производствените срокове при издаване на библиографии).
- Човешкият фактор. Той може да се сведе, от една страна до присъствието на случайни хора, не особено компетентни, и от друга – до субективни решения, продиктувани от симпатии и антипатии. Той играе основна роля например при ликвидиране на Българския библиографски институт, отразява желанието да се провали библиографията на Боров (т.е. репертоарът, идентифициран с личността на Т. Боров). Бихме могли обаче да се запитаме: дали от своя страна Боров не иска да потвърди със слабата си реакция на липсата на алгоритъм при работата по репертоара (и тези толкова много пропуски и несъобразности), че Народната библиотека не може да поддържа и публикува националната ретроспективна библиография, както, между впрочем твърди в един текст от 1940 г.: *...40 годишният опит е достатъчен, за да докаже на всички... че Народната библиотека се оказва негодна да се справи с тая задача – да уреди задоволително текущия български книгопис.*¹⁰

Въз основа на тази констатация Боров формулира и основния извод, залегнал като мотив за обяснение на необходимостта от национална библиографска агенция (като каквато трябва да се разглежда Българският библиографски институт): *Текущата библиография на българската*

⁹ Поппетров, Н. Корекции и допълнения към корпуса „Български книги 1878 – 1944“, т. I – VI. – В: Българска книга, I, № 1992, № 12, с. 12 – 16.

¹⁰ Боров, Т. Основната българска библиография (публ. първоначално в Българска мисъл, XV, 1940) – цит. по: Същият. Книги, библиотеки, библиография т. I. София, 1947, с. 174.

книга трябва да се изработва и издава от един автономен български библиографски институт, който подлежи да се създаде – в помощ и за закрепване на Народната библиотека.¹¹

За съжаление, за момента се забелязва подценяване, както на библиографския труд, така и на библиографиите, като важен източник на информация и основа за различни анализи, обобщения и прогнози. Някак самотно звучат твърденията на някои библиографи: *Библиографията отразява, по наше мнение, „моментното състояние“ и ниво на историческите проучвания и методи на преподаване на една част от представителите на българската историческа наука, а това би могло да провокира отзвук, дебат, размишления сред историческата общност като цяло.*¹²

Доколкото ми е известно, сред колегията историци подобни публикации не предизвикват не само дебат, но дори и формално отразяване. Как може тогава да се очаква реакция от средите на библиографите?

За да се излезе от омагьосания кръг на риторичните въпроси е необходима научна критика и откритен дебат, нещо, което за сега може само да си пожелаем.

¹¹ Пак там, с. 179.

¹² Библиография на научните трудове на преподавателите от Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Т. 2. 2005 – 2010. София, 2011, с. 5.

Деацидификацията – обещаваща стратегия за опазване на хартиени колекции

Искра Цветанска

Целта на настоящия доклад е, първо да подчертае изключително важното и неизбежно разграждане на хартиените колекции, в резултат на хидролиза, катализирана от киселина и второ – усилието да се спре или задържи във времето този процес, наречен ацидиране. Намерението на нас специалистите е да бъдем строги при поставянето на процедури за деацидификация в историческия контекст на опазването. Другата ни цел е да обърнем внимание на различните публикации от практически и теоретични въпроси, свързани с намаляване на киселинното съдържание. Прегледаната литература разкрива богато разнообразие от мотиви, стратегии и наблюдения, които предоставят възможности за научни изследвания и служат като основа за бъдещи начинания в опазването на хартиените колекции, и по-нататъшно развитие на политики и практики, свързани с деацидификацията.

Една значителна част от повредите на колекциите се дължи на оксидацията на хартията – процес, свързан с повишаване на киселинното ѝ съдържание. Може да се твърди, че няма нито една библиотека в света, чиито фондове да са застраховани от подобен вид деструкция. Нещо повече – тревогите на библиотечните специалисти в последните години основателно нарастват успоредно с количеството на излезлите от употреба ценни библиотечни колекции. Достигналата до наши дни ръкописна книжнина, съхранявана при нормални условия, е със сравнително здрава и еластична хартия, носеща патината на своето дълголетие. Не в същото състояние се намират онези ръкописи или печатни издания от края на XVIII и началото на XIX век, написани или отпечатани на хартия, която по състав също е от текстилна полумаса, но произведена чрез модернизирани и изменени технологии.

Факторите, които влияят върху устойчивостта на хартията се разделят на вътрешни и външни. Вътрешните фактори са тези, които са вложени в състава на хартията още при производството ѝ. На първо място това е стипцата, която се използва за проклеиване. Други източници на киселинност са карбоксилните групи на целулозата, смолните киселини, лигнинът във вестникарската хартия, железно-галовите мастила, както и други химикали, използвани при приготвянето на влакнестата маса. Външните фактори са температурата, относителната влажност, светлината, замърсителите на атмосферата (серен двуокис, азотни окиси, озон) и съществуващата опасност от биологично заразяване (разлагане от бактерии или гъби, атака от насекоми и гризачи).¹

Железно-галовите мастила, с които са изписани голяма част от старите ръкописи, както и почти всички съвременни мастила, са кисели. Днес до нас достигат голям брой ръкописи, чиято хартия е проядена на местата, непосредствено под текста. Освен това киселината мигрира през хартията около текста, а също и в съседни страници. Разрушителното действие на киселината продължава дълго време, обезцветявайки и отслабвайки здравината на книгите страници след страница. В случая с железно-галовите мастила, сярната киселина се образува като страничен продукт чрез химична реакция на фери-сулфата с галовата и таниновата киселини.

Освен това, някои от древните писари се научават да избистрят мастилото, което сами си приготвят от шикалки и железни стърготини, като прибавят солна киселина към сместа. Из-

¹ Waiker, B. F. Preservation of Paper and Textiles of Historic and Artistic Value. Washington, 1977, pp. 72 – 87.

лишната киселина, която по този начин се нанася върху хартията заедно с мастилото, прониква бързо във влакната, като направо изгаря хартията под текста.²

Лигнинът е главен източник на киселинност при вестникарската хартия. Той е сложна органична киселина, която обвива и импрегнира целулозните влакна. Ако лигнинът не се премахне от дървесната маса при производството на хартия, той създава големи неприятности при опазването на библиотечните фондове. Лесно се окислява и атакува от светлината. След разграждането му органичните киселини, които се отделят, атакуват целулозните влакна. Хартията става трошлива и на петна само за няколко дни, особено ако е изложена на слънчева светлина.

Серният двуокис, който присъства във въздуха, сам по себе си е само потенциална опасност за хартията. Той се окислява в присъствие на метални катализатори (желязо, мед) до серен триокис. Последният, в присъствие на влага, образува серниста киселина. Тя пък се окислява от азотните окиси и озона до сярна киселина. Азотните окиси са източник на азотна киселина. Сярната киселина е най-опасна, но дори и най-слабите киселини имат измерим разрушителен ефект върху хартията.

Става ясно, че киселинността на хартията е най-големият враг на библиотечните и архивни материали. Поради голямото разнообразие от начините, по които киселината може да се промъкне в хартията, нито една библиотека не може да се предпази от този коварен враг. Другите вредители по хартията се забелязват лесно и могат да се отстранят, преди да са нанесли големи повреди. Окисляването на хартията често преминава границата, до която документът може да бъде спасен.

Ако се опитаме да групираме най-общо причините за повишаване на рН на хартията, трябва да ги включим в следната последователност:

1. Киселинност, получена по пътя на естествената деструкция на хартията и деградация на целулозата при окислението ѝ.
2. Киселинност, получена от алуминиевия сулфат, включен в структурата на хартията.
3. Киселинност, получена чрез каталитично окисление на тежки метали (желязо), намиращи се като замърсители на въздуха.
4. Киселинност от мастила.

Оттук произтичат големите консервационни проблеми по деацидифицирането на хартията. Доказано е, че киселинните натрупвания в хартията, получени от дисоциирането на алуминиевия сулфат, могат да се отстранят по твърде елементарен начин, например, чрез различни видове промивки в алкохолни или други разтвори. Киселинността, получена от киселите атмосферни газове, и окислителното действие на тежките метали също може да бъде отстранена, като железните съединения се превърнат от неразтворими в разтворими форми чрез комплексно образувачи агенти. Киселинността от мастилата се неутрализира в процесите на реставрация.

Проблемът за ефективната деацидификация на фондовете все пак е свързан с основната киселинност, получена от натрупването на киселинни карбоксилни групи, възникнали в резултат на естествена деградация на целулозата. С увеличаването на броя на свободните карбоксилни групи деструкцията на хартията нараства почти в аритметична прогресия.

Химичната активност на киселината, съдържаща се в различните хартиени материали, се измерва в стойности на рН, т.е. концентрацията на водородните йони. Терминът рН на хартията по същество не може да се определи точно, защото хартията е хетерогенна система от

² Съркова, Г. Основни методи за консервацията и реставрацията на хартията: [Изследване]. София: НБ „Кирил и Методий“, 1990. 267 с.

влакна, пълнители и адсорбирана вода. А основната дефиниция за рН се отнася за водни разтвори. Установено е, че рН на хартията трябва да бъде между 6 и 7,5.³ Приема се, че хартия, чиято киселинност е по-ниска от 5,5 – е с повишено киселинно съдържание, а хартията с рН по-висока от 8 – с повишена алкалност. Деацидификацията е задължителна за документи с рН по-ниско от 5,5 и е желателна за всички останали писмени документи.

Кои са мотивиращите причини за опазване на хартиените колекции чрез деацидифициране:

- удължаваме полезния живот на хартиените колекции;
- запазваме доказателства, подходящи за бъдещи анализи;
- защитаваме цеността на историческите и архивни материали;
- задържаме естественото стареене на хартиените колекции.

Деацидификацията е обещаваща стратегия за постигане на изброените по-горе цели, защото се блокира химическият механизъм на хидролиза на целулозата, катализирана от киселина и се забавя скоростта на разпадане на хартиените колекции. Мащабът на проблема с опазването може би най-добре е илюстриран от тежкото положение на големите библиотеки, на които е възложена отговорността за разширяване на полезния живот на печатните материали, за които се счита, че имат стойност в исторически първоначалната им форма.

Стратегическите инициативи на големите библиотеки в Европа и САЩ за деацидифициране, дигитализиране и подмяна на копия се основават на факти, свързани с т.н. „проблем с чупливите книги“. За колекции с висока стойност библиотеките и музеите имат още по-отговорна задача, да поддържат благоприятни условия на съхранение, защото целта е да се запази всеки елемент от ръкопис или документ, който го прави ценен.

Последният въпрос – дигитализацията също е част от мотивиращите причини за опазване на хартиените колекции чрез деацидификация. Ако човек просто се нуждае от четлив запис на съдържанието на ръкопис или книга, а не каквото и да е доказателство за историческа стойност, тогава някаква форма на цифрово сканиране може да бъде задоволителна. Технологиите показват значителен напредък, но също така и значително разнообразие в стратегиите, които могат да се използват за намаляване скоростта на разлагане на книги, ръкописи и произведения на изкуството върху хартия в библиотеки, музеи и архиви.

Какво представлява деацидификацията?

Деацидификацията на киселинността в хартията е важен консервационен процес, при който чрез обработка на документите се въвеждат буферни вещества, които поддържат рН на хартията в оптимални за съхранение граници. В същото време те отстраняват възможността за протичане на окислително-редукционни процеси при бъдещо съхранение.

В практиката са известни относително малко химични реагенти, които притежават способността да неутрализират киселините в хартията. Това са натрий, барий, магнезий, някои сапонини, амини, борати, фосфати, някои полимери на алкалните соли на органичните киселини.

Ако се проследи развитието на деацидификацията като консервационен процес, то неминуемо се стига до извода, че не се развива бурно, а е съпроводен с твърде много колебания и непредпазливост. За първи път неутрализация на художествени произведения е извършена в Музея на Виктория и Алберт в Лондон през 1890 г.⁴ Около четири десетилетия този музей е

³ Kathpalia, J. P. Conservation et restauration des documents archives. Paris, 1993, pp. 116 – 120.

⁴ Смит, Д. Употребление алкоголя магния в неводной деацидификации документов. – В: Доклад семинаре, Ленинград, 1983, с. 1 – 21.

осветяван със светлинен газ с богато съдържание на сяра. При горене от осветителните тела се отделя SO_2 , който в присъствие на атмосферна влага се окислява до H_2SO_4 върху платната на картинните и предизвиква масовата им корозия. За стабилизацията на музейните експонати е използван $\text{Ba}(\text{OH})_2$ в CH_3OH . По този начин разрушаването на платната е преустановено. Спасени са стотици произведения на изкуството. Подборът на деацидификатора се оказва добро решение. Преустановени са окислителните процеси на памучните влакна и получените сулфатни соли на бария, неразтворими във вода, не мигрират към повърхността на живописния слой. Това откритие на британските реставратори за около 50 години е забравено и не се прилага в реставрационната практика. Вероятно за това съществено значение имат и някои негативни страни на бариевата деацидификация – високата алкалност, която се получава в неутрализираните обекти, пожълтяването на целулозните материали и най-вече – голямата токсичност.

На XIII конгрес на архивистите във Виена през 1913 г. Фредеркинд предлага деацидификацията на архивни документи да се извършва с NH_3 .⁵ По-късно аналогичен метод е предложен от Р. Р. Яброва и подробно е описан в методическото помагало за реставрация на библиотечните фондове.⁶ Успоредно W. J. Barrow разработва деацидификационни методи за отстраняване на киселинността на хартията преди ламинирането на документи с целулозен ацетат. Въведени през 30-те години на XX век, въпреки някои недостатъци, най-задоволителни и до днес са методите на Бароу.⁷ И двата метода, използвани в целия свят, деацидифицират хартията, отмиват полиглюкороновите киселини и придружаващите ги петна, резултат от окислението на целулозата, и утаяват буфериращи соли върху влакната за инхибиране на по-нататъшното действие на киселините.

За случаите, когато водоразтворими мастила и багрила не позволяват потапяне във вода, през 1960 г. Дейвид Бейнс-Коуп⁸ от изследователската лаборатория към Британския музей започва да извършва деацидификационни процедури върху ценни писмени материали, използвайки разтвори на бариев хидроокис $\text{Ba}(\text{OH})_2$ в метанол CH_3OH . $\text{Ca}(\text{OH})_2$ е неразтворим в органични разтворители и затова не може да бъде прилаган за безводни системи. Коуп получава аналогични резултати и с $\text{Mg}(\text{HCO}_3)_2$. Този метод се прилага или чрез напръскване, или чрез потапяне на документа в 1,9% разтвор на $\text{Ba}(\text{OH})_2$ в CH_3OH , последвано от изсушаване на въздуха. По време на съхненето излишъкът от $\text{Ba}(\text{OH})_2$ се превръща от атмосферния CO_2 в BaCO_3 , който се утаява върху целулозните влакна и действа като буфериращ агент.

Предимството на този метод е, че може да се прилага при документи с разтичащи се текстове, а освен това и чрез напръскване. Недостатъците са, че и $\text{Ba}(\text{OH})_2$, и CH_3OH са токсични, че процесът не отмива полиглюкороновите киселини от хартията и че някои съвременни мастила от XX век са разтворими в алкохол.

Друг британски реставратор Лангуел успешно използва разтвори от 6% магнезиев ацетат в CH_3OH за деацидификация на хартия, както и за деацидификация на тъкан, която ще се използва за горещо ламиниране.⁹

От 1964 г. започва изследователската работа на R. Smith в университета в Чикаго, който допринесе за безводната деацидификация на книги.¹⁰ Той въвежда магнезиев метоксид

⁵ Cunda, G. M. *Conservation of Library Materials*. New York, 1971. 158p.

⁶ Яброва, Р. Как предохранить от разрушения книги. – В: Библиотекарь, 1977, 7, с. 46.

⁷ Barrow, W. *Restoration Shop, Inc. The Barrow Two-Bath Deacidification Method*. – В: *The American Archivist*, 1976, 2, p161 – 164.

⁸ Baynes-Cope, A. D. *The Non-aqueous Deacidification of documents*. – В: *Restaurator : International Journal for the Preservation of Library and Archival Material*, 1979, pp. 2 – 9.

⁹ Смит, Д. Употребление алкоголятов... Цит. съч.

¹⁰ Smith, R. *Paper Deacidification*. pt. 4. *Art Dealer & Framer* (December 1976).

$\text{Mg}(\text{CH}_3\text{O})_2$ в летливи разтворители в хартията с цел да неутрализира киселината и да осигури благоприятно алкално буфериране, необходимо за предпазване от ново окисляване.

При деацидификация с магнезиеви алкохолати се получава и инхибиране на метали (желязо, мед, кобалт и др.), съдържащи се в хартията като замърсявания. Посредством протичането на инхибиторни реакции се получават цветни съединения, известни в реставрационната практика като „фоксинги“ или „ръждиви петна“.

Както в метода на Британския музей, така и процесът на чикагския химик Смит има недостатъка, че полиглюконовите киселини и страничните продукти от действието на тези киселини върху хартията не могат да се отстранят. Все пак това е относително маловажно в изследванията на Смит. Той установява един ефективен метод за деацидификация на книги и документи. Този метод допринася твърде много в областта на консервацията и реставрацията не само с това, което сега може да се реализира, но и поради възможностите му за масова деацидификация на книги. Смит предлага такъв метод като едновременно заздравява слабата хартия с акрилови смоли в общ разтворител с магнезиев метоксид.

През 1965 г. изследователите от Вашингтонския технически университет разработват метод за едновременна деацидификация и заздравяване на хартията, чрез импрегнирането ѝ с натриеви соли на карбоксиметилцелулозата. Тези соли неутрализират киселината и в същото време подобряват здравината на хартията.¹¹

През 1968 г. на американските библиотекари е предложен начин за деацидификация на документи, поставени в кутии, предимно ръкописи.¹² Този метод представлява деацидификация в газова фаза, базирана на принципа да се поставят между страниците на книгата листови хартия, напоени с циклохексилкарбонат, органично производно на амоняка. Този летлив химикал се изпарява от импрегнираните с него листа, през страниците на книгата и във въздуха. Методът е изследван в лабораторията на Бароу, където стигат до извода, че по физиологични причини циклохексилкарбонатът не трябва да се използва в библиотеки и архиви.

През 1977 г. Бернард Уокър предлага друго органично производно на амоняка – морфолин, с чиято помощ могат да се деацидифицират документи в специална камера под вакуум.¹³

През 1978 г. Центърът за съхраняване на писмени документи във Франция възлага на фирма да разработи програмни устройства за масова неутрализационна камера, която импрегнира хартията с магнезиев метоксид, разтворен в метилов алкохол в присъствие на фреон.¹⁴

През 1986 г. в лабораторията за реставрация и консервация в Народната библиотека „Кирил и Методий“ въз основа на литературни данни е създаден и внедрен бораксофосфатният буфер. Този буферен разтвор е с рН 7,6. При деацидификация с него рН на хартията се повишава от 4,6 до 7.¹⁵

За силно разрушени документи, чието потапяне във воден разтвор е опасно, както и за мастила, неустойчиви на водни процедури, приложение намира методът на Беленкая и Алексеева.¹⁶ При този метод документите едновременно се укрепват и деацидифицират. Състои се в приготвяне на боратно-бораксен буфер, към който се прибавя глицерин за омекотяване и метилцелулоза за проклейване.

¹¹ Cunda, G. M. Conservation... Цит. съч.

¹² Baynes-Cope, A. D. The Non-aqueous ... Цит. съч.

¹³ Zannier, I. D. Tartaglia. La fotografia in archivio. Sansoni, Milano, 2000.

¹⁴ Малев. Обработка на архивни материали. Париж, 1984.

¹⁵ Съйкова, Г. Основни методи... Цит. съч.

¹⁶ Беленкая, Н. г., Т. В. Алексеева. Консервация книг и документов методом забуферирования. – В: Художественное наследие, 1988, 4, с. 63 – 78.

В зависимост от начина на прилагане на деацидификационните процедури познаваме полистна и масова деацидификация.

В заключение, не е време да инвестираме в масова програма за деацидифициране. Ние не се съмняваме в полезността от въвеждането на алкалност в хартията, но вярваме, че по времето, когато направихме първоначалното си решение, логистичните проблеми, свързани с програмата, и потенциалните физически и интелектуални рискове за записите превъзхождат ползите. За институциите с по-хомогенен материал и различно ниво на интелектуален контрол, масовото откисляване предлага някои реални потенциални ползи. Във всички случаи, обаче, е важно да се избягва да правите единен подход в мисията за запазване. Точно както една програма за ламиниране не можеше да бъде самостоятелна, така и програмата за масово деацидифициране не би могла да се осъществи. Важно е да планирате пълна и балансирана програма за опазване и да разпределите ресурсите си.

През последните няколко години имаше редица вълнуващи нови разработки в тази област. Сега сме в момент, в който има смисъл да преразгледаме нашата позиция. Тази конференция е една стъпка в този процес.

Каква е ролята на деацидификацията в библиотеките? Деацидификацията ще продължи да бъде метод на опазване на архивни материали, депозитарни колекции, ръкописи и специални колекции с доказана стойност.